

Immigrats marroquins a Sant Vicenç dels Horts.

**Estat de la qüestió, perspectives d'articulació social i
creació de referents comuns**

Francesc Mas Victori

NOVEMBRE 2001

1285

IMMIGRATS MARROQUINS A SANT VICENÇ DELS HORTS

Estat de la qüestió,
perspectives d'articulació social
i creació de referents comuns

Francesc Mas Victori
Novembre de 2001

ÍNDEX

<i>Introducció</i>	4
1. Reflexions teòriques i conceptuals	6
2. L'impuls migratori a Sant Vicenç durant el segle XX	9
— 2.1 L'impacte demogràfic de la immigració	9
— 2.2 El creixement migratori del tardofranquisme.....	10
— 2.3 Immigració del Magrib: l'arribada silenciosa	11
3. El marc social d'assentament de la immigració	14
— 3.1 Situació geogràfica de Sant Vicenç i relacions comarcals.....	14
— 3.2 Estructura econòmica i ocupacional	15
— 3.3 Marc urbà	17
— 3.4 Els efectes socials del desgavell urbanístic	18
— 3.5 Realitat sociolingüística.....	20
— 3.6 Algunes dinàmiques internes de Sant Josep i La Guàrdia.....	20
4. Els immigrants d'origen marroquí	24
— 4.1 Cronologia de la seva arribada	24
4.1.1) 1966-1980: de la immigració de pas a la sedentarització.....	24
4.1.2) 1980-2001: la cadena migratòria i el reagrupament familiar	25
— 4.2 Condicions de vida bàsiques	27
4.2.1) Comparació entre societat d'origen i arribada	27
4.2.2) Situació jurídica	28
4.2.3) L'habitatge	30
4.2.4) El treball	35
4.2.5) Les xarxes socials	42
4.2.5.a) Les relacions endogrups: ¿podem parlar de comunitat?	42
4.2.5.b) Les relacions exogrups	46
— 4.3 Els grups domèstics, d'edat i de gènere	51
4.3.1) L'experiència de les dones.....	51
4.3.2) Els homes que arriben en solitari	54
4.3.3) Els canvis que porta la vida en família	55
4.3.4) Els camí dels fills	56

5. Escenaris locals d'acolliment, conflicte i aculturació.	59
— 5.1 La formació d'infants i adults.	59
5.1.1) Escoles primària	59
5.1.2) Centres de secundària	63
5.1.3) Els fills d'immigrats a l'aula.....	66
5.1.4) L'escola i la mediació intercultural	68
5.1.5) La formació d'adults	69
5.1.6) Els centres d'educació en el lleure.....	72
— 5.2 Els organismes i serveis de suport als immigrants.	73
— 5.3 Iniciatives veïnals, festes populars i cohesió social	77
6. L'administració local i la immigració	82
7. Aportacions i propostes de futur	86
— 7.1 Algunes línies bàsiques sobre polítiques d'immigració a l'Estat espanyol	86
— 7.2 Propostes d'articulació social i creació de referents compartits a St.Vicenç ...	87
7.2.1) Habitatge i urbanisme.....	87
7.2.2) Formació ocupacional i treball.....	88
7.2.3) Educació formal i informal	90
7.2.4) Participació ciutadana, associacionisme i cohesió social	92
7.2.5) Acolliment i gènere	94
7.2.6) Religió	94
<i>Annex metodològic.....</i>	<i>95</i>
<i>Bibliografia.....</i>	<i>98</i>
<i>Índex de taules, gràfiques i quadres.....</i>	<i>101</i>

INTRODUCCIÓ

Ens cal remuntar fins als anys seixanta per descobrir l'origen de la colònia marroquina de Sant Vicenç dels Horts, tot i que l'arribada d'immigrats s'ha anat allargant fins avui. Aquest fet ens presenta una realitat de doble interès. D'una banda, parlem d'un procés migratori que es troba en una fase relativament avançada, cosa que té la virtut d'oferir-nos aspectes de reflexió i acció, contrastats sobre el terreny, i aplicables a contextos migratoris emergents. De l'altra, qüestions relacionades amb els conflictes al voltant d'aquest fenomen, hi continuen sent candents. Per tant, això ens recorda que els processos migratoris s'han de considerar en una dimensió temporal llarga, inacabada, i encara més tenint en compte el context mundial d'expulsió demogràfica en direcció als països del Nord, en previsió de mantenir-se durant les properes dècades.

Val a dir que els problemes de desintegració i marginació social que s'observen al municipi són especialment punyents, i vénen marcats en gran mesura per situacions històriques recents. En aquest sentit, el capítol 2 remarca la rellevància demogràfica que han tingut per a Sant Vicenç els fluxos migratoris de fora de Catalunya. Al capítol 3 es fan paleses algunes de les contradiccions del context d'arribada on recau la immigració marroquina, arran de les brusques transformacions que va patir Sant Vicenç durant els darrers anys del franquisme, i que sobretot s'han manifestat en forma de segregació urbana. Així mateix, es presenta la situació del municipi en l'àmbit més general de la comarca del Baix Llobregat.

Seguidament, al capítol 4, comencem mostrant les grans fases del procés migratori marroquí a Sant Vicenç i la situació demogràfica actual de la colònia. Fet això, passem a abordar diversos indicadors sobre les condicions de vida dels immigrants, entre els quals destaca l'habitatge, el treball i les relacions interpersonals. En aquest punt, observem la complexitat a l'hora d'entendre la realitat immediata d'aquestes persones. D'una banda, viuen un divorci entre les possibilitats aparents del context d'arribada i la realitat que la seva situació jurídica els imposa. De l'altra, comparteixen un mateix origen, fet pel qual se les cataloga sota una mateixa denominació, tot i posseir estratègies migratòries i marcs de relació heterogenis. En aquest capítol també dibuixem les diferències existents en les trajectòries migratòries, segons l'edat i el gènere, atesa la importància d'aquestes variables. En línies generals, aquest és el capítol que recull amb més riquesa les veus dels protagonistes de l'immigració marroquina, i les opinions que transmeten sobre la seva realitat immediata.

El capítol 5 ens ofereix una visió crítica de les respostes adaptatives que els autòctons, mitjançant diversos mecanismes, conceben davant l'evidència d'una nova realitat social. Aquestes respostes per part de diferents institucions i sectors socials es manifesten preferentment en l'àmbit restringit dels barris de Sant Josep i la Guàrdia, els més poblats per immigrants marroquins, però també tenen expressió en zones més centríques de Sant Vicenç. Aquesta anàlisi també ens permet aprofundir en aspectes socials dels barris en qüestió, complementaris dels recollits al capítol 3, que posen de manifest l'existència de marcs de convivència ciutadana prou diferents en cada cas.

Al capítol 6 subratllem els principals punts del model de gestió de la immigració emprès per l'Ajuntament, model que cal interpretar en clau eminentment local tenint en compte la situació social d'una part destacada dels habitants de Sant Vicenç. Per acabar, al capítol 7 presentem algunes aportacions amb l'objectiu

d'orientar polítiques locals d'immigració i suggerir reflexions que posin les bases d'un horitzó d'integració social més ampli que l'actual.

Volem agrair el suport que hem rebut per dur a terme aquesta investigació. Molt especialment a la Fundació Jaume Bofill, sense la qual el treball no s'hagués pogut realitzar, i a diverses persones de Sant Vicenç dels Horts que han contribuït de manera decisiva, amb els seus coneixements i empenta, a l'obtenció d'informació sobre la realitat local. El nostre agraïment més sincer a Teresa Losada, del centre *Bayt Al-Thaqafa*, pel seu ajut inestimable des del primer moment, i a Teo Pérez i Marcel·lina Bosch, tècnics locals de Cultura i Educació respectivament, per la bona acollida i orientació. Així mateix, a totes les persones del món educatiu, associatiu, sindical i de l'administració local que han estat tan amables d'atendre'ns. No voldríem cloure aquestes ratlles sense estendre aquest agraïment als protagonistes de la nostra recerca, aquells que han col·laborat amb el seu testimoni, i de manera anònima, a projectar les vivències d'immigració de la colònia marroquina en un nou país, i més específicament, en un poble del Baix Llobregat.

1. REFLEXIONS TEÒRIQUES I CONCEPTUALS

Aquest informe neix d'una recerca que ha tingut com a objectiu analitzar l'estat dels processos d'*adaptació migratòria* en què els immigrants d'origen marroquí prenen part a la localitat de Sant Vicenç dels Horts (El Baix Llobregat), amb la voluntat última d'esbossar propostes cap a la justícia social, la fluïdesa intercultural i la creació de referents comuns. D'antuvi, cal posar en coneixement del lector des de quina perspectiva hem entès la fórmula *adaptació migratòria*. El nostre interès de partida era fixar-nos en la negociació per part dels immigrants –en la seva vessant cultural-religiosa, social-residencial i laboral-econòmica– de les realitats del context d'arribada. I, simultàniament, copsar les respostes adaptatives que la *societat receptora*, sobretot per via institucional i associativa, ha anat desenvolupant per cobrir l'espai social obert arran de la presència de nous immigrants estrangers. Així és que l'*adaptació* a la qual fem referència té una plasmació pràctica tant en les estratègies de vida de la població d'origen marroquí com en l'entramat de pràctiques educatives, assistencials, econòmiques i culturals de Sant Vicenç.

Per desentrellar les claus d'aquest procés, hem partit de l'aproximació a dos àmbits d'anàlisi diferenciats. D'una banda els discursos de persones d'origen marroquí de Sant Vicenç amb relació a la seva situació i condició social; perquè un pilar subjacent a la realització d'aquesta recerca era, en la mesura que és pogués, abordar la qüestió de la immigració marroquina des de la realitat immediata de les persones que la conformen. Més enllà de l'etiquetatge genèric i generalitzador que pateix la condició d'immigrant a la nostra societat, la presència de nous immigrants i el seu progressiu assentament requereix, al nostre entendre, un acostament als pronunciaments i estratègies personals. D'aquí doncs que la nostra tasca no hagi pretès tant projectar l'objecte d'estudi sobre les persones en tant que immigrants en estat pur, sinó en tant que subjectes vivencials que estructuren les seves relacions amb una nova societat. D'altra banda, hem volgut conèixer la realitat directa dels processos socials que considerem clau per canalitzar l'articulació social i l'entesa intercultural a Sant Vicenç, processos que tenen la seva projecció en un seguit d'institucions i agències.

Abans de res, sembla oportú introduir un concepte de referència per a qualsevol treball sobre immigració, i que atès el seu caràcter polisèmic, cal operacionalitzar. Es tracta de la noció d'*integració social*. Des d'un bon començament hem tingut la impressió que entre els diversos interlocutors consultats no hi havia unitat de criteris respecte al seu significat. Això només fa que reflectir l'ús variat que se'n fa en ciències socials, que tant pot referir-se a l'adopció per part dels nous immigrants dels eixos ideològics i culturals de la nova societat com a una implantació reeixida en l'estructura econòmica, sanitària, etc, d'aquesta. Tenint-ho en compte, ens sembla adient oferir una definició sobre els *supòsits* de treball al voltant d'aquest terme. Per *integració social* hem entès en tot moment un procés de confluència social – en el sentit d'una progressiva desaparició de les desigualtats econòmiques i d'accés igualitari als recursos socials– que recaigui en el conjunt de la societat.

Cal ser previsor per no caure en un mal força estès entre no pocs discursos i polítiques socials. En referim a tot plantejament que, amb l'accent en la interculturalitat i la immigració, podria estar camuflant un problema subjacent de la nostra estructura social. No és gens estrany que les desigualtats de classe i les relacions de poder, avui més opaques que mai, passin definitivament a un segon pla davant la crida a gestionar l'encreuament cultural. No és la nostra intenció diluir la vinculació que, a la pràctica, s'esdevé entre una i altra dimensió d'anàlisi (classe social i origen cultural) i, per la qual, determinats grups que comparteixen

una mateixa procedència cultural veuen agreujat el risc de patir marginació social precisament per aquest fet.

Volem ressaltar, però, la necessitat de no perdre de vista el context socioeconòmic de partida sobre el qual es basteixen les relacions entre persones amb orígens diferenciats, atès que les estratègies d'acció social de les persones que viuen en el context social en qüestió, i les possibilitats que resultin reeixides, es basen en l'aprofitament dels seus respectius *capitals* (social, cultural i econòmic). D'entrada, el nivell de recursos econòmics és el primer entrebanc que cal superar, però, a més, els recursos culturals i socials de determinats sectors, especialment els més populars, demostren ser incomparablement menys valorats en situacions d'interacció social.

A propòsit d'això, les condicions de vida i les relacions socials predominants en els barris on s'ubiquen els immigrants marroquins, dibuixen un horitzó de possibilitats que pot influir decisivament en la seva implantació, i que tenen una importància afegida per a la descendència dels immigrants, ja que la socialització dels fills s'estructura fonamentalment a partir dels fluxos amb persones del mateix barri. Com veurem, i malgrat les millores en la comunicació i la integració urbana entre les diverses zones de Sant Vicenç, aquesta és una unitat d'anàlisi fonamental per dilucidar aspectes de la inserció social de la colònia d'origen marroquí.

Una altra qüestió que cal fer notar és que les referències a la identitat i la cultura sempre són tractades en aquest treball en connexió amb aspectes socials del barri, poble i societat receptora. Intentem evitar així l'ús d'aquests termes com a prenocios, caracteritzades sovint pel fet d'estar aïllades del context social. Veureu, doncs, que les contribucions analítiques a l'univers simbòlic dels immigrants tenen com a referència constant les relacions socials i les estratègies adaptatives que els nostres protagonistes implementen davant la nova realitat.

En aquesta línia, hem volgut remarcar el procés dialèctic entre els aspectes estructurals que condicionen l'itinerari de la persones immigrades, i les respostes en forma d'estratègies adaptatives que aquestes emprenen per tirar endavant la seva trajectòria migratòria. D'això se'n desprèn, indefugiblement, un plantejament que dóna compte del procés d'aculturació¹, entès en el seu sentit antropològic, dels homes i dones de la immigració marroquina. És a dir, de la transformació que viuen des del moment en què s'encabeixen a la societat receptora. De manera que hem defugit de tractar la qüestió immigratòria a Sant Vicenç com la d'un mer trasplantament cultural o religiós d'un territori a un altre, del Marroc a Catalunya; més aviat pensem que la direcció que prengui el procés d'assentament d'aquests nous catalans es veurà enormement influïda per les *regles de joc* de la societat receptora.

Des d'aquesta perspectiva, però, seria agosarat pensar que l'existència d'unes condicions d'assentament d'abast col·lectiu són motiu suficient per conceptualitzar la colònia immigrada com una comunitat. Així mateix, l'existència de forts llaços de relació entre membres de la colònia, com es constata a Sant Vicenç tampoc ens permet enfocar la qüestió des d'una visió comunitarista. Una altra cosa ben diferent és que ser immigrant a Sant Vicenç signifiqui, per a molts autòctons, ser membre d'una comunitat a part. Però això ja són figues d'un altre paner. I encara, és bo matisar que, al nostre entendre, l'origen ètnic no pressuposa l'existència d'una minoria ètnica, sinó que aquesta darrera només pot ser el resultat de la ubicació subordinada en l'estructura social de les properes generacions filles de la immigració. És per això que utilitzem preferentment el terme *colònia* per referir-nos al col·lectiu d'immigrants marroquins de Sant Vicenç.

¹ Aculturació entesa com el procés de readaptació constant de la persona en el medi social.

Això no obstant, creiem important apuntar com a característica més estesa entre les persones de la colònia marroquina, llevat d'algunes excepcions, l'adscripció islàmica. Però així i tot, i per molt que la fe religiosa s'identifiqui externament amb la mesquita i, per tant, es percebi una forta cohesió de grup, el cert és que existeixen formes diferents de viure i donar sentit a aquesta fe, algunes de les quals no passen per aquesta institució. Fins i tot reconeixent el seguiment massiu de certes pràctiques col·lectives (Ramadà, festa del xai...) entre els musulmans sociològics (és a dir, tota la colònia), aquestes estan subjectes a reformulacions diverses entre els que hi participen.

Finalment, cal destacar que la distinció conceptual entre autòctons i immigrants, a Sant Vicenç es dilueix per raons històriques; per la influència d'una immigració espanyola molt notable, però, a més a més perquè els primers assentaments marroquins superen en antiguitat els d'un sector considerable d'immigrants andalusos, extremenys, aragonesos, etc. Sabem prou bé que en parlar de *societat receptora* correm el risc de desenfocar lleugerament l'objecte d'anàlisi del context local al qual volem fer referència, amb unes característiques peculiars d'assentament en el temps i el ritme, però per qüestions pràctiques mantindrem aquesta conceptualització tradicional.

2. L'IMPULS MIGRATORI A SANT VICENÇ DURANT EL SEGLE XX

2.1 L'impacte demogràfic de la immigració.

Considerar explícitament la història del creixement poblacional i urbà que Sant Vicenç dels Horts ha viscut el darrer mig segle es fa ineludible per dibuixar el context sobre el qual s'han inserit els nous procedents del Marroc. A pesar que durant els anys de les grans onades migratòries alguns precursors oriünds d'aquell país va implantar-s'hi, en línies generals, el gruix dels immigrants marroquins van arribar a la població uns anys més tard que els procedents d'Andalusia i altres zones de l'Estat. És per això que la inserció en l'espai urbà dels immigrants marroquins i el *camp de possibilitats* de què disposen per desplegar les seves relacions socials s'ha d'analitzar des del prisma d'un procés de poblament esdevingut en segon terme, que es perfila, encara que amb diferències importants segons el barri, com a revers d'un projecte de desplaçament urbà i mobilitat social ascendent de sectors de la població de la immigració espanyola anterior.

Sant Vicenç dels Horts compta amb una característica demogràfica que cal valorar adequadament, i que comparteix amb gairebé totes les localitats de la comarca del Baix Llobregat; és el fet d'haver-se nodrit extensivament del factor migratori, fins al punt de transformar de cap a peus la seva fesomia social i urbana en un període molt curt del segle XX. El municipi va passar de tenir un volum relativament magre de població: 3.711 persones l'any 1955, a reunir 18.344 habitants a la fi de 1975. L'allau migratòria va arribar a tenir una magnitud tal, que un cronista de la vila plasma així les impressions d'un exiliat que tornava a casa després de vint-i-tres anys a l'estranger, l'any 1959:

<< Al passar pel pont de Torrelles i veure tota la part de Sant Antoni, La Guàrdia, Sant Josep...li vaig dir a la meua dona que ens havíem equivocat de poble, que no érem a Sant Vicenç >>.

TAULA 1. Població de Sant Vicenç dels Horts 1955-2000

ANY	HABITANTS	PERÍODE	% CREIXEMENT EN EL PERÍODE
1955	3.711		
1960	5.750	1956-60	54'9 %
1965	10.231	1961-65	77'9 %
1970	15.048	1966-70	47'1 %
1975	18.344	1971-75	21'9 %
1981	20.182	1976-81	10'0 %
1986	20.397	1981-86	1'1 %
1991	20.836	1986-91	2'2 %
1996	22.621	1991-96	8'6 %
2000	25.323	1996-2000	11'9 %

FONT: RECOLONS (1991), Web de l'Institut d'Estadística de Catalunya i Padró municipal. El recompte de l'any 2000 és fet el 15 de desembre.

2.2 El creixement migratori del tardofranquisme.

El ritme de creixement de la població de Sant Vicenç va tenir la seva màxima esplendor entre 1960 i 1965, període durant el qual els habitants residents al municipi van incrementar-se en un 12% cada any (RECOLONS, 1991:3). Aquells mateixos anys, en què el creixement migratori va catapultar el creixement total, coincidiren amb una parcel·lació intensiva i desordenada de barris de muntanya com Sant Josep i La Guàrdia. Més concretament, la màxima activitat constructora es va produir entre 1959 i 1963 (GEOTOP, 1981). Aquest fet encara perviu en la memòria d'alguns habitants d'aquests barris, tal com ho manifestava un veí de La Guàrdia:

<< Cuando llegué aquí, en 1957, no había nada. Luego ya empezaron a construir. >>

En línies generals, els períodes més destacats pel que fa a l'arribada de població van ser els següents:

1961-65: en què les zones de muntanya van rebre força població, de tal manera que van cristal·litzar els barris com Sant Josep, La Guàrdia i Can Costa.

1966-70: durant aquests anys es va construir el barri de La Vinyala, sobretot format per blocs de pisos.

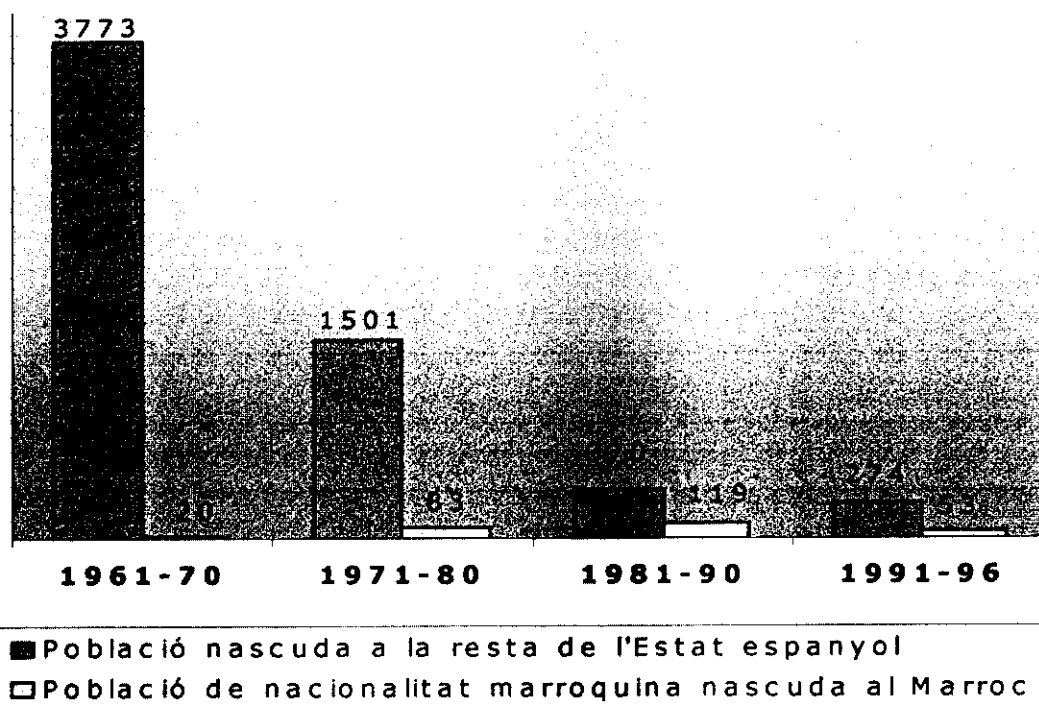
1971-75: es va aixecar el barri de Can Ros (El Trèvol), format per pisos de protecció oficial.

Numèricament, els barris de la plana i la zona baixa del poble, van absorbir el nombre més elevat de persones immigrades durant aquells vint anys. No en va, eren zones on la construcció era més senzilla i la topografia no dificultava els desplaçaments. Però, tot i ser menys nombrosos, els immigrants instal·lats en cada un dels períodes a Sant Josep i La Guàrdia van resultar ser molt significatius, en termes percentuals, respecte el total d'habitants que ja residien en aquestes zones anteriorment. Aquest fet, amb l'afegitó de la inexistència d'un pla urbanístic, va accentuar-ne la degradació.

El gran gruix dels immigrants procedien d'Andalusia. L'any 1990, gairebé la meitat de la població de Sant Vicenç de més de trenta anys havia nascut en aquella comunitat autònoma (RECOLONS, 1991:27), dada força il·lustrativa per entendre les dimensions de les onades migratòries que van configurar la realitat demogràfica de Sant Vicenç durant el període esmentat. Val a dir que la forta immigració andalusa ha deixat un llegat de pràctiques culturals que tenen la seva màxima expressió en el terreny de les festivitats religioses, avui dia en plena efervescència, i que són importants per entendre el sentiment de pertinença bilocalitzat d'un sector de la població d'arrels no catalanes.

El creixement migratori del municipi es va estancar a mitjan anys setanta, i pel que fa a la migració interna – és a dir, catalana i espanyola – fins i tot va passar a ser negatiu durant bona part dels anys vuitanta. Aquest canvi de tendència, causat sobretot per l'increment de persones que marxaren del municipi, va contrastar amb una tímida però destacada consolidació dels fluxos provinents del Marroc en aquells mateixos anys. En aquest sentit, és rellevant que entre 1981 i 1990, un de cada tres nous residents al municipi (32.1 %) proveniguessin del Marroc. (vegeu gràfica 1). Aquest corrent migratori ha tingut continuïtat al llarg dels anys noranta.

GRÀFICA 1. Períodes d'arribada a Catalunya dels immigrants a Sant Vicenç segons el lloc de naixement *

FONT: Estadística de població (1996). Institut d'Estadística de Catalunya.

* Les dades presentades no ens mostren una correspondència precisa amb la realitat, ja que en queden fora tant les persones que no han emplenat íntegrament el cens, així com alguns casos que poden haver marxat de Sant Vicenç abans de 1996. Tampoc hi són reflectides les persones de nacionalitat espanyola nascudes fora d'Espanya ni el col·lectiu d'immigrants d'origen marroquí que ha adquirit la nacionalitat espanyola, que a Sant Vicenç representa una minoria destacada.

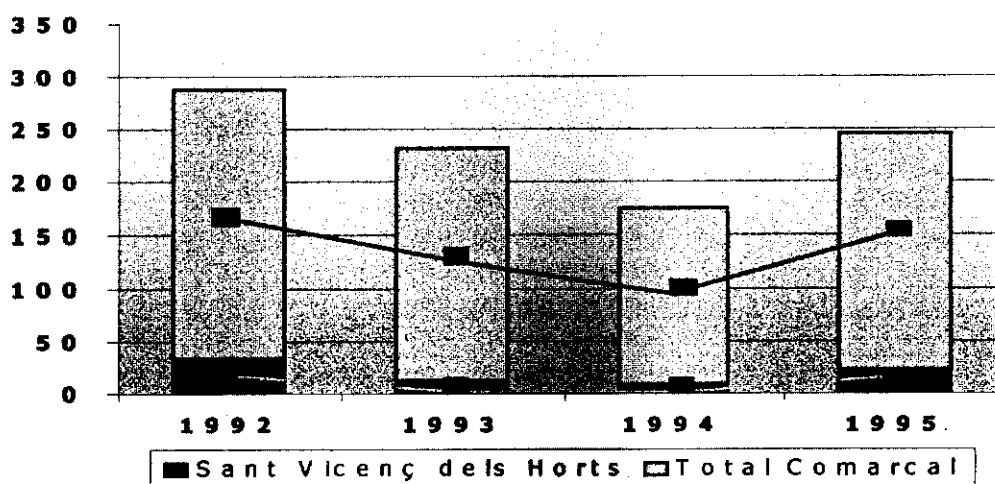
2.3 Immigració del Magrib: l'arribada silenciosa

El fet que els anys seixanta i setanta concentrassin l'arribada massiva de població de la resta de l'Estat, va poder restar visibilitat a la presència dels primers ciutadans procedents del Marroc. Però el cert és que cap a la segona meitat dels anys seixanta, un nombre important de treballadors marroquins ja residien i treballaven al municipi. Es calcula que eren una vuitantena. No obstant això, no va ser fins que l'arribada de contingents de població espanyola es va suavitzar, que la seva presència va deixar de ser anecdòtica a ulls de la població. En aquest sentit, resulta si més no curiós que alguns dels informants amb qui hem parlat es refereixin a la immigració marroquina com un fenomen relativament recent; i més si tenim en compte quan estem parlant d'una de les colònies de més antiguitat de Catalunya (COLECTIVO IOÉ, 1994:108). Aquesta apreciació entre alguns autòctons pot deure's al fet que els processos de reagrupament familiar, que han pres més significació en els darrers quinze anys, incideixen en un augment de la visibilitat de les persones d'origen marroquí.

En el context comarcal, la immigració marroquina ha tingut un creixement constant els darrers anys. Tanmateix, es constata que a mitjans anys noranta, es va generar un reflux en el nombre d'arribades, causat pel canvi d'estratègia entre homes solters que cercaven la seva primera feina a Espanya, i que per raons

conjunturals van preferir altres destinacions europees (NARBONA, 1999). Però a partir de 1997 la immigració marroquina torna a assolir els nivells que havia tingut anteriorment, gràcies sobretot a la consolidació del reagrupament familiar. Malgrat que la presència a Sant Vicenç de comunitats d'arrelament antic en comparació amb altres viles i ciutats de l'entorn ens podria fer pensar que les pautes migratòries resten substancialment independents de les comarcals, el cert és que, en els darrers anys, totes dues evolucions semblen anar aparellades, encara que moderadament.

GRÀFICA 2. Nombre de nouvinguts africans comptabilitzats per any (1992-95)

FONT: Estadística Demogràfica-Fluxos (1992,1993,1994,1995). Institut Català d'Estadística

Un element que ens pot permetre fer més transparents les dades de la gràfica 2 és la constatació que tant al conjunt del Baix Llobregat com a Sant Vicenç, la immigració marroquina suposa més del 95 % dels immigrants d'origen africà censats (AA.VV, 2000).

D'altra banda, una anàlisi diacrònica de les taxes d'empadronament dels ciutadans de nacionalitat marroquina a Sant Vicenç (vegeu gràfica 3) ens permet constatar algunes tendències de relleu. Cal llegir aquestes dades amb prevencions ja que alguns dels nous empadronaments no equivalen necessàriament a nouvinguts, sinó que corresponen a persones que fins al moment havien preferit no inscriure's. Dit això, però, l'evolució registrada (molt accentuada per un període tan curt) té altres vessants que ens permeten intuir que ens trobem en un moment de força vitalitat pel que fa al creixement *de facto* de la població d'origen marroquí, fet avalat per alguns dels testimonis que hem consultat.

El reagrupament familiar torna a cobrar vida en els darrers anys, i aquesta nova realitat està contribuint al rejuveniment de la població immigrada. La incorporació de famílies que ja tenien descendència, i que l'augmenten amb l'assentament, així com l'arribada de població jove en edat òptima de reproducció que progressivament passa a constituir-se en nucli familiar, n'afavoreix el creixement natural. Però el nou reagrupament familiar diversifica les seves formes i, a més, conviu amb altres tipologies de motivació migratòria.

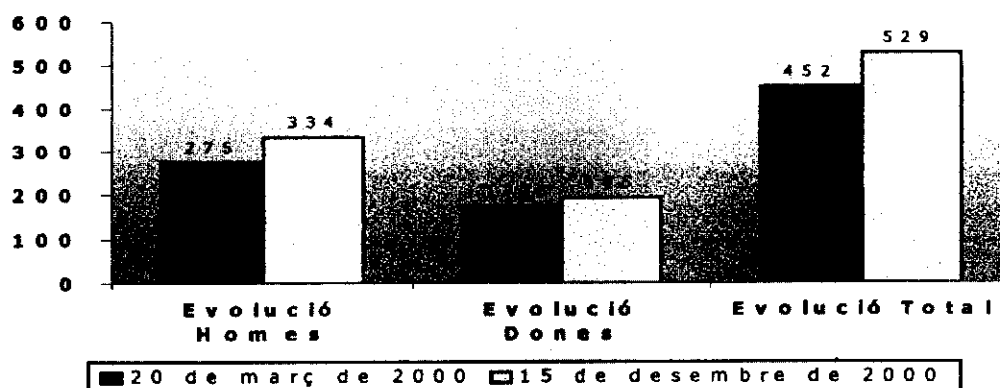
A partir de l'anàlisi del padró continu de població amb nou mesos de diferència entre la primera i la segona observació, constatem que mentre el número d'homes creix en una mica més d'un 20 %, el de dones ho fa en poc més d'un 10 %, amb la

qual cosa el percentatge total de dones dins del col·lectiu disminueix lleugerament. Aparentment, això sembla contradir la renovada centralitat dels processos de reagrupació familiar, i en canvi ens posa sobre la pista de les noves formes de reagrupament familiar que es generen en el context de les noves fases del procés migratori. Així, cal destacar la constitució de nuclis familiars per part de la descendència dels primimigrants. Una part significativa d'aquests nous nuclis tenen com a motor dones joves que reagrupen el marit o futur marit, obrint així una dimensió de constitució familiar que introdueix canvis substancials en la concepció clàssica del procés migratori marroquí. És el cas d'una de les nostres informants, la Jadija (DJ2C), filla de pares marroquins nascuda a Catalunya, i que ha reagrupat el seu marit, marroquí de naixement.

Un altre factor que pot donar llum en l'explicació d'aquesta realitat canviant són les reunificacions familiars parcials, que generalment comporten l'arribada de fills mascles, i deixen la resta de la família nuclear al Marroc (NARBONA, 1999). Un dels nostres entrevistats, Rashid (HM1C), va viure uns anys amb el seu fill gran en un poble proper abans de fer el pas definitiu de portar tota la família i reinstal·lar-se a Sant Vicenç, on ja havia viscut anteriorment. Les raons que expliquen el reagrupament parcial són bàsicament de tipus econòmic, ja sigui com a preludi d'un procés que encara no es pot assumir econòmicament o com a forma d'accelerar-ne la realització mitjançant la contribució laboral d'un membre de la família capaç de generar ingressos. En el cas de Rashid, en tractar-se del reagrupament d'un nen en edat d'estudis, ens trobem amb una necessitat diferent, qui sap si la de cobrir l'enorme soledat que el nostre informant tenia quan vivia fora de Sant Vicenç i on, segons ell manifesta en clau negativa, no hi residia ningú del seu mateix origen regional.

A banda dels nous processos de reagrupament que, tal com ha assenyalat DE LA HABA (2000a:21), són mostra de la transició cap a una immigració de base familiar, també es mantenen entrades d'homes sols que encapçalen el projecte migratori de les seves famílies o de joves solters, fet que palesa l'heterogeneïtat del fenomen migratori marroquí dels darrers anys i deixa entreveure un procés d'arribada contínua de ciutadans del Nord d'Àfrica que presumiblement s'allargarà durant la primera etapa del nou segle.

GRÀFICA 3. Evolució de la població de nacionalitat marroquina empadronada a Sant Vicenç dels Horts

FONT: Padrons continus d'habitants. Ajuntament Sant Vicenç.

3. EL MARC SOCIAL D'ASSENTAMENT DE LA IMMIGRACIÓ

3.1 Situació geogràfica de Sant Vicenç i relacions comarcals.

La població de Sant Vicenç dels Horts es troba situada a la zona intermitja del Baix Llobregat, comarca on es distingeixen tres subzones, cada una d'elles amb característiques específiques pel que fa a la interrelació econòmica i social entre els seus municipis. Les tres subcomarques o subzones funcionen al voltant d'un o més pols urbans que exerceixen de centres zonals, de tal manera que la comarca es desglossa en una multiplicitat de nuclis d'importància econòmica, comercial i de comunicacions. Sant Vicenç s'ubica a la zona geogràfica que té en Molins de Rei un dels pols d'atracció, tendint a absorbir una part important dels desplaçaments dels seus habitants. Els fluxos de persones entre poblacions de la zona ha anat creixent amb el procés de dispersió de la ciutat metropolitana i el nou model de producció basat en l'empresa descentralitzada i difosa.

Els municipis de la zona intermitja del Baix Llobregat estan al bell mig d'un nus de comunicacions que els atorga una importància estratègica en el conjunt comarcal. Tanmateix, Sant Vicenç ha viscut històricament una mica al marge dels grans eixos que travessen la comarca per aquesta zona, i que l'uneixen amb Barcelona i la resta de Catalunya. Fins no fa gaire, s'hi ha mantingut dinàmiques més endògenes pel que fa a la interacció social que en altres nuclis urbans de característiques numèriques semblants, en part pel relatiu aïllament respecte a la xarxa metropolitana de comunicacions.

Alguns dels canvis que han deixat Sant Vicenç a la cuneta del progrés comarcal han estat ja superats (per exemple, la millora del transport públic i els accessos al municipi), però deixen constància d'un extens llegat de desigualtats de tracte entre poblacions pròximes que ha deixat empremta en la consciència col·lectiva del poble. El sentiment de discriminació respecte Molins de Rei és una vivència compartida, encara avui, per alguns sectors de Sant Vicenç; vivències que remunten el seu origen a la construcció del canal que transcorria pel marge oposat del riu (s.XIX) o la del pont reial (s.XVIII). Així és com recull l'historiador JOAN SOLER I AMIGÓ (1994:138) el sentiment de marginació actual traslladat a la realitat santvicentina de fa dos-cents anys:

<< Sant Vicenç dels Horts és a l'altra banda del riu, a l'altra banda del pont que va fer construir Carles III i a l'altra banda de la carretera reial de Barcelona. A l'altra banda de tot. Al marge on resta l'agricultura de secà, del blat i l'ordi, d'ametllers, garrofers i oliveres, de les vinyes... >>.

La relació desigual amb Molins de Rei s'estén a qüestions contemporànies. Alguns agents d'entitats entrevistats han destacat la sensació de ser un poble especialment desatès per les institucions supralocals, tot assenyalant que hi ha un tracte de favor vers altres municipis. Sense voler restar credibilitat a aquestes opinions, hem volgut identificar alguns dels factors que poden haver frenat la inversió del sector privat i, a voltes, del sector públic a Sant Vicenç; i entre les possibles causes destaca l'endeutament exorbitant que pateixen les arques municipals. Com a exemple, assenyalem la manca d'habitatges de promoció pública al municipi, fet que un tècnic de l'Ajuntament interpretava de la manera següent:

<< Per fer pisos de protecció oficial amb ajuts, l'Ajuntament ha de posar el sòl, terreny. Després podràs aconseguir cooperatives, que la Generalitat faci la construcció; però perquè s'abarateixi el preu, el terreny l'ha de posar l'Ajuntament. I hi ha una manca de terreny que l'Ajuntament pugui aportar. L'hauria de comprar, amb la qual cosa això incrementaria les càrregues financeres, i més quan a l'Ajuntament ara hi ha un problema econòmic. Amb la qual cosa a la millor per un solar demanen cent milions dels quals l'Ajuntament no disposa. I llavors

la idea està en apretar la comunitat autònoma, però clar, ells diuen: "nosaltres fem pisos però doneu-nos el sol." >>>

Altres fonts assenyalen que els problemes de liquiditat de l'Ajuntament també són un desincentiu per la contractació d'empreses privades de serveis per part de l'administració local, ja que aquestes temen no poder cobrar en un temps adequat als seus interessos. Amb tot, hi ha un seguit de mancances d'infraestructures en determinats barris que no es poden imputar a la situació d'endeutament de l'Ajuntament, i que haurien de ser objectiu prioritari de totes les administracions en un termini curt de temps (per exemple, la construcció de centres cívics de barri).

Durant anys el riu Llobregat va ser un eix estructurador de les relacions econòmiques i socials de la comarca, d'importància cabdal per a la seva economia productiva que tenia en l'agricultura un dels seus puntals. Malgrat que avui l'agricultura ja no ocupa un lloc prominent entre els seus ressorts econòmics, la presència del riu ha permès que en l'actualitat, especialment a la zona del delta, el sector agrícola encara hi tingui vitalitat. Ja fa temps que el Baix Llobregat ha tingut en la indústria el sector de més implantació; amb tot, la crisi dels primers anys vuitanta ha encetat un camí progressiu cap a la terciarització.

A hores d'ara, tot sembla apuntar cap a una major integració de Sant Vicenç en les dinàmiques metropolitanes. Així, el municipi es veu afectat pel procés d'extensió urbanitzadora esdevingut darrerament a la comarca, que és el resultat de dinàmiques d'immigració interna (intracomarcal) i de la *gentrificació*² de la ciutat de Barcelona, abandonada per amplis sectors de la població amb dificultats creixents d'accés a l'habitatge. Processos, tots ells, que responen a la progressiva colonització de l'espai geogràfic comarcal sota criteris de dependència de la gran ciutat, el màxim exponent de la qual s'expressa mitjançant les grans infraestructures viàries.

El procés creixent de dependència metropolitana presenta, doncs, característiques concretes, gairebé sempre perjudicials per l'autonomia decisòria dels òrgans locals; la zonificació de la nova regió metropolitana es fonamenta en un malbaratament indefinit del territori de les comarques limítrofes, que cada vegada es troben més esquarterades entre vies de comunicació destinades al vehicle privat i al gran capital exportador; resta per veure si Sant Vicenç podrà treure profit d'aquesta nova conjuntura per millorar la seva situació interna, o bé la nova xarxa de relacions socials i econòmiques que s'entreu no es traduirà en una intervenció més decidida per part de les administracions en els camps on Sant Vicenç presenta un perfil més desfavorit (mercat laboral, educació, habitatge, iniciatives culturals i socials...)

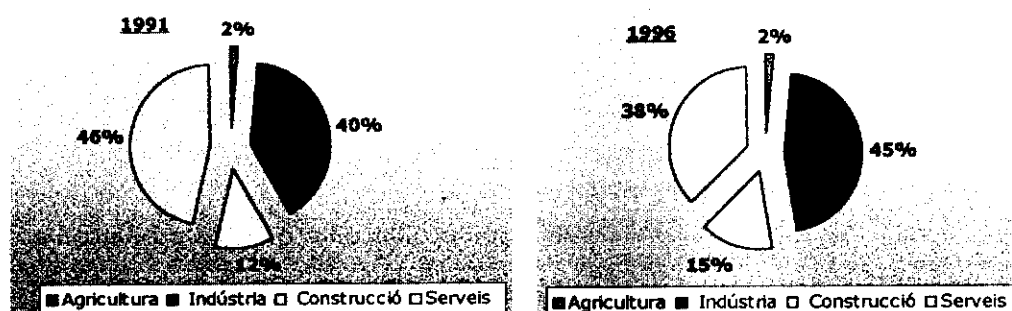
3.2 Estructura econòmica i ocupacional

Durant anys, el principal eix ocupacional de la població activa s'ha vinculat a determinats sectors industrials (metal·lúrgia, ...). Aquesta especialització sectorial va ser la responsable que la crisi industrial de la segona meitat dels setanta i de principi dels vuitanta afectés notòriament Sant Vicenç, amb la consegüent extensió de l'atur, la taxa municipal de la qual se situava al capdavant dels indicadors locals catalans (era del 34,1% en el Padró Municipal de 1986). Aquest fenomen ha estat qualificat per alguns autors com a "territorialització de la crisi econòmica", ja que aquesta es va fer sentir amb gran intensitat en algunes zones, deixant relativament indemnes altres àrees productivament més diversificades (ALÓS, 1999:76).

² Procés pel qual les persones amb uns nivells de renda més baixos es veuen obligades a marxar de determinats nuclis urbans per les dificultats d'accés a l'habitatge.

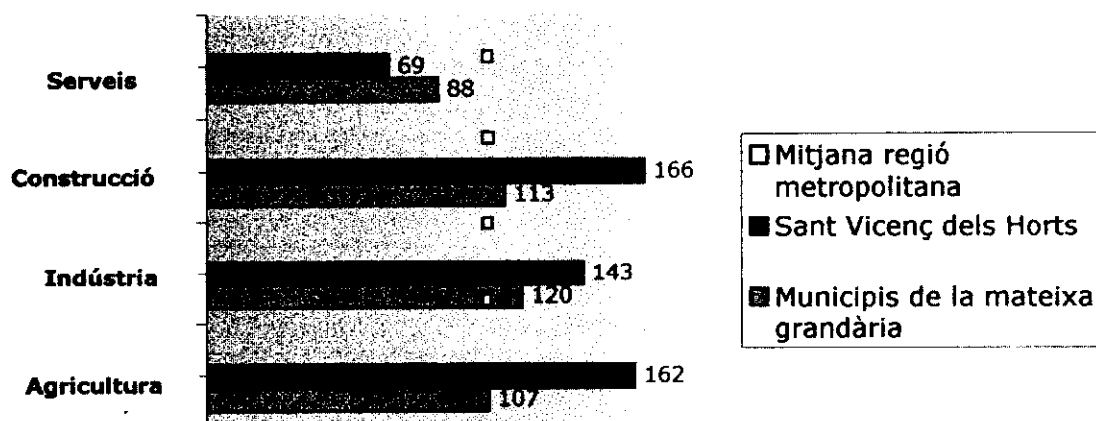
Tot i els canvis registrats darrerament, l'activitat econòmica de Sant Vicenç dels Horts conserva encara unes característiques *peculiars* pel que fa a la incidència dels diferents sectors, que difereixen lleugerament de bona part dels municipis homòlegs metropolitans. Com a dada més significativa, cal esmentar que la indústria ha anat perdent pistonada, però encara avui ocupa una posició privilegiada respecte a altres sectors gràcies a la contribució significativa que tres grans empreses ubicades al municipi fan en termes d'ocupació. El perfil esmentat contrasta amb un grau de terciarització molt més elevat per a tota l'àrea metropolitana en el seu conjunt. Una característica no menys interessant de Sant Vicenç, que també és pròpia de la comarca, és l'elevada ocupació de mà d'obra a la construcció (al voltant del 9 %).

GRÀFICA 4. Percentatges d'ocupats a Sant Vicenç per sectors d'activitat

FONT: Estadística de població (1996). Institut d'Estadística de Catalunya.

GRÀFICA 5. Comparació amb altres municipis de Sant Vicenç per sectors d'activitat (1996)

FONT: Servei d'Estudis Territorials de la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

A més, es comença a entreveure un procés pel qual es consolida una àrea local de treball que no se circumscriu a Sant Vicenç, sinó que comprèn diversos municipis propers, de tal manera que la localització de l'ocupació dels residents a Sant Vicenç es desvincula progressivament del municipi. L'any 1986 només el 23,1%

dels residents ocupats es desplaçaven fora del municipi per treballar, mentre que deu anys mes tard aquesta xifra se situava en el 57'8 %³.

3.3 Marc urbà

Sant Vicenç presenta una distribució urbana basada en la divisió de l'espai segons una lògica molt marcada entre centre i perifèria. Al voltant de la zona originàriament poblada, coneguda com a *Vila Vella*, s'ha configurat un continu urbà amb una forta dependència funcional del centre. A mesura que ens allunyem dels punts neuràlgics de la població, aquesta dependència es fa més palesa, sobretot pel que fa als serveis comercials (comestibles, serveis a la llar...). No podem dir el mateix de la xarxa d'assistència primària (oficines de Serveis Socials) i educativa (centres de primària i secundària) que, en dependre de les polítiques de discriminació positiva engegades per l'administració local per garantir l'accessibilitat als recursos, han passat a ser còmodament abastables pels habitants dels barris perifèrics.

Podem distingir dues grans tipologies de zones urbanístiques, segons la seva distribució en el terreny. El sector que abassega més població és el corresponent a la *plana*. Aquesta zona es desplega llargament en paral·lel al curs del riu Llobregat, només limitada per la riera de Cervelló al nord i la de Torrelles al sud. En juxtaposició, trobem la zona de *muntanya*, on s'enlairen els barris de cases autoconstruïdes. Les direccions de creixement urbà contraposades de les dues grans zones (una seguint el curs del riu i l'altra muntanya i riera amunt) fa que Sant Vicenç presenti una morfologia urbana asimètrica i desordenada força peculiar.

En el conjunt del nucli poblat es poden distingir diversos barris, els quals tenen característiques urbanes i socials que els diferencien considerablement els uns dels altres:

La *Vila Vella* del poble manté el seu caràcter de centre neuràlgic on es congrega bona part de la vida social. Aquesta es tendeix a identificar amb un patrimoni cultural del conjunt del municipi (societats culturals, centres d'educació en el lleure, parròquia...). També hi trobem infraestructures comercials que aconsegueixen un paper central per a tota la població. D'altra banda, aquesta és la zona que concentra més població catalanoparlant.

Dues àrees de gran pes demogràfic són La Vinyala i El Trèvol. Són barris que van tenir el seu apogeu entre 1965 i 1975, quan el procés migratori a Sant Vicenç ja havia entrat en una fase de consolidació. La seva edificació va donar resposta a les necessitats d'habitatge dels immigrants de la resta de l'Estat que tot just havien arribat, però també va possibilitar una desconcentració de les primeres onades migratòries que havien saturat els barris de Sant Josep i La Guàrdia. La Vinyala i El Trèvol es disposen sobre un terreny sense grans accidents geogràfics, cosa que ha permès que el seu creixement s'hagi basat en l'edificació vertical de grans blocs de pisos. Totes dues representen la primera corona perifèrica, juntament amb el barri de El Turó.

En una zona intermitja, entre centre i perifèria, entre plana i muntanya, trobem El Turó, situat a la falda de la muntanya en un sector amb grans desnivells. Tot i la seva situació, la proximitat al nucli vell del poble i la seu d'una associació cultural

³ No hem de perdre de vista que les dues dades corresponen a mètodes de mesura de la realitat diferenciats. La xifra de 1986 s'ha extret de l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona. En canvi les disponibles per 1996 són fruit dels Indicadors municipals obtinguts a partir del padró municipal d'habitants.

històrica com el Centre Catòlic, el converteixen en un barri fortament integrat en la dinàmica social de la zona de la *plana*.

A grans trets, aquesta primera corona perifèrica (La Vinyala, Poble Nou, El Turó i El Trèvol) manté una relació de dependència moderada amb el centre, amb l'atenuant que les distàncies que han de cobrir els seus habitants per desplaçar-s'hi no són excessives.

El barri de Sant Antoni és un sector residencial que es va començar a edificar com a zona d'estiueig de famílies barcelonines molt abans del gran boom urbanístic. Per això, s'hi mantenen encara avui algunes característiques diferencials respecte a la resta dels barris allunyats del centre, ja que es tracta d'una zona de cases unifamiliars sense massa problemes d'infraestructura interna. Hi trobem també una presència destacada de persones d'origen catalanoparlant.

Quant als barris com Can Costa, La Guàrdia i Sant Josep, es tracta de zones sorgides de bell nou a partir dels anys seixanta. La improvisació urbanística que va regnar a Sant Vicenç durant els primers anys de les onades immigratòries va tenir com a conseqüència l'ús intensiu d'una part considerable de la zona muntanyosa del municipi per a la construcció d'habitatges. Les faldes dels dos puigs que presideixen Sant Vicenç es van convertir en molt poc temps en barris marginals, allà on fins llavors hi havia hagut agricultura de secà. Potser el fet més destacada d'aquesta segona corona perifèrica és que, d'alguna manera, el fet de restar allunyada geogràficament del centre condiciona negativament els costos d'accessibilitat a alguns recursos (equipaments culturals, comercials...). En el següent punt s'apunten aquesta i altres qüestions relacionades amb les desigualtats urbanístiques.

3.4 Els efectes socials del desgavell urbanístic

La mala gestió de l'afluència massiva de població durant els anys seixanta i setanta va acabar derivant en seriosos problemes estructurals, sense l'anàlisi dels quals no podem abordar adequadament aspectes de la realitat social d'avui dia a Sant Vicenç:

—Densitat d'edificació:

El nucli poblat de Sant Vicenç es va estendre pel pla i també va projectar-se en direcció a les zones muntanyoses. La planificació d'aquesta expansió, però, va brillar per la seva absència. On més es va evidenciar aquest fet va ser en el procés d'edificació dels barris de Sant Josep i La Guàrdia. La recerca d'una maximització dels beneficis per part dels grans propietaris locals de sòl va generar una situació d'habitabilitat precària en aquestes zones de nova construcció. És així com aquests propietaris van incidir sobre les *rendes diferencials urbanes*, bo i esperant extreure un benefici suplementari dels seus terrenys. Més concretament, això es va traduir en l'increment de la intensitat d'edificació (alt coeficient d'edificació per parcel·la) i en un aprofitament de les característiques naturals i la situació del terreny —es tractava d'una zona muntanyosa allunyada del poble— per *fer i desfer* sense cap impediment (COSTA, 1977). Les conseqüències més greus d'aquest atapeïment urbanístic encara es deixen notar sobretot al barri de Sant Josep, on l'ampliació i reestructuració dels habitatges de l'època es veu limitada per qüestions d'espai.

— Dèficits d'infraestructures bàsiques i serveis a la comunitat:

Especialment en el cas de Sant Josep, la construcció incontrolada va desembocar en l'aparició d'un barri amb edificacions a diferents nivells, fet que feia encara més difícil qualsevol intent de traçar els carrers. A banda d'això, la immensa majoria de

cases dels *barris de muntanya*⁴ de Sant Vicenç dels Horts tampoc disposaven d'enllumenat públic, aigua corrent i clavegueram. Aquesta situació es va mantenir al llarg de la dècada dels setanta. Les poques intervencions fetes durant el franquisme (instal·lació del corrent elèctric, inici de la construcció de la xarxa de clavegueram) es van haver de cobrir amb aportacions veïnals. Malgrat les millores que va comportar l'adveniment de l'Ajuntament democràtic, el cert és que algunes intervencions posteriors, com la pavimentació dels carrers, s'han anat sufragant de la mateixa manera.

A tot això s'hi va afegir la inexistència d'equipaments col·lectius (casals de barri, serveis d'atenció primària, parcs, mercat...), No va ser fins que es van elaborar els Planejaments urbanístics especials per a cada barri, a començament dels anys vuitanta, que se'n va programar la construcció, sense que de moment s'hagin construït tots els béns col·lectius previstos.

— Costos de proximitat:

La forta implantació industrial, malgrat aportar beneficis a la població en forma de llocs de treball, també ha condicionat profundament les condicions de vida en determinats barris. És el cas de la fàbrica de ciments, situada a l'extrem Nord de la població, la qual origina una contaminació acústica constant i problemes atmosfèrics intermitents en una de les zones més apartades del barri de Sant Josep.

Al seu torn, posar fi al soroll originat per la foneria que fins no fa gaires anys es trobava ubicada tocant al barri de La Vinyala, va ser una de les reclamacions més insistents dels veïns d'aquesta zona. L'especulació de terrenys es va desenvolupar passant per alt els inconvenients que s'originarien a partir de la ubicació dels nous barris. D'aquí que els costos de proximitat causats per determinades instal·lacions en aquestes dues zones hagin tingut efectes negatius en la qualitat de vida dels seus habitants (per un desenvolupament teòric de la noció de cost de proximitat vegeu HARVEY, 1977:53).

— Segregació de les xarxes socials:

Des del punt de vista del contacte social, es va generar una dinàmica segregativa entre els diversos barris. La forta dispersió geogràfica i la manca de vies d'accés que comunicuessin els barris perifèrics entre si, i amb el nucli central de la població, va incidir negativament en la construcció d'un sentiment de pertinença del municipi. La forta dispersió interna de Sant Vicenç va condicionar la capacitat d'integració social en el municipi.

A aquest fet cal afegir-hi les adversitats pròpies de la conjuntura històrica, que condemnaven la llengua catalana a exercir una funció residual. Va ser així com es va originar una dinàmica comunitària fragmentada que girava al voltant de dos pols de referència: d'una banda, unes relacions socials de replegament al voltant de la cultura catalana de soca-rel, i en contrast, la vida social dels immigrants andalusos, extremenys, aragonesos que lluitaven per inserir-se en l'estructura social des de posicions de baix status. De resultes d'aquest desenvolupament comunitari bicèfal, encara avui s'evidencia una manca de contacte social entre tots dos grups lingüístics, sobretot en els àmbits formals de relació (associacions culturals, festes assenyalades...). Això no obstant, la inhibició grupal s'ha anat diluint al llarg dels anys, donant forma a relacions interpersonals que superen l'àmbit de l'associacionisme.

⁴ Considerem barris de muntanya els de Sant Josep, La Guàrdia, Can Costa i La Font del Llarguerut.

3.5 Realitat sociolingüística

A Sant Vicenç, l'enorme pes demogràfic de la immigració espanyola ha deixat empremta lingüística. L'any 1996, un de cada deu habitants de Sant Vicenç no entenia el català⁵, fet comprensible si tenim en compte que la vida diària a molts barris és exclusivament en castellà i que durant anys, el centre, on es concentren la majoria de catalanoparlants, i algunes zones perifèriques han viscut d'esquena.

Els habitants de barris com Sant Josep, La Guàrdia o Can Costa són fruit de la immigració castellanoparlant. Encara l'any 1986 aquests barris tenien un percentatge de comprensió del català força per sota de la mitja del municipi (RECOLONS, 1991:79). Tot i que aquesta pauta es pot haver corregit considerablement, el que ens interessa remarcar és que una radiografia sociolingüística d'aquests barris expressa que la socialització informal d'infants i joves s'hi fa en castellà i, a tot estirar, en llengua àrab.

Aquesta situació lingüística afecta de manera preferent als nens que en l'àmbit escolar s'anomenen d'incorporació tardana. Al barri hi ha una inserció sociolingüística dual: el català és la llengua vehicular de la institució escolar, però sovint, a secundària, és massa conceptual i no té correspondència amb la llengua parlada. A la resta d'escenaris d'interacció, la llengua castellana és clarament dominant.

3.6 Algunes dinàmiques internes de Sant Josep i La Guàrdia

El procés de poblament de Sant Josep i La Guàrdia és el millor exemple dels profunds canvis demogràfics que va viure Sant Vicenç durant el franquisme. Tots dos nuclis van aflorar de resultes de l'arribada massiva de població, que majoritàriament no podia dotar-se d'habitatges a zones centríques per raons econòmiques. Així és que ben aviat es van constituir en barris satèl·lit del centre i s'hi van concentrar un reguitzell de problemes socials.

Posteriorment, pel fet de ser zones amb una oferta d'habitatge assequible han estat els barris que més persones d'origen marroquí han acollit, fins al punt que la presència d'aquesta nova immigració ha contribuït a vertebrar-hi nous espais de relació formal, especialment en el cas de La Guàrdia. Alguns dels habitatges d'autoconstrucció on els primers immigrants (sobretot vinguts d'Andalusia) havien establert la seva residència, han passat a acollir una bona colla de famílies i homes solters del Marroc a mesura que les xarxes migratòries amb aquest país s'han consolidat. D'aquí que la *nova immigració* no hagi suposat transformacions substancials en l'estructura urbanística del municipi, com ha succeït a altres pobles de la comarca del Baix Llobregat⁶.

En les condicions actuals, aquestes encara són de les poques zones de Sant Vicenç on el mercat de l'habitatge és mínimament accessible per als nouvinguts marroquins, els quals disposen, sobretot en els primers anys d'estada, de molt pocs recursos econòmics. Tanmateix, tot i que quantitativament siguin casos mínims, al llarg del nostre treball també se'ns ha descrit l'existència de persones en condicions precàries d'habitatge en barris on aparentment els habitatges tenen infraestructures més adequades (seria el cas de Sant Antoni). Aquest fet es pot explicar per la tendència a la saturació del mercat d'habitatge dels barris amb més tradició immigratòria, on cada dia costa més trobar hostatge.

⁵ FONT: web de l'Institut d'Estadística de Catalunya

⁶ Alguns casos són els de Viladecans i Olesa de Montserrat, on s'han hagut d'implementar sengles plans d'habitatge per reallotjar els immigrants que vivien en zones de barraques.

Per dibuixar el perfil social d'aquests barris no només hem d'analitzar, com s'ha reflectit a l'apartat 3.4, els condicionaments de partida en el moment de constituir-se com a tals, sinó que cal desentrellar quines són les dinàmiques dels barris pel que fa a la iniciativa social dels seus habitants. Feta aquesta segona prospecció ens trobem davant dos escenaris clarament diferenciats:

—El barri de La Guàrdia es caracteritza per l'existència d'un entramat d'associacions amb forta implantació en la vida social. Les relacions socials s'estructuren a partir d'una àmplia varietat de canals, però cal assenyalar que les organitzacions formals constitueixen punts fonamentals de socialització per a àmplies capes de la població del barri, especialment per als infants. Per exemplificar l'abast d'aquesta oferta associativa valgui la referència d'un interlocutor que en ser interrogat sobre les diferents possibilitats d'activitats orientades als nens d'origen marroquí, suggeria definir-los com a "*infants d'institució*", atès que la seva assistència a activitats extraescolars era abundant i diversificada (*Centro Amigos, Bayt Al-Thaqafa, Comisión de Festejos...*). Pel que fa a l'ús dels espais urbans, la pista poliesportiva del barri i el *Centro Amigos*, de llarga tradició en l'educació en el lleure, són els espais més freqüentats per la canalla. En el camp de la joventut, també cal destacar la tasca realitzada pel Col·lectiu de Cultura Popular⁷.

L'activitat veïnal de La Guàrdia arrossega una llarga tradició d'implicació. S'hi distingeixen dues grans associacions, l'Associació de Veïns i Propietaris i la *Comisión de Festejos*, ambdues orientades a la participació dels veïns en els afers del barri i l'organització d'activitats lúdiques. La dualitat d'organitzacions veïnals s'explica per discrepàncies en la gestió i el funcionament de l'antiga AA.VV.

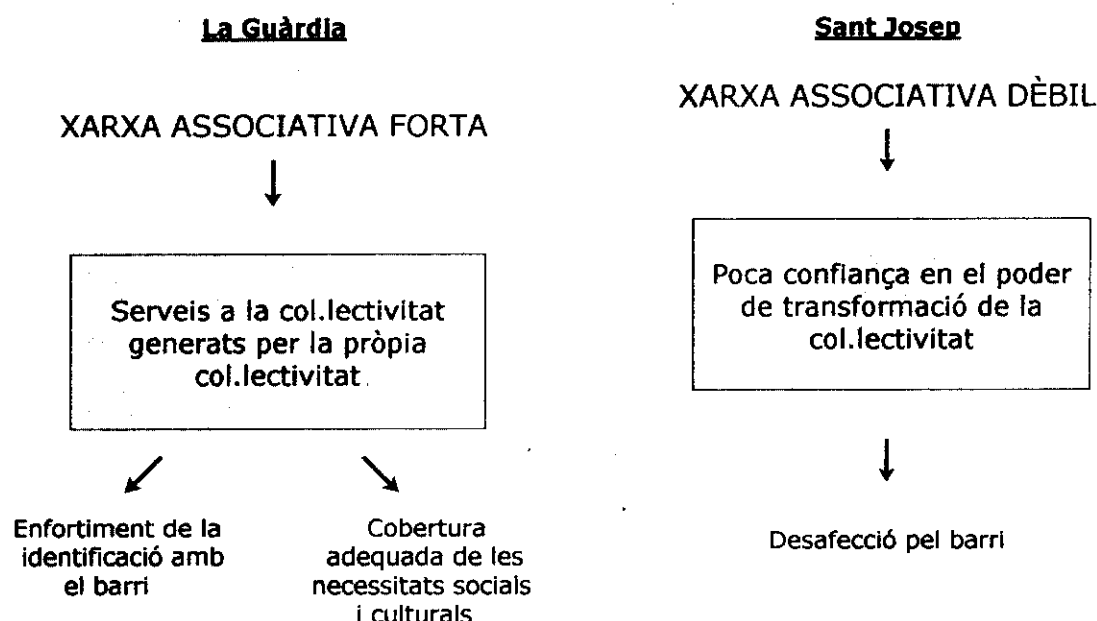
—Contràriament a això, el barri de Sant Josep presenta un perfil associatiu substancialment més pobre. En aquest barri, la menor tradició activista de l'associacionisme veïnal pot haver limitat, des d'un bon començament, l'aparició d'un teixit d'organitzacions d'assistència i de suport similar al de La Guàrdia. Però la situació associativa del barri, fora de millorar, s'ha anat degradant en els darrers anys, i això ha tingut efectes molt negatius en la capacitat de bastir punts d'encontre entre els habitants. En l'actualitat, la majoria d'entitats mantenen una participació molt minsa, amb una projecció escassa en la vida social del barri.

Els que conserven més pes específic en el seu camp d'acció són els centres d'esplai (*El Quijote* i l'*Esplai de Sant Josep*), que acullen activitats en condició de centres de dia i de caps de setmana. Això no obstant, la situació d'aquests centres travessa una crisi de participació gens menyspreable, si ho comparem amb els índexs de fa uns anys. Per la seva banda, l'associació de veïns es troba en estat de prostració des de fa anys.

Són molts els factors que cal ponderar per fer una anàlisi exhaustiva dels generadors i inhibidors de l'articulació social en aquests dos barris. Per resoldre satisfactòriament aquesta qüestió, tractem breument de presentar l'esquema conceptual següent (vegeu quadres 1, 2 i 3), on s'exposa, a grans trets, el procés diferencial d'optimització de les aspiracions de mobilitat social dels residents als dos barris i les causes d'aquestes diferències.

⁷ Es tracta d'una associació no lucrativa destinada a formar, orientar i donar suport sobretot a la gent jove.

QUADRE 1. Xarxes associatives dels barris de La Guàrdia i Sant Josep

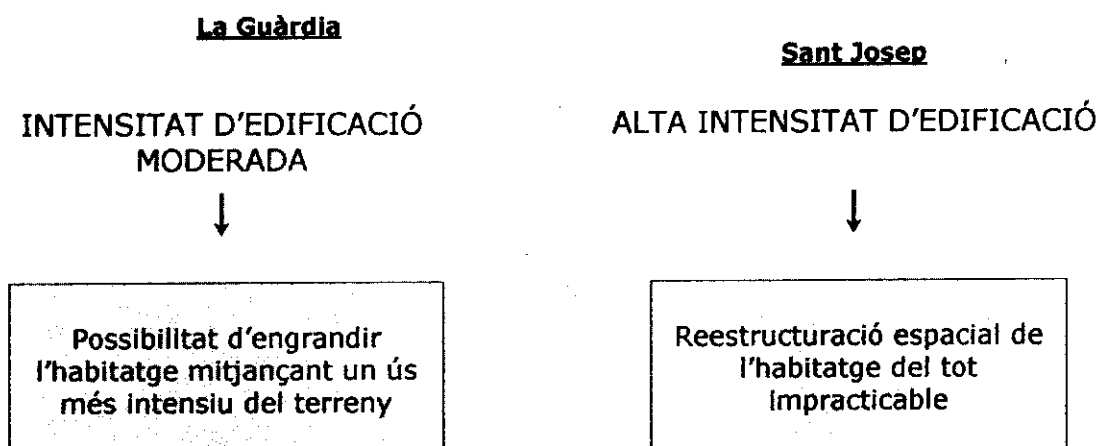

FONT: Elaboració pròpia

Així, si bé a Sant Josep la mobilitat social (quadre 3) molt sovint per l'abandonament del barri, a La Guàrdia moltes famílies han optat per quedar-s'hi. Les raons principals d'aquestes estratègies específiques de cada barri cal cercar-les en els impediments urbans (com la impossibilitat de millorar les condicions i l'espai de l'habitatge a bona part del barri de Sant Josep), junt amb explicacions que posen l'èmfasi en l'abast diferencial de les xarxes formals de relació, que mentre que en el cas de La Guàrdia són agents bàsics per a l'estructuració del barri i reforcen el sentiment de pertinença, a Sant Josep no han jugat un paper tan actiu. La feblesa de l'acció col·lectiva és, doncs, un factor determinant per entendre l'evolució poblacional del barri i la valoració negativa que en fan els veïns⁸.

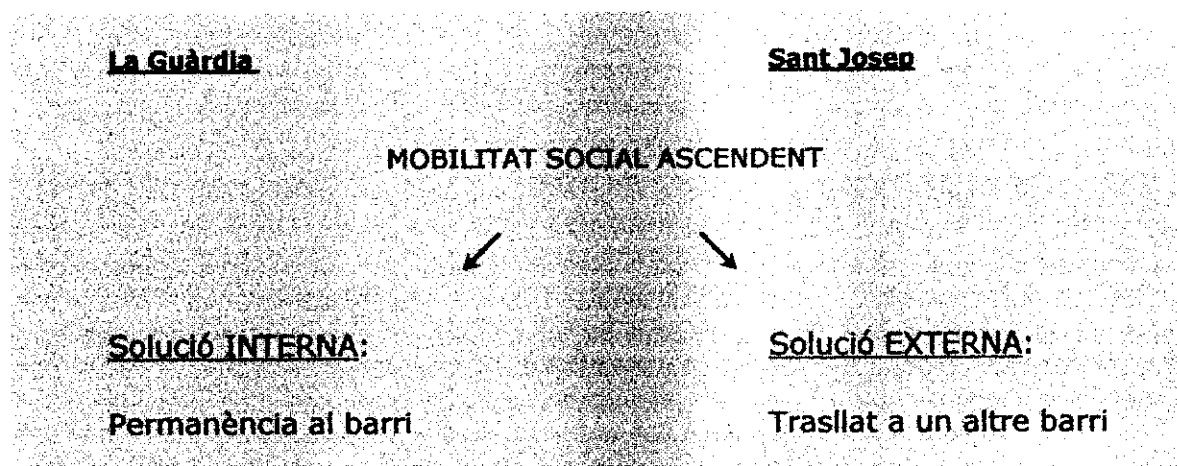
⁸ El descontentament que hem recollit en les converses informals amb veïns d'aquest barri era més significatiu que en altres zones.

QUADRE 2. Intensitat d'edificació en els barris de Sant Josep i la Guàrdia

FONT: Elaboració pròpia

QUADRE 3 . Estratègies específiques de mobilitat social en ambdós barris

FONT: Elaboració pròpia

4. ELS IMMIGRATS D'ORIGEN MARROQUÍ

4.1 Cronologia de la seva arribada.

4.1.1) 1966-1980: de la immigració de pas a la sedentarització

Els primers antecedents migratoris de població marroquina a Sant Vicenç cal situar-los a mitjan dècada dels seixanta, quan s'hi van establir alguns treballadors que, val a dir-ho, foren els pioners de l'emigració magribina (i també extracomunitària) a Espanya. Pels volts de l'any 1967 es comptabilitzaven una vuitantena de treballadors marroquins contractats a una de les indústries més antigues de la població: la Foneria Miquel Ros.

No hem d'oblidar que, simultàniament, el quinquenni comprès entre 1966 i 1971 va representar el punt més àlgid de l'emigració espanyola a l'Europa central (FISAS, 1994). Eren anys en què Espanya encara no representava una destinació migratòria de primer ordre entre la població marroquina. Més aviat, els països de recepció eren França i Bèlgica. Així doncs, molts dels emigrants marroquins arribats a Catalunya aleshores, encara no la veien com a punt final del seu trajecte migratori, sinó que pensaven fer el salt a un altre país; alguns, després d'haver-se establert per un període curt a un altre país europeu, acabarien retornant a Sant Vicenç per establir-s'hi definitivament.

En el període 1972-1973, s'esdevé un procés a escala europea que influirà decisivament en la posició d'Espanya com a societat receptora d'immigració. Països europeus que fins llavors havien anat absorbint el gruix dels immigrants procedents de les seves antigues colònies, opten per aplicar polítiques d'entrada molt restrictives coincidint amb la crisi dels preus del petroli. Aquesta nova situació consolida l'arribada a Catalunya i, amb el pas del temps, l'assentament definitiu de nous immigrants, que abandonen el seu lloc d'origen en un moment en què és necessària una descompressió que alleugereixi la càrrega demogràfica del Marroc -de 1960 a 1971 la població d'aquest país havia augmentat més d'un 30%- (COLECTIVO IOÉ, 1994:49). En aquesta època, un contingent destacat de marroquins van establir-se al barri de Sant Josep i La Guàrdia, coincidint amb la necessitat de mà d'obra per a la construcció de l'autopista que avui dia creua la comarca.

Els primers contingents d'immigració marroquina entrarien ben aviat en un procés de sedentarització gràcies a la progressiva arribada de la resta de la família i la constitució d'unitats domèstiques caracteritzades per la preponderància de la família nuclear. El període 1971-75 s'erigeix com un moment històric d'afluència de les primeres famílies marroquines, algunes de les quals incloïen fills. Amb tot, tenim constància que l'any 1966 ja hi havia alguna família resident al municipi⁹. D'aquesta manera, els descendents directes dels primigrants van incorporar-se a un nou context, marcat per l'emigració dels seus pares. La seva escolarització i socialització en les institucions de la societat autòctona es va desenvolupar simultàniament a la de les capes dels fills de la immigració interna. Heus ací un indicador que atorga una peculiaritat específica a la situació actual del procés migratori marroquí a Sant Vicenç, i que suggereix l'estat avançat del procés migratori d'una part de la immigració marroquina (generalment, aquest procés contempla tres generacions). En aquest sentit, hem de tenir en compte que una part d'aquests fills dels primers immigrants han format parelles en assolir l'edat adulta, i això ha tingut com a conseqüència la presència d'una nova generació d'infants que ja són els néts dels primigrants.

⁹ Vegeu LUQUE I PERNAU a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, núm 42, juliol-agost 1998, pàg. 79-85

4.1.2) 1980-2001: La cadena migratòria i el reagrupament familiar.

Tot i que algunes famílies van poder establir-se de manera permanent al municipi, molts altres immigrants marroquins van haver d'esperar uns anys més per reunir les condicions necessàries que els permetessin desenvolupar la vida en família. El col·lectiu d'homes sols va anar prenent força durant els anys vuitanta, des del moment que nous emigrants decidien instal·lar-se a Sant Vicenç per les perspectives que la població ofería en el camp de l'habitatge (lloguers molt baixos) i de suport (l'existència d'una associació de suport que amortia l'impacte i afavoria la prospecció del terreny).

A aquestes circumstàncies, cal afegir-hi els avantatges derivats de les característiques socioeconòmiques de la comarca del Baix Llobregat. Com assenyalen ZOUINE i SANTOS en un estudi centrat a Viladecans, la combinació d'una economia basada en la indústria i els serveis, però que alhora permet l'accés al mercat laboral agrícola com a complement puntual o substitutiu de les primeres activitats, ha influït decisivament en la consolidació dels contingents d'immigració marroquina a la comarca. En el cas concret de Sant Vicenç, una part petita però significativa dels homes d'origen marroquí treballen a l'horta de Sant Boi i Viladecans, més al sud de la comarca. L'agricultura ha estat sovint la porta d'entrada de la immigració marroquina al mercat laboral de la comarca, i un indicador del seu assentament.

Durant els anys vuitanta, a les pràctiques d'agricultura intensiva aplicades a les explotacions del litoral català s'hi va generalitzar l'ús de mà d'obra immigrant (sobretot de persones en situació irregular). JABARDO (1995:81) ha analitzat aquest procés en el cas del Maresme. Aquesta autora assenyala que l'entrada en vigor de la llei d'estrangeria de 1985 va deixar a les portes de l'expulsió milers de persones que fins llavors realitzaven tasques agrícoles en condició d'itinerants, forçant-les a l'assentament obligat. En part, l'estabilitat residencial perseguia minimitzar les possibilitats de persecució policial.

Un mitjà d'implantació que ha estat i segueix sent força utilitzat pels nous arribats és la connexió amb membres de la família directa o extensa, els quals informen els candidats a emigrar de les condicions de vida i les possibilitats d'assentament en una zona determinada. Aquest procediment té molta vigència encara avui, i és particularment rellevant en el cas de Sant Vicenç, on molts dels immigrants hi arriben per un contacte previ amb algú que resideix a la localitat.

La transmissió d'informació Marroc-Catalunya es veu facilitada per la proximitat entre els dos països, la qual cosa permet que les visites siguin de periodicitat anual sempre que es puguin finançar els desplaçaments i la situació jurídica ho permeti. Aquests retorns, generalment estivals, són el mecanisme que regula la continuïtat i discontinuïtat de la cadena migratòria que cada nou migrant obre des del moment que manté els llaços amb la seva geografia d'origen. Alguns testimonis consultats expliquen els clixés que es deriven del contacte i que serveixen per alimentar les esperances d'emigració i el mite de la *vida fàcil* a la societat receptora:

<< Ven bajar a la gente que ya vive aquí, o que ya ha vivido aquí y dicen: "¡Pero mira, si son tres y tienen tres coches!". Pero claro nos ven que bajamos con un Peugeot o un Golf o un Audi o...; ellos se creen que... "Pero es que si todavía no lo he pagado. ¡Me quedan quince años para pagarlo!" >>. (DJ2C)

<< Y los otros le preguntan a ver si gana siete mil pesetas al día. Y dice que vive bien, trabaja bien, que no sé qué, no sé cuantos... Y no le preguntan si tiene que madrugar, tiene que hacer la comida, tiene que planchar, tiene que lavar, tiene que hacer esto, lo otro... Y los otros de ahí dicen: "Ostia. Si este ha hecho esto, pues yo también puedo ir a hacerlo" >>. (HM1C)

<< Cuando nosotros vamos allí (zona rural del Marroc), la gente nos encuentra diferentes, y cuando nos encuentran diferentes, allí está la picardía de todos que vienen para acá. ¿Entiendes ahora por

qué quieren venir para acá todos? Por eso mismo. Te ven cambiado, te ven formal, te ven con una vida distinta, te ven más persona >>> . (HM2C)

Alhora, un pol d'atracció gens menyspreable l'exerceix l'associació *Bayt Al-Thaqafa*; en alguns casos aquesta entitat de suport ha servit de pont perquè algunes persones emprenguessin el camí de l'emigració.

Paral·lelament al degotall constant d'homes que arribaven sense parella, el nombre de dones en el si de la colònia immigrada de Sant Vicenç va prendre significació al llarg dels anys vuitanta. Algunes estimacions han ressaltat que el reagrupament familiar a la comarca s'ha esdevingut amb més empena a partir de l'inici de la dècada dels noranta i amb més intensitat des de 1995 (DE LA HABA, 1999a:21). Sense voler contradir aquesta tendència general, cal matisar que a Sant Vicenç el reagrupament familiar ja era una realitat pròpia del trajecte migratori de sectors importants de la immigració marroquina abans que el fenomen es generalitzés a tota la comarca. És a dir, ja durant els anys setanta i de manera creixent durant la dècada dels vuitanta la població d'origen marroquí es començava a feminitzar, fet que no es constata amb tanta claredat en altres poblacions properes.

Un indicador que traspua aquesta situació ens l'ofereix la taxa de feminització, comparada per municipis representatius de la immigració africana, representada a la taula 2. D'uns anys ençà, aquestes taxes poden haver-se transformat lleugerament, però el que ens interessa destacar especialment és el seu punt de partida, l'any 1991.

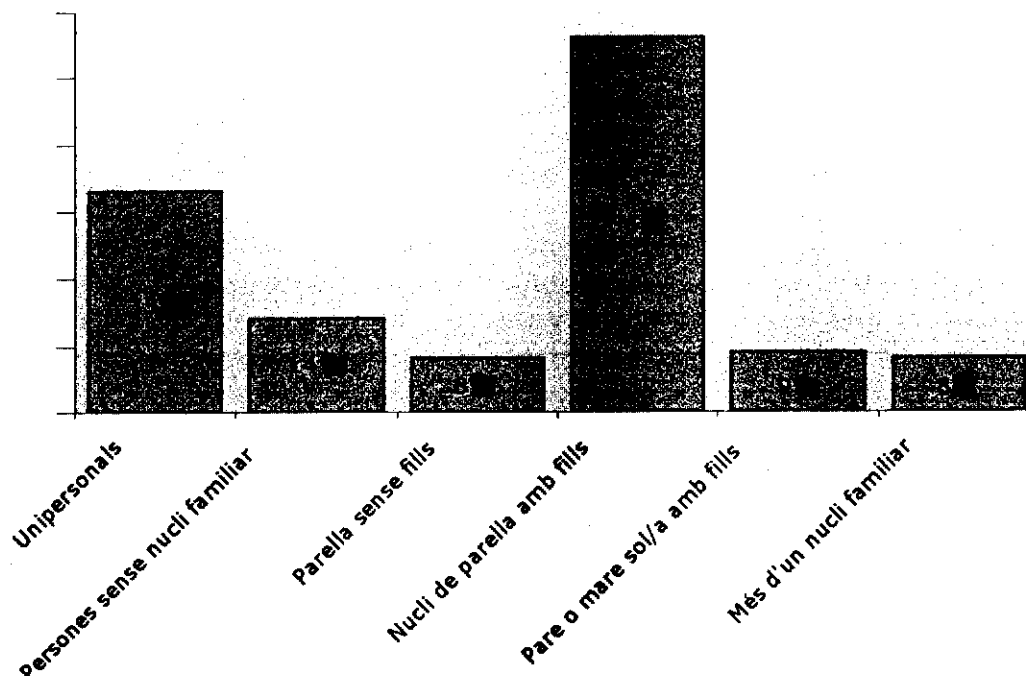
TAULA 2. Taxa de feminització de la població africana empadronada al municipi

	Sant Vicenç	Martorell	Olesa	El Prat	Sant Boi	Viladecans
1991	38.4	20.0	16.3	33.1	33.5	24.0
1996	39.4	25.5	22.5	42.3	38.2	20.8

FONT: Elaboració pròpia a partir de dades de la Web de l'Institut Català d'Estadística. En tots aquests municipis la població marroquina representa el gruix dels africans residents, fet pel qual les dades tenen una alta correspondència amb la realitat del col·lectiu marroquí.

Havent matisat això, cal dir que l'augment de nuclis familiars apareix com un dels aspectes demogràfics més rellevants de les acaballes dels anys noranta en el trajecte de la immigració marroquina de la comarca, fins i tot en el cas de Sant Vicenç, on aquest fenomen té el seu origen molt abans. L'arribada de població femenina s'ha reviscolat durant la segona meitat dels noranta. Les noves disposicions aparegudes amb la reforma del reglament d'estrangeria de 1996, que eliminen entrebancs a la reagrupació familiar, han servit de revulsiu als desigs de retrobament i estabilització dels immigrants. Només a Sant Vicenç, es va passar de tres sol·licituds de reagrupació concedides l'any 1995 a una quinzena tres anys més tard, l'any 1998 (DE LA HABA, 1999a:22). Per fer-nos una idea de les dimensions que la immigració de base familiar té actualment a Sant Vicenç, disposem de les dades que segueixen:

GRÀFICA 6. Llars amb població de nacionalitat marroquina (1996)

FONT: Estadística de població (1996). Institut d'Estadística de Catalunya

Entretant, el rejueniment demogràfic vinculat a aquest procés ha situat la família com punt de referència de les noves situacions que afronten els immigrants marroquins: les educatives, d'atenció i cura dels infants... En algunes ocasions, aquest procés ha resultat traumàtic per a determinades agències o institucions, que encara s'estan adaptant a les noves necessitats. El cas d'una escola de Sant Vicenç situada al barri de Sant Josep ho reflecteix perfectament. El pes específic d'alumnes fills de pares marroquins, alguns nascuts ja aquí, ha desbordat les previsions de la institució, a banda que també és motiu de preocupació per l'estigma que arrossega el seu origen cultural.

4.2 Condicions de vida

4.2.1) Comparació entre societat d'origen i arribada

Sembla interessant dedicar una primera aproximació a la percepció generalitzada entre els nostres entrevistats sobre el país on s'han assentat en referència al país que han deixat enrera. Furgar en el país de partida i el seu context sociopolític no ha estat el nostre objectiu, sinó tan sols mesurar adequadament quin pes pot tenir la comparació i la confrontació entre les dues realitats per entendre una mica més com viuen els protagonistes de la immigració la seva presència a la societat receptora.

Una idea compartida per gairebé per tots els informants és que la vida a Catalunya és millor que al Marroc en termes de possibilitats de feina i cobertura social, ja sigui en la seva faceta sanitària o laboral. Així mateix, una altra raó és que els salaris del Marroc són sovint de supervivència.

<< Allí trabajas sin seguro ni nada. Pagan quinientas pesetas al día. ¡Quinientas al día! Por eso viene la gente. >> KARIMA (DG1C)

Sobretot entre els més joves es destaquen a més, aspectes com la llibertat d'elecció personal sense imposicions. És el cas del Hussein (HJ1CM), un noi de vint-i-quatre anys, originari de la ciutat de Nador, que pensa que un avantatge de viure aquí és que cadascú pot fer el que vol. El Habib (HJ1S) no arriba als trenta anys. Pensa que al Marroc cada cop hi ha més llibertat de conducta, però determinats comportaments encara estan mal vistos socialment.

La percepció que al Marroc la situació social no permet tirar endavant s'atribueix en algunes entrevistes a la presència d'un minoria rica i unes majories populars pobres. A més a més, hi ha entrevistats que no dubten a assenyalar els avantatges de viure aquí des del punt de vista dels drets fonamentals.

<< Lo mejor de aquí es que en Europa hay derechos humanos y en Marruecos en cambio no >> IKRAM (DJ1C).

En aquesta línia, mentre que hi ha un sector dels entrevistats que plantegen la situació del Marroc com un problema de mal govern, altres fan una anàlisi més moderada políticament. En qualsevol cas, un dels fets que més preocupa és el tràfic inhumà de persones i les morts a l'estret de les persones que entren il·legalment a l'estat espanyol.

Del país d'origen es troba a faltar sobretot la família, i en alguns casos la gastronomia. També hi ha qui té enyorança per la pèrdua de les xarxes socials de relació. En canvi, en línies generals afirmen que no tenen problemes per mantenir les seves pràctiques religioses en el context migratori (encara que hi hagi petites modificacions), fet pel qual l'èmfasi en el canvi de vida es posa en els aspectes econòmics i socials.

4.2.2) Situació jurídica

La durada dels permisos de treball i residència és un dels factors que cal tenir més en compte per contextualitzar la situació vital de les persones estrangeres a l'estat espanyol. L'elevat grau de dependència d'aquesta població dels permisos de curta durada és un entrebanc per a les seves possibilitats d'assentament i inclusió social, bàsicament per les conseqüències que té en la temporalitat en el treball.

Tot i que no disposem de dades exclusives de Sant Vicenç, les dades recollides per NARBONA (1999) referents a l'any 1997 ens mostren que el 60 % de la població extracomunitària regularitzada al Baix Llobregat aquell mateix any havia de renovar el seu permís de treball en un període menor de dos anys. Aquesta situació, en el cas de Sant Vicenç, afecta sobretot els que han arribat els darrers temps, que posseeixen permisos de fases inicials i que per tant depenen de la feina per renovar papers.

Com més antiga és l'estada, més possibilitats d'estabilitat jurídica, ja que a partir del moment que s'aconsegueix el permís de cinc anys ja no cal demostrar que s'està treballant per anar-lo renovant; tot i així, per molts anys que es portin al país, la lentitud del procés de renovació de papers té les mateixes conseqüències negatives per a tothom.

<< Tu imagina't la desconfiança que tenen amb l'immigrant. Jo per exemple, porto vint-i-dos anys aquí, he demanat permís de residència quasi fa un any. Encara no me l'han donat. Vaig a demanar un préstec. Ah!, no tens residència, no te'l puc donar. Però sóc legal, mecagundena! (...) I què tinc

que fer jo? Penjar-me fins aquí, i pagar els mobles en tres cops? O en dos cops? Però ahorcándome. Per què tinc una vida així? Et fan la vida impossible. Perquè em cansi jo, i marxi? No, jo no em cansaré. Per què? Perquè més de la meitat de la vida ja l'he deixat aquí >>. ALI (HM2C).

Efectivament, les persones que tot i portar anys al país encara no han resolt satisfactòriament la seva situació jurídica o han hagut de fer molts tràmits per normalitzar-la, no entenen perquè han de patir tant, quan ja han demostrat amb escreix que volen ser part d'aquesta societat. La Lubna (DM2S) es queixa dels diners que li han fet pagar per renovar els primers permisos de treball (d'un i dos anys) que va aconseguir després de sortir de la seva situació d'irregularitat.

<< Estás integrada, pagas tus impuestos y debes pagar cuarenta mil, a no ser que un empresario que de esto...te las pague. Ellos ponen que va a cuenta del empresario pero saben que no es así. Que la mayoría no te lo quieren pagar >>.

Un altre cas freqüent és el problema plantejat quan els fills d'immigrats es fan grans i volen treballar; aquests depenien del permís de residència del cap de família i de cop i volta es troben que per incorporar-se al món laboral necessiten un permís de treball del qual no disposen. En Jamal (HJ1S), un noi de vint anys que va arribar a Catalunya l'any 1996, és víctima d'aquest problema.

<< De momento si que tengo el permiso de residencia: lo que pasa, el permiso de trabajo es que no puedo tener porque... Tener contrato, es que no se puede encontrar... Por eso, es muy difícil para tener permiso de trabajo >>.

En altres ocasions quan s'acaba la tramitació del permís i la persona afectada en té coneixement, ja ha transcorregut un temps preciós. És el cas de Habib (HJ1S), que no va poder aprofitar íntegrament el primer permís d'un any que li van atorgar. Quan va rebre la carta informant-lo que ja el podia recollir, només li quedaven quatre mesos hàbils de permís. En Habib fa a més una reivindicació explícita pel que fa al procés d'obtenció de papers. Reclama que la renovació es pugui fer a l'Ajuntament del municipi de residència, i no entén perquè cal fer tantes cues a la subdelegació del govern a Barcelona.

Arran del sofriment inherent als processos de tramitació, alguns immigrants que han estabilitzat la seva situació i que porten molts anys aquí sense interrupció jurídica (no han estat gairebé mai en situació irregular) comencen a optar per la nacionalització. Segons Teresa Losada, directora del centre *Bayt Al-Thaqafa*, actualment a Sant Vicenç hi ha pel cap baix setanta persones que han aconseguit la nacionalitat espanyola. En general, i pel que hem pogut copsar a les entrevistes, la nacionalització és una decisió motivada en gran part per la incomoditat que enclou la renovació periòdica de papers; no es planteja tant com una aspiració per assolir igualtat de drets o per raons sentimentals. La Xama (DG1C) afirma que la seva nacionalització va tenir un mòbil eminentment instrumental: *<< Siempre para aquí, para allá para tener los papeles...>>*. El Saïd (HM1C), que fa poc ha aconseguit el permís de cinc anys després de deu anys d'estada a Catalunya també pensa sol·licitar la nacionalitat espanyola pel mateix motiu.

Una necessitat que sovint apareix en relació a la tramitació i renovació de permisos és la qüestió de l'assessorament. A Sant Vicenç la tasca del centre *Bayt Al-Thaqafa* també abasta aquest punt. L'oficina del CITE, ubicada fins no fa gaire en un local de l'AA.VV de La Guàrdia se n'ocupava explícitament. Així mateix, s'hi tramitaven els reagrupaments familiars. És important destacar la funció d'aquests punts d'assessorament tenint en compte que en el terreny dels processos de regularització hi ha autèntics abusos d'alguns gabinets d'advocats. Amb relació als processos de regularització, l'Alí (HM2C) considera que l'administració s'equivoca endurant els

requisits per dur-la a terme entre els que ja són el país perquè això afecta les condicions de vida d'aquestes persones i els aboca a pràctiques il·legals.

<< Perquè no ho fan bé. i Obre un cupo per a la regularització de les persones que hi ha aquí! Si hi ha una persona que porta tres o quatre anys: dóna-li els papers, ja, d'una vegada! No veus que això lo que crea és delinqüència. Si arriba un moment que se crema amb els empresaris que abaraten, surt al carrer a atracar, la gent dolenta. Però si tinc un paper arreglat, ja està, treballa cinc mesos, se'n va al seu país, torna...Pot sortir, pot entrar. Canvia la cosa. Canvia la cosa. Però quan veus que un any sense veure la família. No tens futur. No tens un lloc per dormir...No tens ni el menjar. Res. Hi ha persona que elegeix delinqüent. A la força >>. (HM2C)

La qüestió dels papers també té implicacions per al reagrupament familiar. Cal passar per tràmits llargs (si fa no fa nou mesos) per aconseguir l'aprovació. En alguns casos, ja sigui perquè no es tenen els requisits que es demanen, ja sigui per la llargada del procés es decideix portar la família encara que sigui en situació irregular. Però això té conseqüències no desitjades, com hem constatat en alguna entrevista, perquè durant els primers anys del trajecte migratori dels familiars pot impedir les entrades i sortides del país per anar de vacances al Marroc. De fet, la impossibilitat de retornar provisionalment al Marroc també afecta en gran mesura als homes que passen els primers anys en situació irregular.

4.2.3) L'habitatge.

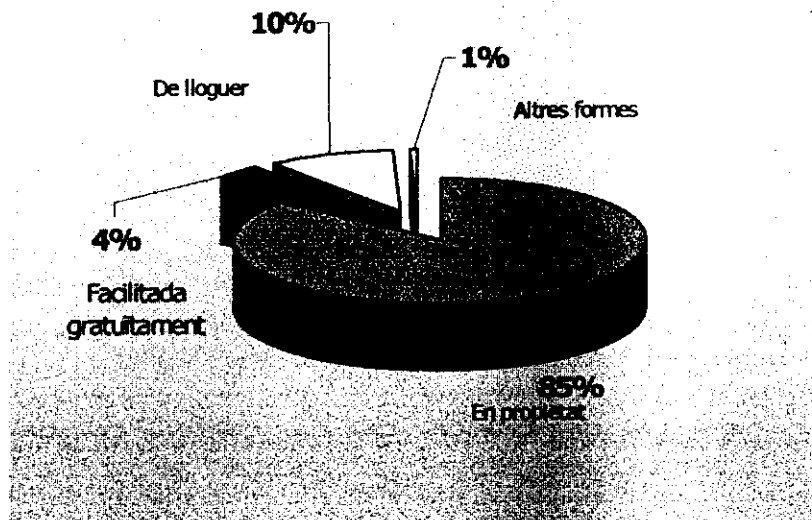
Les necessitats d'habitatge es van modificant a mesura que el procés migratori avança. Un aspecte que cal tenir en compte és com l'arribada de la família desencadena una reestructuració en les pautes de residència. En una fase inicial, que acostuma a tenir com a protagonistes homes solters o casats que han emigrat en solitari, els esforços destinats a la recerca de feina, estabilització jurídica i enviament de remeses al país d'origen deixen en un segon pla la necessitat de comptar amb un lloc per viure equiparable als estàndards de la societat autòctona i de condicionar-lo de manera semblant.

Aquesta necessitat, però, esdevé cabdal amb l'arribada de la família, i no només perquè es vulgui així, sinó perquè l'autorització del reagrupament només es farà efectiva si es demostra l'estabilitat laboral (donar fe de la nòmina) i ser titular d'un contracte d'arrendament d'habitatge en condicions.

Els Immigrants marroquins, sobretot quan es tracta d'homes sense família reagrupada, tendeixen a ocupar un mercat d'habitatge de segona mà en règim de lloguer. Sant Vicenç dels Horts, pel mètode d'autoconstrucció a partir de la qual han sorgit alguns dels seus barris, presenta un índex elevat d'habitatges de propietat (Vegeu gràfica 7). Això ha posat les bases perquè alguns dels propietaris d'aquestes cases d'autoconstrucció hagin passat a viure en altres zones de la població o fora d'aquesta, i, després, hagin llogat aquests habitatges a persones originàries del Marroc amb poques possibilitats d'accedir a altres segments del mercat de immobiliari¹⁰.

¹⁰ Aquesta tendència presenta algunes semblances, com a mínim parcialment, amb les dinàmiques d'invasió-successió als diferents barris de les grans ciutats, descrites per primer cop per l'escola de Xicagó en els seus estudis sobre la transformació urbana d'aquesta ciutat durant el primer terç del segle XX. Es tracta d'un procés basat en la progressiva fuita dels primers immigrants d'una zona a altres àrees per tal de donar pas a les comunitats d'immigrants nous, al mateix temps que es produeix un deteriorament del valor de l'habitatge a la zona en qüestió.

GRÀFICA 7. Distribució de l'habitatge segons règim de tinença

FONT: Estadística de població (1996). Institut d'Estadística de Catalunya.

Un cas simptomàtic del fenomen del lloguer esmentat és el de Sant Josep, barri que consta d'una zona molt extensa a la falda de la muntanya composta per cases, que llevat d'alguna zona molt concreta (C/de Begues i C/Béjar, una part del C/Cadiz) presenten fortes mancances estructurals i d'espai. La zona més baixa del barri compta amb poca població d'origen marroquí; és l'àrea on s'apleguen nombrosos blocs de pisos de construcció més tardana, i els serveis i els comerços hi tenen una presència més destacada. De fet, en el transcurs dels anys aquesta zona s'ha convertit en un pol d'atracció que ha atret una part important dels habitants del barri que anteriorment vivien en les seves zones més inaccessibles (DÍAZ, 1987a:33).

A tocar d'aquesta zona, en un terreny més enfiladís (en el sector que comprèn els carrers de Barbastre i Còrdova, i la part superior de Ciudad real i Cuenca) s'hi situen algunes cases construïdes els anys seixanta, i que actualment acullen famílies d'origen marroquí. És cert que aquesta zona concentra una certa activitat social (hi ha algun comerç, un parc...) però al mateix temps les mancances afecten els habitatges de forma més punyent. Hem tingut l'oportunitat d'accedir als passadissos interns de les cases en alguns d'aquests carrers, a través dels quals es poden descobrir un nombre elevat d'habitatges on exteriorment sembla haver-n'hi només un. De fet, aquest situació és prou coneguda, com a mínim des de l'administració local. Heus ací la forma com un tècnic de l'Ajuntament descriu aquesta realitat:

<< Uns lloguers d'unes cases, pisos impresentables, de cases on havien viscut els primers immigrants, que s'ho havien fet ells amb les seves mans: sense clavegueram, amb unes condicions de construcció pèssimes. Hi ha gent que està pagant lloguers de 5000; 10000 peles al mes, ara amb les pujades. Potser estaven pagant, fins no fa gaire 3000 peles al mes. Clar que eren "cubxitrils", laberints i llocs que entres per un passadís i llavors pugues unes escales i tens allà com un "cubículo" on hi viu molta gent, pugues a un altre, i dos "cubículos"... Coses com molt rares. Allò que fins que no es veu, no es creu. >>

TAULA 3. Distribució de l'habitatge segons superfície útil

	Fins a 29m ²	De 30 a 39 m ²	de 40 a 49 m ²	de 50 a 59 m ²	de 60 a 69 m ²	de 70 a 79 m ²	de 80 a 89 m ²	de 90 a 99 m ²	de 100 i més m ²
St.Vicenç	0,17	0,24	1,71	6,80	27,11	17,83	14,12	15,08	6,03
Molins de Rei	0,12	0,20	0,93	4,39	17,09	25,67	19,80	12,05	6,78

FONT: Web de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

No hem de passar per alt el fet que les condicions d'infrahabitatge no només afecten els oriünds marroquins; ben al contrari, també recauen sobre una part de la població autòctona. Especialment delicat és l'estat d'alguns immobles de la zona que té com a eix el carrer Àvila. En aquest indret, fins i tot hi resten uns carrers sense asfaltar i on l'accés a les cases és complicat. Aquesta zona resta apartada del barri en conjunt, i la poca densitat d'edificacions i de veïns la pot haver abocat a un estat d'abandonament. Tot i que la seva presència és menys visible, en aquesta zona també s'hi ha allotgen algunes famílies immigrades. Al seu torn, la zona més aïllada del barri (C/Guadalajara, C/Bilbao...) presenta nombrosos solars i descampats abandonats on s'acumulen les deixalles. S'hi concentren algunes cases molt malmeses.

Mentre que a Sant Josep les males condicions de l'habitatge s'estenen a una part important de les famílies del barri, sense distinció d'origen, a La Guàrdia s'intueixen uns nivells diferencials en les condicions d'habitatge dels catalans d'origen marroquí respecte a la resta dels habitants del barri. Les reformes i noves construccions d'habitatges en el lloc que havien ocupat les primeres cases d'assentament, han contribuït a transformar la imatge externa de les edificacions i els carrers¹¹. Al costat d'això, i de resultes del creixement de la construcció esdevingut en els darrers anys, s'han alçat noves cases que acabaran revaloritzant determinades zones. D'aquí que un nombre creixent d'habitatges del barri estiguin en bones condicions, i que les condicions d'infrahabitatge no tinguin la mateixa extensió entre els autòctons d'aquest barri. Així és que no és casualitat que moltes de les cases d'autoconstrucció que encara resten en peu les ocupin immigrants marroquins.

De l'observació feta se'n desprèn, aclaparadorament, que la immensa majoria de persones immigrades del Marroc ocupen habitatges d'autoconstrucció corresponents a la primera fase en què es va aixecar el barri. Simultàniament, s'observa que les persones i la descendència de la immigració interna (espanyola) han tingut un major accés a la reforma, compra o construcció de noves cases més sofisticades. Veiem així com el mercat d'habitatge de segona mà, sobretot de lloguer, ha canalitzat l'assentament dels nouvinguts, a diferència dels immigrants interiors, els quals van costejar l'edificació en indrets on no hi havia cap mena d'urbanització prèvia.

Les pautes de residència que predominen entre alguns dels immigrants nouvinguts poden generar controvèrsies. Una de les quals té relació amb l'ús atorgat a l'edifici on s'instal·len. En aquest sentit, tenim constància que l'amuntegament de persones en

¹¹ De fet, en uns quants carrers les noves cases fins i tot s'han construït de manera que han ocultat l'existència de cases d'autoconstrucció que es troben en un estat crític just darrere del nou solar edificat (per exemple al C/Madrid cantonada amb C/Lanzarote). Aquest fenomen es coneix com el dels *habitatges-façana* o de la *ciutat hipòcrita*, i té com a funció implícita d'amagar als ulls dels vianants i conductors que circulen pels eixos neuràlgics de la zona, les mancances que pateix la trama urbana interna del barri.

cases que no estan pensades per densitats altes ha derivat en situacions de conflicte entre propietaris i llogaters¹². Cal remarcar que la qüestió de l'amuntegament difícilment és pot atribuir a un desig de viure en unes condicions precàries; més aviat, cal considerar aspectes de supervivència econòmica i socialització dels costos de lloguer. A més a més, hem de tenir en compte que amb els anys el mercat de lloguer d'habitatge de segona mà s'ha anat saturant. En l'actualitat no queden gaires pisos a l'abast dels nouvinguts i d'aquí que hagin optat per formes de convivència amb parents que ja vivien a Sant Vicenç. El Saïd (HM1C), que va poder comprar un pis amb la seva parella, atribueix l'amuntegament a raons econòmiques.

<< Pero es que el problema está en nosotros también. Porque tú me alquilas a mí un piso ahora; mañana traigo mi amigo, mi primo...Y ya somos seis o siete en el piso. Entonces, el propietario: "¡Se lo alquilé a uno, y ahora son seis! Mañana serán doce". Cuando se acaba el contrato, te echan a la calle: "Oye, búscate otro que este lo quiero para mi hijo". El problema, el primero es ese. Y luego el precio claro. Si el alquiler fuera cuarenta mil entre dos personas, pues veinte cada uno. Yo creo que se podría mantener bien. Una persona que tiene un trabajo bien... Yo creo que sí. Pero es de setenta, y él gana ciento treinta. ¿Qué te va a quedar? Luego descuenta la comida, luego esto, luego lo otro...¿Que te quedas...? En dos velas. Por esto, yo creo que a lo mejor por eso lo hacen. No sé. >> (HM1C)

Igualment, també cal tenir en compte que algunes famílies, tot i ser de tipus nuclear, es caracteritzen per una descendència extensa que es veu obligada a conviure en un espai molt reduït. Aquest és el cas de la Somaia, filla gran d'una família molt nombrosa que interrogada pel seu habitatge expressa el desig d'independitzar-se.

<< Me gustaría vivir fuera de casa. (...) Somos muchos hermanos y no hay espacio.>> (DJ2S).

Una part dels propietaris d'aquests habitatges consenten la concentració elevada de persones perquè, al cap i a la fi, estan interessats en els beneficis que els reporta el lloguer. D'altra banda, l'amuntegament acostuma a anar aparellat a unes condicions inacceptables de l'estat de l'immoble. En aquest sentit, no hem de perdre de vista el fet que, per regla general, la responsabilitat del pèssim estat de l'habitatge rau en el propietari. Fins i tot tractant-se de lloguers relativament minsos, els problemes de ventilació, humitat, llum, sanejament, corrent d'aigua i espai que s'hi han descrit, vénen a reforçar la idea que els preus que cobren els propietaris són abusius.

En dues ocasions aquesta situació ha motivat l'actuació de l'Ajuntament. En els darrers anys s'han tancat dues pensions clandestines del barri de Sant Josep on residien un nombre important d'homes (una quinzena a cada una) sense el corresponent permís municipal. Les *pensions* es trobaven en un estat important d'insalubritat. Tanmateix, l'expulsió d'aquestes persones no es va mirar de compensar amb algun projecte de reubicació¹³.

Una de les franges més afectades per les condicions d'infrahabitatge és, doncs, la composta per homes joves que encapçalen l'emigració familiar o busquen un ascens social en el marc d'un projecte migratori personal. Hem de tenir en compte que moltes d'aquestes persones viuen en una situació jurídica irregular, fet que condiciona la seva inserció en el mercat laboral i, òbviament, té efectes negatius en les possibilitats de trobar un habitatge digne.

¹² En un estudi sobre les relacions entre diferents grups socials i culturals en una àrea on compartien l'espai urbà, JOHN REX i ROBERT MOORE (1967) apunten que a les zones de transició de la ciutat de Birmingham, els diferents costums amb relació a la utilitat atorgada a l'espai motiven problemes de convivència, ja que sovint els nouvinguts no britànics, en veure obstruït el seu accés a habitatge d'altres zones, es decanten per la compra d'immobles en una mateixa zona, i posteriorment acullen persones rellogades o senzillament subdivideixen l'habitatge a fi i efecte de cobrir les despeses de lloguer o de compra.

¹³ Tenim constància que en situacions similars en altres poblacions s'han buscat solucions de reallotjament. Per exemple, a Rubí, un projecte conjunt del CITE i l'Ajuntament va permetre l'any 1995 comprar vuit o deu pisos i oferir-los en lloguer a un grup d'immigrants que malvivien en una pensió il·legal.

En aquest aspecte, els esforços de l'Associació de suport als immigrants àrabomusulmans *Bayt Al-Thaqafa* han permès l'allotjament en pisos d'acollida orientats a cobrir les necessitats de sostre de tants immigrants com es pugui. La idea inicial de l'associació era de construir un alberg per als nous arribats, però les dificultats que això comportava no eren poques. Una d'elles era la impossibilitat d'assegurar que les persones que s'hi allotgessin poguessin establir la seva situació ràpidament en el mercat laboral, i donar pas a d'altres immigrants. Però a més a més, un factor afegit era la manca de sòl edificable en el municipi. Finalment, es van habilitar uns pisos d'acollida, on s'allotgen una desena de joves marroquins en l'actualitat¹⁴.

La mateixa associació, encara que de manera informal, exerceix un paper de medidora en l'accés al mercat de l'habitatge. Aquest no és un servei que formi part de l'oferta explícita de l'entitat, sinó que és una resposta puntual que cal entendre arran de les dificultats amb què topen els immigrants marroquins per trobar allotjament.

Des de 1996 i arran d'un estudi de la ONG *Arquitectes Sense Fronteres* i d'*Estudiants d'arquitectura sense fronteres* es va dur a terme un projecte d'arranjament d'habitatges destinat a dotar amb les mínimes condicions d'habitabilitat algunes cases dels barris de La Guàrdia i Sant Josep. En un principi, es va preveure l'arranjament de quinze cases al barri de Sant Josep, i cada any s'hi han afegit una trentena de demandes de rehabilitació més. Amb tot, cal tenir en compte que el ritme d'habitatges reformatos és de cinc a l'any. L'any 1999, el projecte es va condicionar a l'adjudicació d'ajuts estatals destinats a la immigració extracomunitària, però finalment no es va obtenir el finançament esperat. Sembla que després d'un parèntesi d'un any l'Ajuntament va recobrar l'interès pel projecte, i les diferents contraparts en tornen a cobrir íntegrament el finançament.

Un altra actuació destacada foren els cursos de formació de paletes organitzats pel Centre de Cultura Popular en col·laboració amb Càritas. Aquests cursos, tingueren continuïtat durant bona part dels anys noranta, però un canvi de plantejament en l'oferta formativa de Càritas va determinar-ne l'acabament, malgrat l'interès que despertaven entre alguns sectors. Cal dir que les pràctiques dels cursos es van destinar, en moltes ocasions, a les reformes d'habitatges del barri de La Guàrdia.

Precisament, Càritas, mitjançant una fundació pròpia, ha adquirit alguns pisos de Sant Vicenç, ha contribuït a rehabilitar-los i els ha posat en lloguer a preus raonables. Una de les beneficiàries és la Lubna (DM2S), que viu en una petita casa de seixanta metres quadrats i paga deu mil pessetes d'arrendament.

Feta aquesta panoràmica, cal assenyalar algunes de les tendències que s'observen en els darrers anys en qüestió d'habitatge, i que poden dibuixar tendències futures:

a) Algunes de les famílies d'origen marroquí que han establitzat definitivament la seva situació laboral i de residència inicien la compra d'habitatges, encara que en mal estat. Segons fonts qualificades, la proporció de nuclis familiars que a partir de mitjan anys noranta han pres aquesta opció, ja representen la meitat del total de famílies de la colònia. Heus ací com ho exemplifica un tècnic de l'administració local:

<< Els que ja porten temps aquí, han fet un forat, i com han baixat les hipoteques s'han "liat" a comprar, en alguns casos, la casa en què estaven de lloguer, o altres el propietari. I el que han fet és comprar el mateix "cubxtril" a un preu baix: aviam, baix i assequible per ells, perquè amb una hipoteca i un préstec ho podien fer. Però si mirem la relació qualitat-preu, a un preu caríssim perquè s'han comprat pisos per 6 milions, 7 milions que dius: això és impresentable. Amb humilitat, sense el clavegueram ben fet, pisos molt petits... Però, bueno, ha arribat un moment que com que era la única possibilitat, s'han llençat. Han vist que estaven més estables al municipi, per qüestions de feina, i aleshores això els ha fet una miqueta canviar l'orientació i dir: bueno, ara anirem a

¹⁴ Algunes famílies refugiades del conflicte de Kosovo també s'hi han allotjat durant una temporada.

comprar. I llavors després amb els companys, família i tal, mica en mica van arreglant alguna cosa de la casa. >>

Cal matisar aquestes afirmacions en el sentit que la correspondència entre anys d'estada a la població i compra d'un pis mitjançant una hipoteca no són variables aparellades. És a dir, no són necessàriament els immigrants que porten més anys a Sant Vicenç els qui han decidit d'embarcar-se en una hipoteca. Tenim indicis per assenyalar que la compra de l'habitatge té més a veure amb la capacitat de garantir una estabilitat en els ingressos amb vista al futur.

En la nostra aproximació qualitativa hem constatat que una estada més perllongada no sempre és sinònim de major benestar econòmic. És el cas de La Xama (DG1C), una dona reagrupada en el període 1971-75, poc després que arribés el seu marit per primera vegada. A pesar que fa molts anys que viu aquí, la seva situació econòmica fa que no s'hagi plantejat de comprar un habitatge, ja que els ingressos familiars es limiten a la pensió que rep el cònjuge. Les circumstàncies de la Karima són similars. Les dues paguen lloguers aparentment baixos, però que cal contextualitzar en una situació econòmica força precària.

<< Cuando hemos entrado allí, en 1981, pagábamos ocho mil pesetas de alquiler. Cada año se va subiendo un poco. Ahora pagamos diecinueve mil. >> KARIMA(DG1C)

Això no obstant, hi ha qui pot disposar més esperances en la constància salarial d'una llarga vida laboral per endavant, i optar per la compra a pesar de tenir uns ingressos modestos:

<< Porqué yo pienso que estoy trabajando, y estoy ganando dinero; un mes será mucho, un mes será bien, un mes normal, un mes así, un mes asá. Las etapas de la vida las irás pasando igualmente, ¿no? Y como vas a pasar las etapas de la vida igualmente, llega un momento que te paras a pensar. ¿Que vas a alquilar una casa de cincuenta o sesenta...? Pues ya lo tienes. Estás veinte años y es tu casa. Pero si estás de alquiler, este año: cincuenta; el año que viene: cincuenta y cinco; el otro: sesenta. Es coger el dinero y tirarlo por la ventana. >> (HM2C).

b) D'altra banda, es comença a observar un procés lent de disseminació pel municipi. És probable que, seguint la mateixa tendència de migracions anteriors, les pautes residència de la colònia marroquina vagi prenent formes cada cop més variades, i abastin noves zones¹⁵.

4.2.4) El treball

Abans de fer cap diagnòstic sobre la situació laboral de les persones d'origen marroquí, cal fer unes consideracions al voltant del mercat de treball en què aquestes s'insereixen. Avui parlem d'un mercat laboral fortament segmentat, dins del qual subsisteixen nivells salarials i de condicions de treball molt diferenciats. Hi ha un sector important de la classe treballadora que queda desemparada arran de les mesures precaritzadores i de flexibilització que han transformat el mercat laboral, entre les quals, la generalització dels contractes de curta durada n'és un dels màxims exponents¹⁶.

¹⁵ Segons JORDI MORERAS (1998-99:13) estudis precedents en l'àmbit migratori han assenyalat que la concentració urbana en determinats barris per part dels col·lectius immigrants forma part de la primera fase d'inscripció en l'espai urbà d'un procés a més llarg termini, que permet la progressiva disseminació per la resta de barris un cop superats els primers anys de prospecció.

¹⁶ Un dels efectes més perversos de la primera de les reformes laborals que va encapçalar el paquet de mesures de flexibilització de l'oferta de mà d'obra a l'estat, va ser l'afavoriment del treball temporal, en resposta als capricis empresarials de flexibilitat numèrica a les plantilles. En aquest sentit, un aspecte molt positiu de les polítiques laborals a Sant Vicenç dels Horts és que per voluntat expressa del Consistori cap

Aquesta circumstància, que per si mateixa ja té efectes negatius per als treballadors autòctons, planteja situacions de creixent inseguretat en aquells treballadors estrangers que, en no haver complert sis anys consecutius de residència legal mitjançant permisos renovables, tenen la necessitat de justificar contractes laborals, la durada dels quals superi la data d'acabament del corresponent permís de residència, per així obtenir-ne la renovació. Cal dir que la pèrdua temporal de treball amb contracte i, consegüentment, la impossibilitat de renovació de papers, pot tenir desencadenants més o menys greus segons el cas. Un element per considerar és la situació laboral i jurídica del cònjuge i la descendència, en cas que es visqui en família. La situació esdevé especialment delicada quan la família té un permís de residència que no inclou el dret al treball, permís que, al seu torn, depèn de la renovació del permís del cap de família:

<< La esposa y su hijo dependen del padre, que es el que trabaja. Y tienen el mismo período de residencia que tendrá el padre. Si él no renueva, no renueva nadie. Si se pierde uno (permís de residència amb dret a treball), que es el cabeza de familia, por decirlo de alguna forma, pues se pierden todos.>> (Responsable de l'oficina CITE de Sant Vicenç)

Això no obstant, la inestabilitat laboral d'alguns sectors no és només imputable a les mesures de flexibilització contractual, sinó que també es deu a factors intrínsecs al seu desenvolupament. Precisament sectors on la immigració marroquina té una forta presència, com l'agricultura i la construcció, resten subjectes a la inestabilitat per diverses raons. La demanda de mà d'obra a la construcció és molt variable segons la conjuntura econòmica general. Per la seva banda, l'ocupació a l'agricultura té com a principal característica l'eventualitat, atesa l'estacionalitat dels conreus.

Ara com ara, la influència del treball dels immigrants no comunitaris en l'economia comarcal es troba en transformació. Pel que fa als treballadors marroquins cal apuntar un desplaçament significatiu de l'ocupació en tasques agrícoles cap al sector de la construcció (DE LA HABA, 1999a:52). Un dels factors estructurals (l'oferta de treball agrícola) que han contribuït a la consolidació de la seva presència a la comarca perd pes en el conjunt de l'economia comarcal, i això es tradueix en una recerca de nous filons ocupacionals.

Sant Vicenç presenta, però, algunes particularitats en relació a altres municipis de la comarca on també hi ha contingents similars de població d'origen marroquí. Les dades de l'activitat laboral dels marroquins regularitzats en el procés extraordinari de 1991, encara que es refereixin aclaparadorament al gènere masculí¹⁷, són un punt de referència interessant per traçar tant regularitats com asimetries entre les poblacions de la comarca. Així com a totes les localitats, menys a El Prat, la construcció destaca com el sector amb més pes numèric, Sant Vicenç afegeix a aquest fet un tret diferenciador, ja que és la població amb un percentatge més elevat de treballadors del comerç –sobretot ambulant– (20,6%) respecte al total de treballadors; seguit de prop per la indústria, que l'any 1991 va representar el 14,9% de les regularitzacions del municipi. També és significatiu el fet que a Sant Vicenç l'ocupació en el sector agrari representa un percentatge molt menor del total de treballadors en comparació a les localitats de la zona del Delta –on destaca per raons de proximitat a les explotacions agrícoles–, però també és significativament menor que a la subcomarca nord del Baix Llobregat (Olesa i Martorell). Aquest segon fet s'explica perquè en el

Empresa de Treball Temporal es pot instal·lar al municipi. D'aquesta manera, es posa fre a l'ús inadequat de la contractació temporal en una població que ha sofert a flor de pell els efectes més devastadors de l'atur. Amb tot, com que el mercat laboral dels treballadors locals no se circumscriu al municipi, alguns treballadors d'origen marroquí també tenen contracte per via de les empreses de *prestamisme laboral*.

¹⁷ Cal suposar que una gran part de les dones marroquines residents l'any 1991 no va sol·licitar el permís de treball perquè havien arribat mitjançant el reagrupament familiar, que no dóna dret a treballar, o bé perquè tota la família, menys l'home, estava en situació irregular per la qual cosa optaren per demanar l'exempció del visat (RIBAS, 1999:61).

moment de la regularització es tractava d'una població immigrada menys establitzada que la de Sant Vicenç.

TAULA 4. Immigrants marroquins regularitzats l'any 1991 segons l'activitat laboral i localitat d'assentament a la comarca.

	Sant Vicenç		Martorell		Olesa		El Prat		Sant Boi		Viladecans	
	Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%
Agricultura	19	8,3	32	13,5	31	13,4	64	27,3	40	18,8	280	24,5
Pesca	-	-	-	-	-	-	1	0,4	-	-	1	0,1
Indústria	34	14,9	16	6,75	13	5,6	24	10,3	24	11,2 6	55	4,8
Construcc.	96	42,1	141	59,5	119	51,5	61	26,1	86	40,4	537	47,1
Comerç	47	20,6	4	1,7	13	5,6	15	6,4	15	7,0	43	3,8
Hosteleria	4	1,75	22	9,3	1	0,4	11	4,7	11	5,2	14	1,2
Serveis	20	8,8	11	4,6	34	14,7	32	13,7	23	10,8	121	10,6
S.domèstic	8	3,5	11	4,6	20	8,6	26	11,1	14	6,6	90	7,9
TOTAL	228		237		231		234		213		1141	
Dones	12		13		5		21		16		20	

FONT: elaboració pròpia basada en dades de l'*Atlas de la inmigración marroquí en España*, LÓPEZ GARCÍA (coord), 1996.

Així, les activitats laborals més representatives a Sant Vicenç serien per aquest ordre:

1- La construcció, que en gran mesura funciona mitjançant contractes subjectes a la duració de l'obra. D'acord amb les dades a les quals hem tingut accés i les observacions fetes per alguns interlocutors, aquesta és l'activitat que té més repercussió en l'ocupació dels homes de mitjana edat i joves de nacionalitat marroquina. La majoria ocupen una categoria professional de treballador manual, encara que hi ha alguns casos en què s'ostenta una categoria superior.

2- El comerç minorista i la venda ambulant és una altra de les activitats que més despunten. No deixa de ser interessant que en parlar amb algunes instàncies i persones autòctones, s'indiqui aquest com el sector de treball per excel·lència entre els immigrants marroquins, quan tot i tenir un pes inestimable, no és l'activitat majoritària. Aquesta apreciació es pot deure a l'enorme visibilitat que els venedors ambulants adquireixen quan desenvolupen la seva activitat als encants de la població, cada dijous. En alguns casos el vincle familiar és la base de l'activitat comercial, de manera que es compta amb la participació dels dos cònjuges i algun membre de la descendència. Un fet remarcable és que entre el col·lectiu marroquí la venda ambulant no acostuma a estar especialitzada sinó que el gènere pot anar

variant segons l'època de l'any i la demanda associada que s'hi produeixi (Nadal, estiu...).

Cal tenir en compte que d'ençà la regularització de 1991, la tendència governamental ha estat d'atorgar permisos en comptagotes en aquest sector, fet pel qual sembla que podria haver tendit a disminuir el seu pes específic.

3- La indústria destaca per ser un dels altres sectors d'activitat de gran incidència, cosa que s'explica, parcialment, per la gran tradició industrial de Sant Vicenç. De fet, una de les indústries més potents de la població havia donat feina als primers immigrants marroquins dels anys seixanta, feina que alguns encara conserven; dins d'aquest sector, cal destacar la presència de dones en la confecció i el tèxtil, a vegades en forma de treball submergit (DE LA HABA, 1999a:53). D'altra banda, a l'*Informe sobre Treball Social amb estrangers a la Província de Barcelona* s'indica la presència d'immigrants marroquins treballant en petits tallers submergits vinculats a diferents sectors industrials, com ara el de l'automòbil (1992:105).

4-L'agricultura, tot i que en retrocés, manté un pes significatiu dins el col·lectiu, si ho comparem amb les taxes d'ocupació que els autòctons presenten en el sector primari. Es tracta principalment de treballadors manuals; cal fer notar que aquest és un sector que a la zona del Delta sovint resta immers en l'economia submergida (DE LA HABA, 1999a:52). No és estrany, doncs, que segons alguns informants sigui un sector on es cobrin salaris irrisoris per llargues jornades (de 3000 a 3500 pessetes per treballar de sol a sol).

En el marc de les transformacions cap a una agricultura intensiva, la vulnerabilitat jurídica d'una part de la immigració extracomunitària ha estat un factor clau que ha alliberat als productors dels costos derivats del treball formal (per una anàlisi d'aquest punt vegeu JABARDO, 1995:81-82). En alguns casos, tal com ha corroborat l'oficina local del Centre d'informació als treballadors estrangers (CITE), hi ha qui ha assolit una vinculació permanent amb les explotacions, però simultàniament és freqüent l'ús de treballadors en moments puntuals del procés agrícola, una part dels quals es troben en situació irregular.

<< Y en el agrario los contratos que te pueden venir pues son de la época de las cosechas que pueda haber en el campo: la pera o la hortaliza...Y entonces, claro, esto son períodos pequeños...Independientemente de otras personas que ya están fijas, pero esos son los mínimos>>
(CITE Sant Vicenç)

-El servei domèstic és l'activitat més concorreguda entre les dones de la colònia marroquina, sovint en el mercat laboral no oficial. En alguns casos, hem pogut constatar que l'opció d'integrar-s'hi respon més a una situació de precarietat jurídica (manca de permís laboral) que no pas a una estratègia desitjada d'introducció professional. Per exemple, per a la jove Somala (DJ2S) de dinou anys, en no disposar de permís de treball propi, aquesta ha esdevingut la millor opció per començar a treballar.

De fet, els costos laborals de les tasques relacionades amb els serveis de proximitat (servei domèstic, cura dels infants i gent gran...) són per definició molt elevats, ja que es tracta d'activitats intensives en força de treball. PARELLA (2000) explica com a causa de l'elevat cost de la mercantilització d'aquest sector d'activitat, se n'ha tendit a cobrir la demanda laboral amb la incorporació de grups de persones excloses del mercat de treball, molt sovint dones immigrades, que es veuen abocades a acceptar condicions salarials precàries.

Cal, però, establir uns quants matisos al panorama que tot just hem apuntat. Un primer aspecte destacat és que la taxa d'activitat, com a mínim en l'economia oficial, entre la població femenina de la colònia de Sant Vicenç és molt baixa en comparació

a la que presenten els homes. Digne d'esment és, doncs, la dinàmica de no incorporació a l'activitat remunerada per part de les dones d'origen marroquí. Encara que sigui en forma d'apunt orientador, l'explotació del cens de 1996 ens indica que d'entre les dones d'aquesta nacionalitat en edat de treballar, quasi la meitat eren mestresses de casa.

És previsible que aquesta situació es vagi transformant a còpia dels anys, a mesura que les generacions futures assoleixin l'edat laboral. De fet, recerques prèvies sobre les migracions al Baix Llobregat han apuntat que les necessitats adaptatives a la realitat econòmica de la societat receptora imposen nous perfils en la funció econòmica de la dona, que ja comença a incorporar-se al mercat laboral, de tal manera que els rols de gènere resten subjectes a un procés de canvi malgrat no correspondre's amb un canvi paral·lel en el sistema de valors de les famílies (DE LA HABA, 1999a:32).

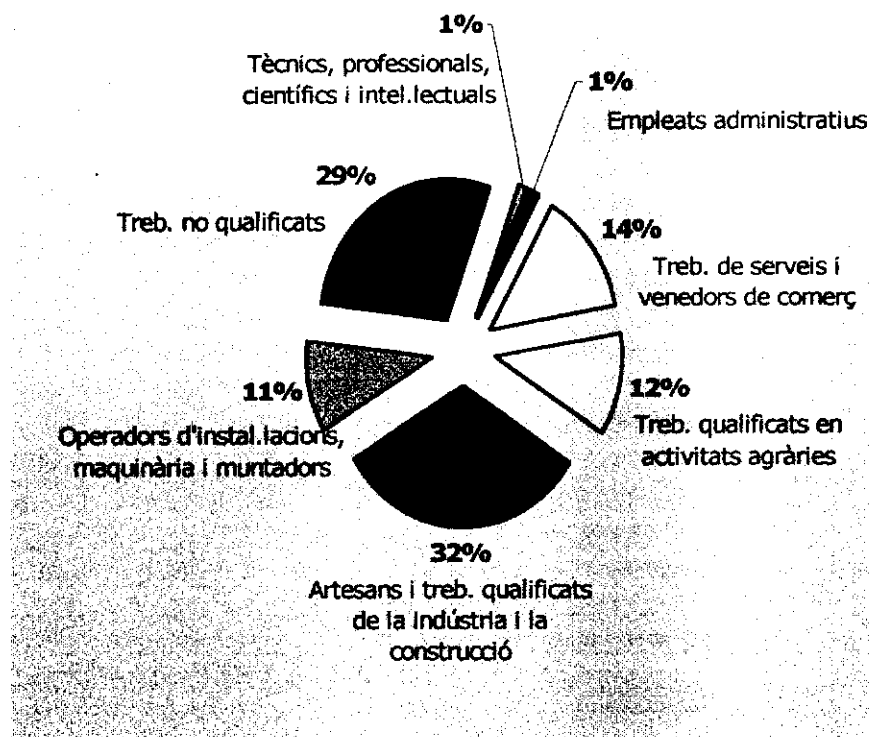
L'origen de la baixa taxa d'activitat femenina també té altres raons que cal considerar d'entrada. D'una banda, l'estatus de cònjuge reagrupada que ostenten el gruix d'aquestes dones impedeix explícitament que duguin a terme cap tipus d'activitat remunerada. L'absència d'un permís de treball fa que l'única opció de treballar d'aquestes persones passi pel sector no regulat, en el qual fàcilment s'agreuja la situació d'explotació i d'estancament de les seves possibilitats de promoció laboral (COLECTIVO IOÉ, 1999:153). A més, la dependència absoluta de la situació jurídica del marit (al voltant del qual gira l'estada regularitzada de tota la família) provoca una situació de desigualtat amb el cònjuge, altament perjudicial per l'autonomia social de la dona.

L'altre factor que pot passar in advertit en les taxes d'activitat oficials i que té una presència significativa en l'ocupació femenina és el treball submergit, fenomen que com ja hem comentat, té una presència significativa a Sant Vicenç.

Pel que fa a la qualificació dels treballadors d'origen marroquí, se situa, segons totes les fonts consultades, en la part baixa de l'escala professional. La majoria de persones que es dediquen a activitats com l'agricultura, la indústria o la construcció fan feines de peó. En les feines vinculades a la construcció, tanmateix, la categoria professional d'una part d'aquests treballadors és superior. Cal tenir en compte que les dades que apareixen a la gràfica 8 són del padró de 1996, quan l'empadronament era una pràctica menys estesa entre les persones amb menys temps d'estada a Sant Vicenç, i per tant poden resultar lleugerament esbiaixades respecte a les categories socioprofessionals reals.

En qualsevol cas, el fet de posseir una determinada categoria no sempre denota les feines que s'exigeixen a la pràctica. En un estudi d'abast comarcal, CARLOTA SOLÉ (2000) ha mostrat com en algunes empreses del Baix Llobregat es tendeix discriminar els treballadors estrangers respecte als autòctons. Una de les vessants d'aquest tracte exclusiu apareix quan la categoria professional que figura al contracte és inferior a les tasques efectuades, amb el greuge comparatiu que això suposa en termes salarials.

GRÀFICA 8. Categoria professional dels treballadors de nacionalitat marroquina empadronats a Sant Vicenç (1996)

FONT: Estadística de població (1996). Institut d'Estadística de Catalunya

La construcció és un dels subsectors on es cometien més abusos d'aquest tipus, sobretot en petites empreses on es treballa sense contracte, no es reben les pagues extres o el salari és menor que el dels companys autòctons. Així ho relata l'Alí, un immigrant amb llarga experiència i coneixement d'aquest sector.

<< Sí. Construcció (...) Qualsevol que té quatre treballadors es diu empresari!. A costa de l'emigrant ells se forren, i no paguen a l'estat, no paguen a l'immigrant, i no paguen a ningú. I ell es fot a la butxaca peles, i l'altra gent es moren de gana. (...) Què!, ¿no som sers humans, no som persones, no som res aquesta gent, o què? (...) A l'època que estem encara n'hi ha; però donen a la millor quaranta mil pessetes. L'espanyol es guanya cinquanta o seixanta, i ell cobra quaranta o trenta-cinc, i treballant deu hores. Tu imagina't el que li treuen a aquesta persona. Li treuen, les pagues extres. Li treuen, les hores extres, li treuen el cap de setmana, li treuen tot. Liquidació... Tot. Estar un any treballant en una empresa, i quan surto, una mà al davant i una al darrera. >> (HM2C).

La discriminació salarial també s'estendria al sector dels serveis de proximitat, on segons l'experiència d'una de les nostres informants, la Habiba (DJ2S), es paga d'acord amb criteris ètnics.

<< Yo he trabajado de canguro, pero las chicas que han trabajado de limpieza, si que varía. Varía siendo, depende de lo que eres. Estamos hablando de dominicanas, filipinas, peruanas. Varía el precio. Yo he estado con mi jefa, y la he estado viendo de decir de pagarle a una chica, a lo mejor,

noventa o ochenta y a otra ciento veinte. Sólo por el sentido de lo que es uno, ¿eh? Ahí sí. A mí no. Gracias a Dios todo lo contrario. >> (DJ2S)

Un altre tipus de discriminació es produeix en el procés de recerca de treball. Per a la Jadija (DJ2C), tot i ser nascuda a Catalunya, el color de la pell ha resultat ser un obstacle per aconseguir feina.

<< Me dijo que a las clientas les imponía el color. "O sea, soy igual que tú, lo único que me cambia es el color". "Pero es que"... me decía, "Yo es que no; no es mi problema...Yo te acepto pero es que si mis clientas no te quieren, yo no...Eres, no eres...Mi negocio no irá bien". Entonces yo le dije: "Es verdad, tienes razón". Y bueno, lo dejé.>> (DJ2C).

En general, però, els abusos acostumen a afectar molt més els nouvinguts que necessiten treballar urgentment però no tenen informació sobre qüestions contractuals, o bé es veuen obligats a treballar en condicions d'explotació perquè no tenen els papers en regla. El Samir (HJ1S) fa poc temps que ha arribat i només ha treballat a la construcció, però va abandonar la feina poc temps després de començar perquè el patró no pagava el salari acordat. Ara com ara, està esperant que li surti una feina de confiança. L'Alí també havia viscut una situació semblant a la construcció:

<< Era un treball salvatge. Molts metros... Contra més metros tires, més cobrarà ell. Però tu sempre cobres el mateix diners, i vas fent un tou de metros. I a l'hora de pagar et dona un talón sense fondos. Estàs una setmana darrera d'ell per cobrar. I aixís. I anava sangrant viu. I jo vaig dir que no, no, no... Jo si treballe tinc que cobrar. Si no cobro, malament... A sobre que estic sense seguro, sense res...>> (HM2C)

Ja hem vist que el treball per compte propi ocupa un lloc destacat entre la colònia marroquina de Sant Vicenç. No deixa de ser curiós que seguint aquesta línia, d'una manera o altra, el valor de tenir un negoci propi en el futur o la referència negativa al fet de dependre d'ordres alienes a un mateix a la feina, apareix en uns quants entrevistats en edat laboral. Segons aquesta lògica, tenir negoci propi és sinònim d'un major control sobre les seves vides.

<< Un negocio propio... Algo... No sé. Algo por lo que luchar, ¿no? Ahora estoy ahorrando pues para hacer dentro de seis o siete años, pues un negocio o... O montarme, yo que sé, una residencia o...O algo. Algo que sea mío. Que me guste...>> JADIJA (DJ2C).

<< Porque ya que estás trabajando, pues trabajas a tu gusto, para ti y te divides las cosas a tu manera. Porque a la hora de estar trabajando para una persona, te dice esto así, y aunque está mal o está bien... lo tienes que hacer. Pero si estoy en mi negocio, lo veo yo de otra manera, esto... fuera! Lo pondré así. Tampoco es que esté mal el trabajo ni nada, pero a lo mejor yo tengo un mal día, éste tiene otro, tú tienes otro... Sí, dicen que cuatro ojos ven más que dos. Pero... yo que sé. Me gustaría tener un negocio para mí, para hacer lo que a mí me gusta, cosas>>. SAÏD (HM1C).

<< Quan arribaven aquelles feches i... i la cosecha està per recollir; la recollida. I no lo pots deixar perquè passa i, ja saps, salta tots. I... dia i nit treballant; per recollir-ho tot. Passa que, clar, quan et canses, descansas: treballar per tu no és el mateix que treballar per un altre. Si treballes per un altre, et canses, o tens massa gana o tens set, no puc fer res. Tens que aguantar igualment. I no te diu: Ah! No no no menges, no, no...no hagas fins a les tres, no...Na faiguis feina dura, no...Lo que te toca, te toca>>. ALÍ (HM2C).

4.2.5) Les xarxes socials

4.2.5.a) Les relacions endogrups: podem parlar de comunitat?

Una part important de la població autòctona té la sensació que les persones oriündes del Marroc que resideixen a Sant Vicenç circumscriuen les seves relacions personals a la comunitat cultural que s'identifica com a musulmana. És important incidir en el fet que l'alt grau de coneixement entre els Immigrats marroquins, que ajuda a fonamentar aquesta percepció dels autòctons, és una realitat. Però, al mateix temps, cal posar en qüestió el supòsit que la colònia marroquina conformi una comunitat sòlida.

D'entrada, cal ressaltar que és simplificador considerar aquestes persones com a part integrant d'una *minoría ètnica*, com sovint es posa de manifest en el discurs dels autòctons. Aquest terme s'emptra generalment de forma indiscriminada per fer referència a les persones que pertanyen a un *grup d'origen* determinat. Al nostre entendre, però, a l'hora de definir el concepte de *minoría ètnica* hem de tenir en compte factors basats en l'entramat de relacions que estableix el grup d'origen marroquí amb la societat en general, més que no pas l'adscripció dels seus membres a una creença religiosa o l'ús d'una llengua diferenciada (GIMÉNEZ, 1997). Per regla general, en ciències socials el terme *minoría ètnica* es reserva a un context en què un grup social amb determinats referents culturals viu, generació rera generació, en una situació de marginació social permanent, és a dir, en una situació de subordinació.

A més, seguint el fil teòric encetat per alguns autors (BARTH 1976, COHEN 1984), cal apuntar que la configuració dels *grups ètnics* en el teixit social no és de resultes de la possessió per part dels seus membres d'un patrimoni cultural diferenciats. Més aviat, és el context d'assentament, i les interaccions socials que s'hi esdevenen, el que genera un procés de delimitació del *grup ètnic* com a tal. Des d'aquesta perspectiva, el sentiment de pertànyer a un *grup ètnic* s'origina arran de l'ús comú d'un espai social, on mitjançant la interacció social s'estableixen fronteres simbòliques entre els grups¹⁸. Aquí, doncs, entenem que la morfologia de les relacions socials entre els immigrants marroquins s'ha d'analitzar des de les coordenades específiques del context d'arribada.

En general, entre els autòctons, el fet de compartir una mateixa religió i origen nacional és motiu suficient per considerar els immigrants com a membres d'una mateixa comunitat. Sovint, des d'aquesta òptica, s'extrapola la forta solidaritat que es percep entre amics i coneguts, a una reciprocitat que abasta tota la colònia, independentment de l'origen dels seus membres i la trajectòria a la societat receptora. És important destacar, però, que dins de la colònia immigrada existeixen diferències en la composició geogràfica que tenen incidència en les relacions intragrups que s'estableixen.

Algunes fonts d'autòctons fins i tot indiquen que la solidaritat interna funciona prioritàriament segons pautes d'origen geogràfic i, més concretament, entre paisans. D'entre les nostres entrevistes, destaca el cas de Rashid (HM1C), originari de la província de Xauen. Un de les coses que valora més de viure a Sant Vicenç en comparació a altres poblacions on ha viscut és el fet que hi ha gent del seu poble natal, i el cap de setmana es fan visites entre ells. En el seu cas, els llaços de solidaritat intragrupal més forts es projecten en el seus paisans d'origen, no pas en tota la colònia.

¹⁸ Cohen assenyala que en un context migratori el *factor ritual* vinculat a les pràctiques religioses té un paper estratègic en l'elaboració d'aquest sentiment simbòlic de comunitat.

Segons la Lubna (DM2S), una dona de mitjan edat que va arribar a Sant Vicenç de petita, darrerament, s'ha esdevingut un procés de distanciament entre famílies que tradicionalment havien estat molt unides, per raons que no tenen res a veure amb l'origen geogràfic, sinó amb conflictes d'interessos generats en el context d'arribada.

Un element que també cal tenir en compte és la diferenciació entre rifenys i àrabs dintre el Marroc, encara que les relacions entre immigrants a Sant Vicenç semblen superar aquestes barreres. Tanmateix, la descripció d'algun conflicte lleu en l'àmbit escolar entre dos infants per raó de l'origen lingüístic és un indicador, encara que hipotètic, d'una lleugera fissura entre algunes famílies per aquest fet.

D'altra banda, tot i que no suposa una esquadra insalvable, el cert és que sovint la crítica d'alguns immigrants al Marroc i als seus governants no es compartida per altres, que la veuen com una manca de respecte cap als orígens. Sense anar més lluny, basant-nos en les informacions que hem recopilat sabem que alguns intents incipients d'associacionisme dins de la colònia de Sant Vicenç s'han vist frustrats per les sospites de control per part del Consolat del Marroc a Barcelona. El testimoni de la Karima (DG1C) plasma en certa manera aquestes tensions.

<< Allí si quieres medicinas, tienes que pagar. Para la gente pobre Marruecos muy mal. Y El Gobierno de Marruecos, muy mal (...). A veces tienes que cerrar la boca porque hay gente que no... No puedes decir cosas malas de Marruecos >>.

Tanmateix, el suport intragrupal, encara que només es plasmi en microgrups de suport, és important per gestionar la circulació de la informació sobre l'accés al treball o a determinats serveis. Això queda reflectit en l'experiència d'aquest tècnic de l'Ajuntament.

<< I al col·lectiu d'immigrants hi ha un corporativisme molt fort, sense arribar, crec personalment, a gueto, aquí a Sant Vicenç, doncs s'agrupen, es reforcen i un servei donat a algú corre com l'escuma. O bé, si has donat dues negatives, corre ràpidament. "No cal que hi aneu!" No perquè sigui immigrant sinó perquè aquí tenim uns barems socioeconòmics >>.

Fetes aquestes consideracions cal dir que encara que des de la nostra perspectiva sigui inadequat considerar-la una comunitat, les relacions socials de la colònia marroquina de Sant Vicenç es vertebren en el marc d'un referent comú, això és, la pertinença a una identitat basada en l'Islam. El paraigües comú de l'Islam serveix de vincle d'unió entre els immigrants, i és sovint un nexa de solidaritat interna (per exemple, quan entre tots els fidels cal costejar les despeses de repatriació d'un difunt o el desplaçament urgent d'algú). L'Islam permet la identificació del grup (internament i externament), de tal manera que li confereix una homogeneïtat aparent que no es correspon amb la realitat.

La societat receptora tendeix a identificar l'espai religiós de la mesquita com a símbol més tangible de la pertinença de les persones oriündes del Marroc a un grup social diferenciat. Tanmateix, hi ha un seguit de factors que cal tenir en compte.

En primer lloc, a la mesquita de Sant Vicenç s'hi expressa l'observança religiosa dels homes, mentre que les dones en resten al marge. JORDI MORERAS ha apuntat que, per regla general, la mesquita de l'Islam immigrant a Catalunya s'inscriu en l'expressió d'una fe altament ritualitzada en la qual no hi acostumen a tenir lloc les dones i les noves generacions (1999:183). Les normes islàmiques estableixen que mentre l'assistència dels homes és obligatòria, les dones hi poden acudir de manera opcional. En cas de fer-ho, les dones s'han de situar en un espai separat físicament dels homes.

En el cas concret de la Mesquita de Sant Vicenç, tal com s'ha constatat a altres localitats, les magres dimensions en condicionen la capacitat en el moment de l'oració. És per això que no s'hi ha habilitat un lloc reservat a les dones. Cal dir que l'adquisició recent per part dels fidels d'un local més espaiós ubicat al mateix barri podria resoldre el problema d'espai, i facilitar-hi la presència femenina. Fins al moment, però, la mesquita ha anat desenvolupant una funció de manteniment religiós orientada als sectors masculins de la colònia immigrada.

Un altre fet important és que l'oració del divendres, la més important de la setmana per als musulmans, se celebra a 2/4 de 3 de la tarda. Això fa que, tot i la presència d'alguns joves, la majoria d'homes que s'hi congreguen siguin homes grans i jubilats que no tenen responsabilitats laborals. Alguns dels fidels que treballen s'hi acosten més tard, un cop han plegat de la feina. D'altra banda, i segons alguns interlocutors, hi ha un sector d'homes immigrants que estan del tot desvinculats de la mesquita. Es tractaria d'un grup que tendeix a una major secularització de la seva vida privada.

Sigui com sigui, en línies generals l'adscripció religiosa pren una força renovada en el context migratori com a pilar identitari. Per alguns, la identitat nacional i la religiosa són considerades com a dues cares d'una mateixa moneda. Interrogada sobre un hipotètic sentiment català o espanyol, la Karima (DG1C), expressava la seva pertinença en clau religiosa.

<< No, yo no puedo olvidar de ser musulmana. Esta es mi religión y tengo que hacerlo así. Llevo manga larga y también tengo que llevar pañuelo.>>

Però aquesta identitat basada en l'Islam no està renyida amb un sentiment de pertinença a la nova societat. El Rashid (HM1C), tot i sentir-se marroquí i ser creient practicant, se sent arrelat al territori i part integrant de la societat; de fet, considera que aquesta també és la seva terra i fa referència a les amistats dels fills amb autòctons com a prova d'aquest fet. La Xama (DG1C) porta més de vint anys a Sant Vicenç i li dol que se li negui el dret de pertinença a aquesta societat, que li diguin que aquest no és el seu país, perquè, de fet, quan torna al Marroc se n'adona que ja no hi encaixa.

És una incògnita saber fins a quin punt una construcció identitària basada en l'Islam tindrà continuïtat en les generacions futures. La Habiba (DJ2S), nascuda a Catalunya, adopta una postura identitària marcadament diferent de la dels seus progenitors.

<< Yo me siento catalana pero de sangre soy musulmana, o sea, yo he nacido aquí. Yo cuando voy a buscar un trabajo, lo primero que digo es: yo he nacido aquí. O sea, no me miren con esa cara de que no se nada... Porque yo he nacido aquí. O sea, ¿yo qué me considero? Catalana, sí, me considero catalana. Que mis padres sean musulmanes y yo me considere musulmana dentro de mi casa... Oye, perfectamente! Claro que sí. Pero fuera yo me considero catalana. >>

Fet aquest parèntesi, reprenem el fil de les pràctiques religioses. És important destacar que el manteniment i el reforçament de la pertinença religiosa topa amb alguns entrebancs, a causa dels quals les pràctiques esmentades pateixin transformacions respecte a l'origen, i es manifesten de forma diferent. Així, l'oració cinc cops al dia (una de les prescripcions bàsiques de l'Islam) sovint es troba condicionada per factors laborals, encara que en algunes ocasions, es pot combinar amb les exigències del lloc de treball (per exemple a la Foneria de Sant Vicenç). En altres casos, però, les oracions no es poden fer perquè l'espai no està habilitat o els contractants no ho veuen amb bons ulls.

Potser la prescripció més estesa, amb independència de l'edat, el gènere o la situació laboral, és el dejuni del mes del Ramadà. Aquesta pràctica esdevé un símbol bàsic del seguiment de l'herència musulmana, fins i tot entre els immigrants que no fan les

pregàries reglamentàries. El dejuni o *saum*¹⁹ és un dels pilars de l'Islam, fet que vindria a donar compte d'aquest seguiment tan estès. Amb tot, l'arrelament d'aquesta pràctica entre els *musulmans sociològics*²⁰ fa que aquesta explicació es quedi curta. El fet de tractar-se d'una pràctica de grup, no individualitzada, que reforça la consciència identitària col·lectiva, és un element afegit que cal considerar per entendre el sentit central que pren en el context migratori. Alguns estudis han assenyalat que les principals festes del calendari musulmà són molt importants en el context migratori, tan pel seu component de record i referència a la família que viu al Marroc, com perquè permeten teixir i enfortir les xarxes socials²¹.

Gairebé tots els nostres interlocutors d'origen marroquí fan dejuni durant el Ramadà. En determinades condicions laborals, però, el dejuni esdevé una prova de foc. La possibilitat de canviar de torn a la feina o de modificar-ne els horaris alleugereix la duresa d'aquesta pràctica en el lloc de treball. Tanmateix, en alguns casos l'adaptació empresarial no és possible o no hi ha prou sensibilitat pel tema, i quan el Ramadà coincideix amb els mesos d'hivern la feina s'allarga fins que es fa fosc, i no es posa fi al dejuni en companyia de la família sinó en plena jornada laboral o just quan aquesta s'acaba. Per exemple, en Hussein (HJ1S) es prepara un entrepà per menjar-se'l just quan surt de l'empresa.

En canvi, la impossibilitat de celebrar adequadament les festes de la fi del Ramadà (Aid el Seghir) i la festa del xai (Aid al Kebir) en un context migratori s'accepta amb més resignació, sobretot entre els més joves, ja que no depèn tant de la pròpia voluntat com del vist-i-plau de l'empresari.

<< Hay algunas personas que ya saben como van las cosas; sí pueden hacer fiesta, pero uno que no puede. Algunos si dicen a él: "que hoy tengo fiesta o mañana. Y te vuelvo aquel día como otro día, como un sábado, como un domingo" y ya está y se acabó. Pero algunos que no se puede hacer esto; estás trabajando y sigue trabajando. Algunos ya saben y se respetan, se... Dicen: "vale no pasa nada", y se ha acabado. Pero hay algunos, que no es fiesta y no se puede hacer fiesta. >> JAMAL (HJ2S).

Hi ha casos en què la presència d'altres compatriotes en el lloc de treball pot facilitar el canvi d'hàbits a l'empresa. És el cas del Rashid, que comparteix feina amb vuit companys més d'origen marroquí, fet que els permet treballar un dia festiu a canvi de poder celebrar la festa del xai un dia feiner.

En relació a aquest darrer punt, cal destacar que la contractació col·lectiva és un recurs força estès com a estratègia d'accés al mercat laboral per part dels immigrants. En un estudi recent, CARLOTA SOLÉ (1999) ha indicat que a la comarca del Baix Llobregat les xarxes relacionals entre immigrants extracomunitaris acostumen a ser un mitjà habitual per a la provisió de nous treballadors en aquelles empreses on ja hi treballen persones d'origen marroquí. Segons aquesta autora, aquesta és una forma eficaç de superar els prejudicis dels contractants.

¹⁹ Cal tenir en compte que els adults malalts, ancians o dones en estat en queden eximits

²⁰ Cal entendre'ls com els creients no practicants (els més secularitzats).

²¹ Per un desenvolupament d'aquest punt vegeu LACOMBA (2000).

4.2.5.b) Les relacions exogrups.

Les relacions entre autòctons i immigrants es veuen estructurades com a mínim per discursos de quatre classes: els que es fonamenten en la relació binària *nosaltres/altres* expressada en un ventall ampli de formes, que van de les més obertes a les més carregades de prejudicis. O bé les argumentacions basades en altres construccions socials, com per exemple *classe obrera/patrons*, *bona gent/mala gent* o *tots som persones, tots som iguals*. Cal tenir en compte que es tracta de tipus ideals que es poden materialitzar de manera diferent a la realitat segons el cas. Així, en alguns casos el desplegament de determinats discursos mostra com s'encavalquen entre ells.

Entre la immensa majoria dels informants d'origen marroquí als quals hem tingut accés, l'opció més generalitzada és la distinció entre *gent bona i dolenta*, independentment del lloc on es visqui o s'hagi nascut.

<< Le gusta San Vicente, la gente. O sea, la gente... Hay gente buena y gente mala en todas partes, pero... >> (DM1C) Intèrpret de JASMINA.

Per a la Ikram, que fa tot just quatre anys que és a Sant Vicenç, la convivència entre persones de diferents religions és possible, a pesar del fet que a tot arreu es troben persones que tenen por del futur i s'emmirallen en el passat.

<< En todos los países hay gente buena y gente mala. En Marruecos hay gente que mira al pasado, no al futuro. Allí en el pasado hubo mucha violencia y guerra >> (DJ1C)

Aquesta percepció no està renyida amb la diferenciació entre *nosaltres/vosaltres*, encara que el significat d'aquesta separació no tingui necessàriament connotacions negatives sinó que sovint esdevé un recurs pràctic per diferenciar musulmans de cristians o musulmans de no musulmans quan es parla de qüestions religioses.

Hi ha qui pensa que, comparativament, hi havia més comprensió i ajuda mútua entre les persones de l'entorn immediat i del barri durant els primers anys d'assentament de famílies marroquines. En aquest sentit, es produeix una certa evocació del passat, que és vist com una època en què la gent era més solidària. La Lubna recorda que quan era petita una veïna que havia viscut un temps a Alemanya els va ajudar molt, fins al punt que va trobar-li feina al seu pare i va facilitar-los l'atenció mèdica.

<< Cuando estábamos malos, nos daba la cartilla. Eso no pasa hoy en día >> (DM2S)

La Xama també té un record molt bo del passat; quan va arribar a Sant Vicenç els veïns i coneguts del seu marit la van ajudar molt. D'acord amb la seva visió, avui la gent és més egoista i hi ha una manca generalitzada de respecte cap als altres, fet que en immigrants marroquins es tradueix en actituds racistes. En canvi, per a la Habiba, el problema no és que ara hi hagi més racisme o incomprensió que abans, més aviat al contrari, sinó que als nous marroquins els costa més integrar-se perquè conformen un grup més nombrós que durant la primera onada migratòria.

<< Todos juntos nos hemos integrado muy bien. Antes era mucho mejor. Bueno, no era mejor, sino que fue más fácil. No hay tanto racismo ahora, pero... Pero hay más gente que antes. >> (DJ2S).

Un portaveu de la mesquita al qual hem tingut accés també pensa que l'Islam ja no és tan desconegut com abans entre la població. A aquest fet hi hauria contribuït, segons aquest informant, un nivell d'estudis més alt entre els joves i la difusió que es

fa del Ramadà pels mitjans de comunicació catalans. Un dels canvis de mentalitat que destaca és el de molts empresaris, que han deixat enrera els prejudicis al voltant del dejuni del Ramadà, fonamentats en la creença que la seva pràctica disminuiria el rendiment dels treballadors.

Un altre fórmula que s'entreveu en els discursos d'alguns immigrants és la de la *igualtat de tots els éssers humans*. L'Omar (HJ2CM) no en té cap dubte:

<< En mis ojos todo es igual. Este marroquí, este africano, argelino, este... todo igual. Yo espero que todo ganar su derecho humano. Todo es igual. Nadie es inferior, nadie es superior. Todos hermanos y hermanas. Este moreno, este rubio, esta morena, esta rubia... Igual. Todo es dentro corazón, todo es dentro cabeza... >> (HJ1CM).

Finalment, cal fer referència al discursos entre els autòctons de Sant Vicenç, que es podrien resumir, a grans trets, en cinc posicions, dues que de manera oberta aposten per la convivència, dues altres que es mostren hostils amb la presència de la colònia marroquina, posant l'èmfasi en raons diverses, i una intermèdia que partint del supòsit de la igualtat humana veu difícil la convivència en un mateix espai social per raons culturals. La descripció dels cinc discursos no pretén quantificar-ne l'abast sinó tan sols deixar constància de la seva circulació i desplegament.

- **Discurs de classe treballadora:** aquesta és una posició que es resumiria amb l'eslògan "*De aquí o de afuera, la misma clase obrera*", que apareix pintat en algunes parets i murs de la població. Tot i ser minoritari, gaudeix d'un cert ressò en sectors sindicalistes i de partits d'esquerra. No hem d'oblidar que a Sant Vicenç l'esquerra local té un component molt més fort de classe treballadora, si ho comparem amb altres poblacions del voltant. Segons aquesta visió, el principal obstacle per a la convivència és la divisió de la classe treballadora, que es manté, entre altres coses, per una llei d'estrangeria discriminatòria.
- **Discurs d'igualtat humana i de drets:** es basa en el fet que tots tenim dret als mateixos recursos perquè totes les persones som iguals. D'això es desprèn que els nouvinguts han de formar part d'aquesta societat en igualtat de condicions amb la resta de ciutadans des del moment que passen a viure-hi. És una visió força estesa entre les persones que hi ha al capdavant d'entitats i institucions socials. La diferència cultural és sinònim d'enriquiment sempre que es tradueixi en respecte cap a les persones. A més, es comparteix la visió que el problema fonamental és la manca d'accés de la població immigrada als mateixos recursos socials i drets de què disposa la població autòctona.
- **Discurs ambivalent entre igualtat i diferència:** Des d'aquesta perspectiva es contempla la igualtat humana, però, tanmateix, es posa l'èmfasi en les diferències culturals com a obstacle difícil de salvar. La diferència, segons aquesta postura, és el principal entrebanc per a la convivència.
- **Discurs de competència pels mateixos recursos:** es resumiria en la creença que els immigrants marroquins representen una amenaça seriosa per a l'accés dels autòctons als béns públics. Davant l'evidència aclaparadora que no es produeix competència d'interessos en el món del treball, les crítiques s'acostumen a traslladar al camp de l'atenció primària, i sobretot del Serveis Socials. Segons aquesta visió, hi hauria una discriminació que afavoriria els immigrants a costa de les possibilitats dels autòctons. Aquesta visió l'hem recollida amb més freqüència al barri de Sant Josep²². L'àrea de Serveis Socials de l'Ajuntament, comentant-nos

²² Els comentaris als quals fem referència els hem recollit a partir de converses amb gent del carrer i del contacte amb l'AA.VV del barri. Al CEIP Mare de Déu del Rocío ens han confirmat que en relació a

els barems socioeconòmics a partir dels quals treballen, que no distingeixen per raó d'origen geogràfic, ha esvaït qualsevol tipus de dubte sobre aquesta suposada discriminació.

- **Discurs de xoc entre cultures:** és l'exponent més dur de la postura hostil d'alguns autòctons. Es tracta d'un pronunciament minoritari que, sense considerar-se ell mateix racista, ressalta la pretesa oposició de l'Islam a la cultura autòctona. Tanmateix, la substància del discurs s'assimila fàcilment a la del nou racisme cultural a tot Europa²³. Es basa exclusivament en la diferència cultural com a base de la diferència *nosaltres/ells*.

Tenint en compte que el procés migratori està en una fase molt avançada, caldria esperar l'existència d'un entramat de relacions personals consolidat entre persones amb referents culturals diferenciats. De fet, a partir de la nostra observació i alguns contactes amb persones immigrades podem constatar que la relació amb els autòctons depèn molt de cada cas, però s'acostuma a produir al voltant de les relacions veïnals i/o laborals

Paral·lelament, constatem la presència d'un seguit d'espais que aconsegueixen una funció de contacte social amb els autòctons. D'una banda, els *encants*, on entren en joc fluxos constants d'interacció entre persones. Uns quants firaires pertanyen a la colònia marroquina i resideixen a Sant Vicenç. La seva ubicació al *mercadillo* afavoreix l'aproximació intercultural en un mateix espai físic. La distribució espacial de les parades i l'ús que en fa la clientela que s'hi congrega repercuteixen positivament en l'establiment de relacions i, aparentment, dignifiquen les persones que hi treballen. Potencialment, els contactes en aquest espai es poden fer de forma més espontània.

Precisament per aquesta proximitat, actituds xenòfobes que poden romandre latents en altres espais, s'hi poden desencadenar més fàcilment i són percebudes de forma més directa pels afectats: d'aquí que alguns interlocutors han fet referència al fet que les agressions verbals a persones del col·lectiu hi han aparegut en alguna ocasió. Un nombre important de dones d'origen marroquí hi acudeixen a comprar amb la descendència. Val a dir que aquestes persones hi acostumen a anar en grup.

Un judici de valor que complementa l'apreciació anterior, i que hem recollit entre alguns immigrants marroquins que viuen a Sant Vicenç des de fa més temps, és que les relacions socials amb els autòctons estan més condicionades per l'origen territorial, que no pas fa uns anys.

<< Vas a una tienda y cuando entra alguien con pañuelos, oyes: "Mira, ya llegan los moros". "Mira, ya están aquí". Racismo así lo he vivido desde hace cinco años. De gente del país que te miran malamente >> LUBNA (DMS2)

Tot i que no tots els entrevistats d'arrelament antic comparteixen l'opinió de la Lubna en referència a l'augment del racisme, el cert és que la gran majoria dels entrevistats, faci temps o no que són a Sant Vicenç, s'han trobat en situacions desagradables al carrer. El Rashid (HM1C) recorda molt bé els insults que li van propinar uns adolescents fa pocs anys.

l'adjudicació de beques entre alguns pares autòctons es respira un ambient de suposat tracte de favor envers els immigrants.

²³ Vegeu GIMÉNEZ I MALGESINI.(1997)

<< Yo vivía en San José. Un día fui a una fiesta que se hacía abajo, y cuando subía unos chicos me dijeron: "¿Tienes un cigarro?" — "No fuma"— dije. Y me insultaron: "¡Moro de mierda!" >>

Es dona la circumstància que a finals del anys noranta es va produir un auge dels símbols nazis i feixistes entre alguns joves del poble, fet que es va palesar en la proliferació de pintades en determinats barris i als centres educatius. Sembla que aquests brots hagin amainat però, en canvi, el racisme latent roman, i es manifesta sobretot en forma de discriminació en l'accés a l'habitatge i el treball; és una realitat que es percep creixent entre els immigrants. Una explicació plausible d'això és que el major contacte social i l'accés potencial a determinats recursos (compra d'habitatge, treball tradicionalment autòcton...) que abans no eren cobejats per aquest població, posi de manifest els prejudicis racistes d'alguns autòctons, perplexos davant la irrupció de persones d'origen marroquí en determinats espais i camps d'acció.

La Xama (DG1C) també percep un major racisme pel carrer que fa uns anys, i tot i que intenta ignorar-lo, el cert és que l'afecta profundament. Al mateix temps esmenta casos de discriminació en l'accés a l'habitatge per part d'agències immobiliàries: *<< dijo que él con moros no quería tener tratos >>*.

Efectivament, com més va més nombrosos són els espais d'interacció entre immigrants i autòctons. De resultes d'això, es poden generar recels i pors que reproduïen patrons del passat. En un estudi centrat a Sant Vicenç DÍAZ (1991:193-vol.1) assenyala que durant els anys de les grans onades migratòries procedents de regions espanyoles, els catalans de soca-rel van vetllar per preservar els seus dominis d'interacció (que s'estructuraven sobretot mitjançant les dues societats culturals del poble) i evitar que els nouvinguts en fossin membres.

Els neguits que hem recollit reflecteixen la recança entre alguns sectors autòctons amb relació a l'ús social de determinats espais urbans per part dels immigrants marroquins. Determinats espais amb valor social (pista de futbol del barri de Sant Josep, bars del centre...) són sotmesos a un control simbòlic que alerta de la presència creixent d'immigrants marroquins, fet que es veu com el revers d'una suposada pèrdua d'aquests espais per part dels autòctons. Generalment, aquest control s'esdevé a escala de barri, encara que la ubicació d'immigrants marroquins a espais del centre del poble desperta encara més recels.

Precisament vivim un moment en què es palesa una extensió notable de la presència d'immigrants en espais neuràlgics del poble, concretament en bars i espais recreatius. Un d'aquests lloc és un cafè, freqüentat per joves recentment immigrants i descendents dels primimmigrants marroquins, situat en una de les artèries viàries de la població. En aquest local no hi acudeixen gaires autòctons; potser cal tenir en compte que el tipus d'oci que s'hi ofereix (no se serveix alcohol i la música és sobretot àrab) pot suposar una barrera simbòlica per a molts joves autòctons. Al nostre entendre, l'aparició d'espais d'aquestes característiques no respon tant a la voluntat de segregació dels joves sinó a la necessitat de socialitzar-se amb persones de la seva edat en contextos informals sense topar-se amb actituds racistes²⁴.

<< I a més a més, tenim discoteques àrabs. Música en directe. I clar. Estàvem farts de que, de que, un marroquí va a la discoteca: pues no. D'aquesta manera no entres. No va mal vestit, sinó: al ser marroquí no entra. Per què? Perquè el marroquí s'arrapa i s'enganxa. No a tothom se li vol. El que s'enganxa ràpid ja pot ser marroquí, ja pot ser espanyol, ja pot ser africà. Ja pot ser el qui sigui.>>
ALI (HM2C)

²⁴ Aquest procés ha estat descrit en altres contextos migratoris. Per exemple, LES BACK (1995-96) fa referència a l'aparició de clubs de ball regentats per joves negres com a resposta al racisme de les institucions d'oci (pubs, clubs...) de la classe treballadora autòctona d'Anglaterra.

Un cas lleugerament diferent és el de la carnisseria *halal* (de carn permesa pels preceptes islàmics) ubicada al municipi²⁵. Evidentment, les motivacions d'obertura d'aquest tipus d'establiment no és tant una estratègia de socialització davant d'una negació de la societat autòctona sinó que respon a una voluntat de garantir als fidels musulmans la realització de les prescripcions alimentàries. Però més enllà del motiu d'obertura d'aquest establiment, cal parar atenció sobre els efectes de la seva presència. En aquest sentit, la situació preferent en una zona comercial cèntrica contribueix a la visualització del col·lectiu i, en certa manera, interpel·la directament la societat receptora.

Però a més a més, estem en condicions d'assegurar que la seva ubicació afavoreix l'ús normalitzat per part d'un sector creixent de població autòctona dels serveis comercials que ofereix. De fet, l'àmplia gamma de productes més enllà dels estrictament càrnics es converteix en un reclam per a la clientela autòctona. A banda de la seva funcionalitat merament comercial, l'espai físic de la carnisseria aconsegueix una funció de centre de trobada informal i de transmissió d'informació entre persones d'observança islàmica, fet que es veu potenciat per la circumstància que, fins no fa gaire, la persona que regenta l'establiment era l'imam de la mesquita local.

La progressiva consolidació de l'etapa familiar del procés migratori fa que les relacions interpersonals adquireixen una nova significació, fet que té efectes positius a l'hora de vertebrar un procés d'inclusió social a l'entorn més immediat. Així, els àmbits de relació amb els autòctons s'eixamplen. D'una banda, la família assumeix una funció d'enllaç entre els recursos i serveis públics (l'escola, Serveis Socials...) i els sectors d'immigrats. Al seu torn, la posta en escena de la família també facilita les relacions veïnals, gràcies al contacte que els infants mantenen amb la quinxalla autòctona, ja sigui a l'escola, als centres extraescolars per a infants o a les instal·lacions d'esbarjo i oci públiques. A la Ikram (DJ1C), haver tingut el seu primer fill li ha permès un major contacte amb els veïns, que abans gairebé l'ignoraven.

Sovint, la possibilitat d'establir contactes fluïts entre autòctons i immigrants es veu condicionada per factors lingüístics, sobretot en el cas dels que han arribat durant la darrera dècada. Aquest fet té una incidència més gran entre les dones reagrupades pel seu cònjuge, que com que no treballen fora de casa en un percentatge alt dels casos, pateixen major comunicació.

El treball és un dels àmbits d'interacció que permet un desenvolupament més extens de les relacions entre immigrants i autòctons, alhora que s'hi poden posar en pràctica els coneixements de llengua, que acostumen a ser de castellà. Es tracta, doncs, d'un espai clau per traçar complicitats i amistats. Ho prova el fet que la majoria d'amics autòctons dels nostres entrevistats els han fet a la feina.

²⁵ Fins no fa gaire hi havia dues carnisseries d'aquest tipus, però una d'elles va tancar en el transcurs del nostre treball.

4.3 Els grups domèstics, d'edat i de gènere.

4.3.1 L'experiència de les dones.

Tot i fer referència a totes les dones de la colònia marroquina, dedicarem una atenció especial a les que han arribat a Sant Vicenç en condició de cònjuges, arran d'un procés de reagrupament familiar i que, de fet, representen el perfil majoritari. Un cas apart, però que no oblidarem, són les filles de primimigrants que ja han assolit l'edat adulta.

Un fet que hem pogut constatar al llarg del nostre treball etnogràfic ha estat que les dones reagrupades pateixen un aïllament social per partida doble:

—D'una banda, i atesa la seva arribada posterior, es detecta un coneixement deficient de les llengües autòctones.

—De l'altra, hi ha un accés limitat al treball remunerat fora de casa i, a vegades, es produeixen situacions d'elevada clausura domèstica.

L'aïllament social d'algunes dones és producte de la retroalimentació entre els dos processos esmentats, atès que una manca de contacte social no afavoreix la inserció sociolingüística i, al seu torn, el desconeixement idiomàtic és un obstacle per començar a forjar relacions més enllà de l'àmbit domèstic.

El cas de la Ikram (DJ1C) és revelador de l'estat d'incomunicació de moltes dones en els primers anys d'arribada. Sens dubte, una de les coses que més enyora del Marroc és poder parlar amb altres dones. Expressa l'alegria d'haver vingut perquè així pot viure amb el seu marit, però, a la vegada, li pesa com una llosa no poder-se relacionar normalment amb el seu entorn immediat.

<< Como mi marido trabaja yo estoy sola y no puedo hablar con nadie >>.

La muller de l'Alí (HM2C) fa cosa d'un any que és a Sant Vicenç. Ell reconeix que el fet de no sortir gaire de casa i de no conèixer ningú al poble li posa les coses molt difícils.

<< Li costa molt integrar-se, perquè estava acostumada a allà amb les amigues, amb la mare, el germà, i això pues li costa molt. Però bueno, mica en mica va perdent... Però en principi força dur. Va ser dur per a ella. Estava plorant tots los dies. No parava de trucar a la seva mare. Coses d'aquestes... Va arribar un moment que es comença a sortir per Barcelona...donar una vuelta,aquí, allà i mira. I ara per ara, em sembla que està bastant acostumada. Li costa encara però...no tant com al principi, que va ser molt dur. Tu pensa una cosa: que canvia la cultura, canvia l'ambient, canvia el menjar, canvia l'hora...Ho canvia tot. D'un món a l'altre. D'un dia a l'altre. I ho canvia tot, i és molt dur per acostumar-s'hi. Fins que no portis cinc anys, i quatre, i així...Noo...Encara le queda quelcom d'ignorància del país, i tot això. I clar, joestic tots els dies treballant, pues només podem sortir dissabte si no treballo, i diumenge, donar una volta per aquí.>>

Amb tot, és interessant destacar que el context econòmic ha fet que, progressivament, les dones reagrupades hagin guanyat protagonisme laboral. L'aportació econòmica del treball assalariat femení, sobretot en tasques de servei domèstic, ha contribuït poderosament a amortir la crisi econòmica en el si de la família. Així mateix, es constata una diferència important entre la primera onada de reagrupament familiar i la segona, ja que mentre les dones amb més arrelament a Sant Vicenç tenien molta poca instrucció, i les que van posar-se a treballar es van haver de dedicar aclaparadorament al servei domèstic, algunes de les joves que han

arribat durant els anys noranta tenen més qualificació professional, bàsicament en la confecció, i això fa que la seva mà d'obra sigui molt valorada.

En la nostra aproximació qualitativa, hem pogut comprovar que el plantejament de les dones més joves de la colònia immigrada, sobretot quan pertanyen a la segona generació, supera la lògica restrictiva que associa la dona exclusivament amb el treball reproductiu. Les aspiracions d'aquestes dones joves passen cada vegada més pel treball remunerat fora de llar com una opció amb valor propi, a diferència de la generació anterior que el considerava sovint com una càrrega. El model familiar que generalment segueixen les dones de la primera immigració marroquina respon als paràmetres de separació estricta de rols domèstics, segons el quals a l'home li pertoca mantenir econòmicament la família i la dona s'ha d'encarregar de les tasques reproductives. Fins i tot, el fet de no haver de treballar es planteja com un dret, ja que fer-ho significaria que el marit no aconsegueix satisfactòriament la seva tasca de sustentador.

<< Yo diría que las mujeres tienen más derechos allá: no trabajan. >> (DM1C)²⁶:

Per a la Xama (DG1C), a mesura que es fan grans hi ha marits que es tornen pitjors, tot i que no és el seu cas. En canvi la Karima (DG1C), també d'edat avançada, viu força angoixada per la poca col·laboració del seu marit en les tasques domèstiques. Ho expressa més o menys en aquests termes.

<< Mi marido no hace nada. No estoy contenta, no...Yo friego, yo lavo, compro(...). Y él no está bien y no hace nada. Todo el día me chincha.(..) Qué vamos a hacer. La vida es así. ¿Eso es ser feliz? >>

No és menys cert, però, que la progressiva incorporació laboral de les dones joves és un símptoma inequívoc que hi ha canvis en la noció dels rols familiars. Tanmateix, el canvi de rols és un procés lent, no absent de conflictes i tensions. Per a les noies com la Jadjia que han viscut gairebé tota la seva vida aquí la constitució familiar amb algú procedent del Marroc posa de manifest les diferències en les seves respectives socialitzacions.

<< Por ejemplo yo he nacido aquí, me he casado con un marido marroquí, y me lo he traído para acá. Eso sí que es más difícil. Claro, él no entiende. Quiere regirse a lo que es... a lo que él ha aprendido, lo que él le han enseñado >> (DJ2C).

Segons la percepció del Saïd (HM1C), el canvi d'actitud en els rols familiars depèn del nivell d'estudis de la persona, encara que, igual que altres interlocutors, reconeix que els homes joves tenen una actitud generalment més oberta.

<< A una persona que no ha estudiado, y en Marruecos le han enseñado: "eso es así". Pues, aquí también... Aquí igual. Si has estudiado un poco, tienes un poco más de conocimientos. Pues, ya un poco va cambiando eso. Pero la gente que no: le han dicho, "esto es así" Y "así". Aunque esté aquí, aunque esté en cualquier lado. La juventud va cambiando...un poco... >>

La Lubna (DM2S) és del parer que difícilment es pot canviar la relació home-dona sinó és per iniciativa de la segona. Segons ella, el control social i la interpretació manipulada de la religió són sovint obstacles per a una major igualtat.

<< La relación la podría cambiar la mujer. Pero la religión, el que dirán... >>

²⁶ Testimoni d'una dona catalanomarroquina de Sant Vicenç extret del dossier *Les dones fem història a Sant Vicenç* (Arxiu Municipal).

La Ikram també fa referència a aquest control social durant el seu discurs. D'acord amb això, sovint la dona es troba condicionada a l'hora d'establir conversa amb persones del sexe masculí per les xafarderies que se'n poden derivar.

<< Hay hombres que hablan entre ellos mal de la mujer de otro si ven hablando con un hombre>>. (DJ1C).

En aquest context de transformació, també sembla interessant dilucidar com es materialitza la negociació de les dones en el procés de reproducció de la identitat cultural. Partint de la hipòtesi que la dona esdevé un símbol de la continuïtat històrica del grup cultural o nacional, tant des del punt de vista estrictament biològic com pel fet que en delimita les *fronteres culturals*²⁷, hem pogut distingir en la nostra observació dos situacions per mitjà de les quals el manteniment de la diferència de grup recau especialment en la dona:

- En nombroses ocasions hem constatat que la mare de família s'encarrega de transmetre l'Islam als fills.
- La dona acostuma a ser qui més es diferencia en l'ús quotidià de la vestimenta – principalment pel fet de dur vel o *hijab*–, i per tant també és portadora del significat implícit que s'hi inscriu²⁸.

L'ús del *hijab*, encara que involuntàriament, esdevé sovint una marca fefaent de l'origen cultural de la persona que el porta. Per a la Habiba (DJ2S), alguns autòctons estableixen una relació errònia entre portar el vel i desconèixer els hàbits del país.

<< Yo también, a veces cuando voy con mi madre; que mi madre va ahora, antes no iba tan tapada(...). Voy con ella y ella va todo tapadita; se pone el pañuelo, se pone la chilaba, ¿no? y solo ponerse, el que está detrás del mostrador, a lo mejor empieza a hablar como si ella fuese un poco tonta, por decirlo así (...). I eso, la mayoría de veces, ¿eh? Sólo por el sentido de la vestimenta (...) Porque mi madre ya digo. Nunca iba tapada. Y desde que está tapada, hasta ella incluso dice: ¡madre mía! Porque va con un pañuelo... O sea, cada uno viste como le da la gana. >>

Bona part dels nostres interlocutors coincideixen a assenyalar que durant la darrera dècada a Sant Vicenç s'ha generalitzat un procés de recuperació del *hijab* com a signe de pertinença a l'Islam. Així, algunes dones que no l'acostumaven a portar han canviat els seus hàbits de vestimenta. Tanmateix, paral·lelament a aquest fet, hem pogut comprovar que hi ha dones que han mantingut el costum de no portar-ne (n'hem vist de joves casades i de mitjana edat), fet que no es pot interpretar en termes d'abandonament religiós, sinó que té una lectura basada en criteris de llibertat personal i també pot tenir a veure amb un desig de minimitzar els riscos de fricció social.

<< Hay mucha gente que reza y la conozco, que esta gente llevan muchos años rezando y en cambio no llevan pañuelo>>. HABIBA (DJ2S).

²⁷ Vegeu YUVAL-DAVIS i ANTHIAS (1989:1-15)

²⁸ En relació a l'ús d'aquest tipus de vel és bo matisar que la significació del seu ús en un context migratori pot ser diferent segons la persona. MOUALHI (2000) apunta que mentre per algunes dones pot ser una mostra lliure de la seva convicció religiosa, per altres es tracta d'un ús pràctic (no ser prejudicades ni molestades en llocs públics) i, altres vegades, és fruit d'una imposició familiar.

4.3.2) Els homes que arriben en solitari

L'encapçalament del projecte migratori per part d'homes la família dels quals roman provisionalment al Marroc té un efecte important sobre la composició de la colònia immigrada, que es caracteritza per la seva masculinització. Entre l'arribada d'homes joves, també hi ha casos de qui té aspiracions personals d'obrir-se camí però que no està casat. En un període inicial, la prioritat d'aquestes persones passa per aconseguir una feina que sigui sinònim d'una mínima estabilitat econòmica i jurídica i, en alguns casos, reunir uns quants estalvis per poder portar a terme el reagrupament familiar com més aviat millor o, en el cas dels no casats, de viure independentment.

L'estratègia d'inserció a la societat té en aquesta etapa un component bàsicament laboral, prescindint d'altres qüestions. El condicionament de l'habitatge seria una preocupació secundària, encara que no per això menys necessària. Si a aquest fet hi afegim un nivell d'ingressos magre, el resultat són unes pautes de residència en les zones on el preu de l'habitatge és més barat –bàsicament en habitatges molt degradats del barri de Sant Josep i La Guàrdia (vegeu apartat 4.2.2) –. Les estratègies de convivència que es deriven del procés migratori tenen com a conseqüència que molts d'aquests homes, principalment joves, visquin en llars sense nucli, ja sigui amb parents –germans, cunyats– o amb gent amb qui no estan emparentats. Com assenyalen DOMIGO, BRANCÓS i BAYONA (2000)²⁹, es tracta de formes atípiques de convivència que difereixen de les pautes de coresidència de les famílies i les llars del Marroc.

Segons Teresa Losada, directora del centre Bayt Al-Thaqafa, en alguns casos poden passar anys fins que no es produeix el reagrupament. Les causes de la prolongació de la primera fase migratòria tenen a veure amb el manteniment d'una situació econòmica i jurídica inestable. La mateixa font assenyalava que de vegades el projecte de reagrupament no entrava en els plans inicials dels immigrants i la decisió de portar la família i establir-se més definitivament ha estat motivada pel desgast físic de l'home, atès que durant els anys de migració solitària aquest s'ha ocupat indistintament de les tasques productives i reproductives (cuinar, fregar...).

La situació d'aïllament i desconeixement del país és un dels principals problemes amb què topen aquesta tipologia d'immigrants. Però en ocasions, com ja hem dit, els homes solters no estan del tot sols en la seva estada a Sant Vicenç, sinó que hi han arribat per mitjà de cadenes migratòries familiars. És el cas de l'Omar (H1C), que viu provisionalment a casa del seu oncle mentre busca feina; o del Habib (H1S), que va viure uns anys amb la seva germana (emigrada anteriorment) per passar a fer-ho sol quan va tenir més estabilitat.

En canvi, el Hussein (H11CM), que va arribar fa tres anys, no tenia cap conegut que actués de pol d'atracció per establir-se a Sant Vicenç. És el mateix cas del Moussa (HG1C), que rememora amb amargor els primers temps en solitari, ara ja fa més de vint-i-cinc anys:

<< Cuando llega el emigrante es como el corcho en el mar: está solo; no tiene dinero, no tiene familia, no conoce a nadie, no habla la lengua... Es muy duro>>.

²⁹ Segons dades del padró de 1996 corresponents a Catalunya, els joves que vivien en una llar sense nucli familiar representaven, en el cas dels de nacionalitat marroquina, el 13,6% dels total de joves 15 a 29 anys, i en canvi només el 2% dels joves de la població total corresponien a aquest tipologia de convivència. DOMIGO, BRANCÓS i BAYONA (2000:19)

4.3.3) Els canvis que porta la vida en família

Des del moment que la descendència entra en escena, la institució familiar cobra una funció central en la relació amb la societat autòctona en diferents àmbits. Passa a ser l'eix motor del procés migratori en un sentit pràctic (és el nucli interlocutor amb l'escola, els Serveis Socials...) però a més a més esdevé el nou referent simbòlic del que significa la immigració des del punt de vista dels autòctons, ja que la seva presència comporta l'esvaïment del mite de la temporalitat.

La transició del procés migratori cap a nuclis familiars canvia l'ordre de prioritats urgents. Entre aquestes noves aspiracions, es vol donar un impuls a les qüestions relacionades amb la transmissió cultural de l'Islam i la llengua pròpia. Aquesta transformació té com a teló de fons la nova societat (es fa en referència a aquesta), més que no pas la societat d'origen, i sovint es planteja davant la preocupació per la possible assimilació de la descendència.

La transmissió dels preceptes islàmics de pares a fills esdevé un dels eixos bàsics del desplegament general de l'Islam en l'etapa de reagrupament familiar. De fet, hem pogut comprovar que a efectes culturals, garantir els llaços lingüístics i religiosos amb la generació subsegüent forma part dels neguits bàsics dels pares immigrants, molt per damunt de la difusió entre els autòctons dels aspectes més visibles de l'Islam marroquí o bé de les seves cosmovisions culturals, que sense deixar de ser importants, no són qüestions considerades tan urgents. Atesa la força socialitzadora de la societat autòctona, s'intensifiquen els intents del manteniment de la fe religiosa entre els infants i joves, a partir d'activitats orientades al coneixement de l'Alcorà i l'aprenentatge de l'àrab com a llengua de transmissió dels textos sagrats.

A més a més, aquests intents reflecteixen també la preocupació de les famílies perquè els seus fills no calquin determinades conductes que sovintegen entre alguns joves autòctons, entre les quals cal destacar la pèrdua de respecte envers l'autoritat familiar. Com assenyalava la responsable del Programa d'educació compensatòria, qui té contacte amb famílies de la colònia, n'hi ha moltes que s'esgarriren quan veuen el tracte que part de la canalla autòctona dispensa als seus pares. En aquest sentit, cal destacar que en el camp de l'educació, alguns educadors ens han comentat que la mera referència a l'autoritat paterna en moments de crisi a l'aula suscita reaccions diferenciades entre l'alumnat, produint un efecte de canvi en la conducta dels joves d'origen marroquí que no es produeix entre autòctons.

La nova situació demogràfica engendrada arran de la presència familiar té conseqüències d'abast col·lectiu per a la colònia immigrada. Heus ací unes quantes pràctiques de contingut religiós en què la implantació de la família esdevé un motor:

a)—Ritus de pas com la circumcisió masculina o els casaments. Pel que fa als casaments, l'associació de suport *Bayt Al-Thaqafa* ofereix els seus locals (sala polivalent) amb aquesta finalitat.

b)—L'estabilització d'un incipient comerç vinculat a les necessitats religioses, exemplificat en les carnisseries *halal*, és un altre símptoma del grau de sedentarització de la colònia que es produeix a partir de l'arribada de la família

De l'antiguitat de la presència de nuclis familiars a Sant Vicenç en dona fe el fet que, d'acord amb un portaveu de la mesquita, aquesta va ser la primera població de Catalunya on el Consolat del Marroc a Barcelona va decidir cobrir les despeses d'un professor que impartís classes sobre l'Alcorà i la llengua àrab a infants. Efectivament, a mitjan anys 70 el Consolat del Marroc va decidir organitzar classes d'àrab a Sant Vicenç, i l'escola dels Salesians en fou la primera seu. El CEIP La Guàrdia, per decisió municipal, va posar a disposició les seves instal·lacions per acollir l'activitat durant

una bona colla d'anys. Recentment ha passat a acollir l'activitat l'AA.VV del barri de La Guàrdia. A més, el centre *Bayt Al-Thaqafa* també n'ofereix (vegeu apartat 5.2).

La importància dels esforços formals d'ensenyament lingüístic miren de ser un complement de la iniciativa familiar perquè la llengua d'origen es mantingui com el vehicle comunicatiu en l'àmbit del nucli domèstic. Sovint, però, només un dels agents per si mateix no aconsegueix satisfactòriament els objectius de transmissió lingüística, ja que l'entorn social no és gaire favorable per a les llengües sense reconeixement institucional. El manteniment de la llengua passa inevitablement pel paper interventor dels pares a casa. La Jasmina (DM1C), mare de família, reflecteix aquest punt de vista amb claredat:

<< En casa en àrabe, afuera, lo que se quiera. >> (DM1C)

En el cas concret de la llengua àrab les raons per ensenyar-la als fills no sempre són les mateixes. Un sector de la població d'origen marroquí la veu necessària des d'una vessant religiosa. L'àrab és la llengua de transmissió de l'Alcorà i, per tant, se n'ha de tenir un coneixement per facilitar el seguiment dels preceptes religiosos (oracions, pregàries abans de morir...). Altres subratllen la conveniència de conèixer-lo per assegurar un retorn (sobretot estival i de descoberta del Marroc) no traumàtic per als seus fills o bé com a enriquiment lingüístic que els pot ser útil. Tanmateix, es detecten alguns casos en què la llengua materna perd terreny respecte al castellà, que és la llengua dominant de l'entorn social immediat. Cal tenir en compte que un petit grup de famílies es troben immerses en una fase molt avançada del procés migratori (tercera generació) i que els fills nascuts aquí ja estan lingüísticament més influenciats per la societat autòctona. A més a més, pot ser que el nou repartiment del treball productiu-reproductiu de la família faci més difícil conservar els vincles lingüístics amb els fills.

En un altre ordre de coses, l'assentament familiar també es vincula amb un nou horitzó convivencial, el d'una família que es preveu extensa o ja ho és en el moment d'arribada. D'aquí que les pautes d'habitatge acostumin a canviar i en alguns casos s'opti per la compra d'un immoble, sobretot entre població d'edat jove i mitjana. Tanmateix, l'arribada de la família no sempre implica el pas immediat a una llar unifamiliar, sinó que hi ha casos de coresidència en què provisionalment conviuen els membres de més d'un nucli familiar.

4.3.4) El camí dels fills

Les generacions sorgides arran del trajecte migratori viuen immerses en una contradicció davant dos models socialitzadors que són presentats com a contradictoris. Des de l'àmbit familiar, es mira d'assegurar la preservació dels llaços culturals d'origen. En canvi, des de la societat receptora, l'agent principal de la qual és l'escola, es vol projectar sobre els fills d'immigrants un model que anteposi els valors de la societat receptora com a base de la seva integració social (MORERAS 2000). A Sant Vicenç l'estira-i-arronsa entre alguns pares de família i centres educatius també s'esdevé, en relació a la necessitat d'allargar els estudis o de seguir acudint a les activitats d'educació en el lleure.

L'aparent incompatibilitat entre els dos models fa que aquests infants i joves es trobin en un encreuament de camins diversos, davant dels quals cerquen una forma d'adaptació pràctica a l'entorn immediat, que sigui capaç de conciliar els requeriments familiars amb la capacitat de situar-se davant la interpel·lació de la societat autòctona. Però la dialèctica d'aquest procés de socialització dels fills d'immigrants també pot fer-los adoptar postures encaminades a custodiar la seva

pròpia autoestima³⁰, buscant així una identitat més desitjable segons les coordenades d'alguns companys, que s'allunyi dels referents identitaris familiars. Un dels fills de la Karima (DG1C) respondria a aquest perfil, ja que no vol saber res de l'Islam, no vol aprendre la llengua àrab i construeix la seva identitat basant-se en paràmetres autòctons. De totes maneres, hem de tenir en compte que ja ha nascut a Catalunya.

<< Pero ahora mejor aquí. Mis hijos también acostumbrados aquí. Mi hijo pequeño nació 1983, ya nació aquí. Él dice que no es marroquí >> .

En el cas de Sant Vicenç hem de tenir present que el procés adaptatiu té com a rerefons principal les pautes de sociabilitat i l'estructura social del barri de La Guàrdia i Sant Josep. En aquest sentit, doncs, cal destacar que l'aculturació (entesa en un sentit adaptatiu) no es produirà necessàriament, sobretot inicialment, sota els estàndards de l'escola i del model d'aprenentatge que aquesta representa, sinó a partir del contacte al carrer, al parc i/o a l'esplai, etc.

Tanmateix, l'organització educativa de Sant Vicenç provoca que molts d'aquests fills, en arribar a l'adolescència o incorporar-se directament des del Marroc, s'insereixin en un context que supera la lògica socialitzadora del barri. El primer obstacle amb què es troben els fills d'immigrants marroquins té a veure amb les relacions establertes en els establiments educatius propis de l'edat. Qui treballa diàriament amb ells, sobretot en l'àmbit de l'educació reglada i alguns cursos ocupacionals, assenyala que intermitentment es manifesten conflictes verbals (que poden degenerar en baralles físiques) coberts d'una pàtina racista. Segons les mateixes fonts, el mòbil racista d'aquests conflictes és inexistent, ja que el que és cerca és la identificació amb un grup d'iguals, en benefici de la qual es forja l'impuls negatiu cap als més indefensos (que poden ser els alumnes que acaben d'arribar o bé un grup que es considera oposat). Aquesta observació, d'altra banda bastant estesa, se sosté en el fet que de vegades fins i tot alguns joves d'ascendència marroquina s'identifiquen amb el grup que exhibeix una actitud bel·ligerant i racista.

Segons una de les nostres interlocutores, el procés de socialització en l'adolescència pot esdevenir traumàtic quan coincideix amb els primers anys d'estada al país. Hem de tenir en compte que la confrontació amb la realitat en aquesta etapa de la vida és especialment dura pel que fa a les relacions socials. En primer instància, cal salvar obstacles d'interpretació cultural i lingüística. L'Alí (HM2C) va ser immigrant i adolescent alhora, amb l'agreujant que venia d'un medi físic molt diferent.

<< I surts al carrer, parles amb una noia: et tracta de qualquier manera. Parles amb un noi: igual, imira qué tonto, del campo, qué no sé qué!...I passes per tot això, fins que no parles bé, que t'integres... >>

En el cas dels joves que fa relativament poc temps que viuen a Catalunya i que encara estudien, el malestar es pot agreujar, en el context escolar, quan es produeix una manca de diàleg entre família i establiment educatiu, que deixa a mans de l'adolescent la responsabilitat de gestionar el procés d'encontre i desencontre amb els companys. Fem referència, sobretot, a qüestions referents a hàbits culturals (tenyir-se amb hena, untar-se amb olis, vestir determinades vestimentes..).

També cal tenir en compte que, en un context adolescent, la classificació social que la societat autòctona faci d'aquests joves no es pot basar en la seva ascendència cultural. Subscrivim la reflexió de SÍLVIA CARRASCO (1997) quan suggereix que la *cultura* no és només sinònim d'un sistema de relacions socials i formes d'organitzar la vida, sinó que també fa referència al procés d'adaptació dels grups humans a un

³⁰ Per una anàlisi interessant de re/construcció de la identitat en un context migratori vegeu VEREDAS (1999)

context social canviant. Per aquests joves, nascuts al Marroc, la realitat que viuen correspon a la d'un *context migratori*, el qual es va configurant a partir de les influències de la seva família i, al mateix temps, d'aquelles agències i relacions interpersonals amb qui prenen contacte a la societat receptora.

Associar la seva identitat cultural a les pautes majoritàries del seu país d'origen és extremadament simplificador, especialment quan el referent cultural de partida al qual ens remetem, passa per alt la reformulació que cada persona fa de la trajectòria anterior, ja sigui pròpia com familiar. Com assenyala SONIA VEREDAS (1999), a propòsit de la construcció identitària de les persones immigrades, l'afinitat que demostra l'immigrat per una identificació cultural determinada no és un apriorisme, sinó que és una opció adaptativa personal que es desenvolupa en el marc de possibilitats i impediments propis del nou context social. Pensem que aquesta aproximació esdevé molt pertinent en el cas dels fills d'immigrats marroquins.

5. ESPAIS D'ACOLLIDA, CONFLICTE I ACULTURACIÓ

5.1 La formació d'infants i adults.

5.1.1) Les escoles de primària.

En primer lloc, i per tal de centrar la qüestió, pretenem fer una ullada a la distribució de l'alumnat descendent de famílies immigrades del Marroc a Sant Vicenç. Els indicadors sobre aquesta qüestió no són significatius per ells mateixos, sinó que esdevenen més o menys rellevants en relació a la forma com es categoritza aquest alumnat i les escoles que més n'acullen en relació a les que n'apleguen un nombre menor.

A Sant Vicenç, la presència de fills d'immigrats marroquins als centres escolars presenta unes pautes caracteritzades per la forta concentració en molt pocs centres. Cal destacar, però, que una bona part dels nens que s'escolaritzen en aquests centres són nascuts a Catalunya i, un petit percentatge, són néts dels primigrants marroquins del període 1967-80. Així és que el pes d'alumnes qualificats com d'incorporació tardana, tot i ser significatiu, no és la nota predominant entre els fills d'immigrats marroquins. Considerem que aquest matis és cabdal per entendre la situació de relativa normalitat amb què la comunitat educativa local aborda la distribució desigual d'alumnat agrupat sota aquesta tipologia. La tradició immigratòria de la població, juntament amb una distribució seqüencial de l'arribada d'immigració marroquina ha propiciat, al nostre entendre, que l'apropament al fenomen de la concentració escolar s'hagi fet prescindint de mesures que penalitzin la concentració³¹.

TAULA 5. Alumnes fills d'immigrats marroquins escolaritzats a Sant Vicenç durant el curs 2000-2001, segons centre.

Centre	Alumnes nats a Catalunya	Alumnes nats fora de Catalunya
CEIP JUNCADELLA (2 línies)	7	0
CEIP LA GUÀRDIA *	?	?
CEIP LA VINYALA	4	0
CEIP EL ROCÍO	18	9
CEIP SANT ANTONI	0	2 (famílies)
CEIP SANT JORDI	9	2
CEIP SANT JOSEP	3	1
C. LA IMMACULADA*	0	0
C. SANT VICENÇ * (2 línies)	1	0
	75	14

FONT: Àrea d'Educació de l'Ajuntament.

- Escoles concertades
- No disposem d'aquesta diferenciació pel CEIP La Guàrdia. En total, hi havia matriculats 37 fills d'immigrats marroquins i alguns néts.

³¹ En relació amb això, cal tenir en compte que uns anys abans de l'acolliment d'alumnat d'origen estranger, la presència escolar d'infants descendents de la immigració espanyola a Catalunya abastava la totalitat de la matrícula en algunes escoles de Sant Vicenç.

Una altra cosa ben diferent, és que, malgrat aquesta aparent normalitat, hi hagi escoles públiques de Sant Vicenç on el factor *origen de l'infant* pugui condicionar-ne les possibilitats d'inscripció. En més d'una ocasió, persones vinculades al món educatiu ens han descrit casos en què alguna escola se les ha empescat per no haver d'escolaritzar nens acabats d'arribar del Marroc. Pel què hem anat intuït, la lògica subjacent d'aquesta posició es basa en el temor, força fonamentat d'altra banda, que l'escola sigui etiquetada com un centre de *marroquins*. En bona mesura, la por de compartir la situació viscuda en centres escolars amb més concentració de fills d'immigrants, on darrerament els nivells de matriculació al primer curs de preescolar han estat molt minsos, sembla incidir en l'actitud d'aquestes escoles, fins al punt d'adoptar uns mecanismes indirectes de selecció de l'alumnat. D'altra banda, l'esforç suplementari que per a la plantilla del centre representa l'entrada d'alumnes d'*incorporació tardana* és un factor que també pot tenir-hi influència.

En el curs 2000-2001, dues escoles aplegaven un nombre molt elevat d'alumnes fills de pares immigrants. Aquests dos centres eren el CEIP La Guàrdia i el CEIP Mare de Déu del Rocío, situats als barris de La Guàrdia i Sant Josep respectivament. Atès que aquests barris compten amb el percentatge més elevats de residents d'origen marroquí de tot el municipi, podem afirmar que s'estableix una certa correlació entre les pautes de residència i d'escolarització de la colònia marroquina. Les escoles amb més concentració de fills d'immigrants estrangers observen la situació des de prismes molt diferents. La direcció del CEIP Mare de Déu del Rocío atribueix la manca de matrícula a una tendència centrífuga dels habitants del barri en matèria escolar. D'acord amb això, la preferència per l'altra escola de la zona, el CEIP Sant Josep, que se situa a la part baixa del barri, o per una opció d'escolarització concertada més allunyada, tindria el seu origen en una percepció negativa per part d'un sector considerable dels habitants de Sant Josep al voltant del CEIP Mare de Déu del Rocío, pel fet d'agrupar un gran nombre de fills de famílies gitanes i d'origen marroquí. Un altra consideració que es fa des del CEIP El Rocío per entendre la situació de matriculació fa referència a l'escàs nivell de coneixement de l'existència d'aquesta escola entre la població local.

A banda del fenomen de les fugues cap a altres centres per part d'alguns habitants del barri de Sant Josep, fet que es veu facilitat perquè acostuma a haver-hi vacants a altres escoles, també hem de fer referència a una lleugera *concentració artificial* d'alumnes fills de famílies marroquines novingudes que, havent d'acudir al CEIP Sant Josep per criteris de zona, recalen al CEIP Mare de Déu del Rocío perquè en el primer dels centres no hi ha places per a tota la descendència d'una mateixa família que cal escolaritzar.

<< Hi ha àrabs que els hi tocava per zona el Sant Josep i que vénen cap aquí (...). A la millor arriba una família marroquí...i no tenen vacants per a tots els nens i llavors vénen aquí >>.
Directora del CEIP Mare de Déu del Rocío.

En els darrers anys l'arribada de famílies marroquines ha afavorit l'augment de la taxa de natalitat entre el col·lectiu i, al barri de Sant Josep la majoria d'aquests infants s'han escolaritzat al CEIP Mare de Déu del Rocío, amb el consegüent augment d'alumnes de famílies oriündes de l'estranger. D'uns anys ençà, han començat a arribar persones procedents de Llatinoamèrica, i els seus fills també han recaigut en aquesta escola. És per això que la diversitat cultural comença a ser un element definidor del centre, i hi planteja interrogants entre el professorat, que no està prou avesat a gestionar-la. Un exemple esclaridor d'aquesta situació fa referència a les dificultats de tramesa d'informació als pares i, específicament, a les mares marroquines, moltes de les quals desconeixen la llengua catalana i castellana, o en alguns casos són analfabetes.

Des de la direcció del CEIP La Guàrdia el fet que els cursos de preescolar comptin amb un nombre baix de matriculats no es considera especialment problemàtic. En sintonia amb aquesta idea, la causa d'aquest desequilibri no es percep com a conseqüència d'una actitud d'estigmatització de l'escola per part de la població de la zona d'influència que li correspon, que és bàsicament el conjunt del barri de La Guàrdia, sinó com una resposta de les famílies a la proximitat geogràfica d'altres centres com el CEIP Sant Jordi o el CEIP Sant Antoni. La sensació de ser una escola amb una etiqueta negativa no és, ni de bon tros, tant forta com en el cas del CEIP Sant Josep, tot i que la matriculació en edat infantil acostuma a ser-hi comparativament més baixa.

A diferència del CEIP Mare de Déu del Rocío, al CEIP La Guàrdia hi ha famílies que tenen una història de llarga implantació al barri, fet pel qual no s'hi detecten tants problemes de comunicació per raó de llengua. De fet, això fa que des de l'escola no es catalogui aquests nens com membres de minories ètniques. Constatem aquí una diferència amb Mare de Déu del Rocío, on la majoria dels escolars fills de famílies marroquines, tot i ser nascuts a Catalunya, es perceben com a membres d'una cultura minoritària, probablement perquè les famílies tenen menys anys de residència al barri i la seva participació en la vida social i escolar és menor. Això no vol dir que a Sant Josep no hi hagi famílies d'arrelament antic al barri; però a hores d'ara els alumnes del centre esmentat són descendents d'una immigració més recent.

TAULA 6. Alumnes d'educació infantil escolaritzats a Sant Vicenç durant el curs 2000-2001, segons centre.

Centre	P3	P4	P5
CEIP JUNCADELLA (2 línies)	51	49	48
CEIP LA GUÀRDIA	9	9	13
CEIP LA VINYALA	25	25	20
CEIP EL ROCÍO	18	14	8
CEIP SANT ANTONI	25	26	24
CEIP SANT JORDI	26	23	18
CEIP SANT JOSEP	25	24	18
C. LA IMMACULADA*	26	25	26
C. SANT VICENÇ (2 línies) *	52	44	50
	252	245	227

FONT: Àrea d'Ensenyament de l'Ajuntament.

* Escoles concertades.

TAULA 7. Matricula aproximada de P-3 per al curs 2001-02, segons centre

Centre	P3
CEIP JUNCADELLA (2 línies)	50
CEIP LA GUÀRDIA	17
CEIP LA VINYALA (2 línies)	50
CEIP EL ROCÍO	26
CEIP SANT ANTONI	25
CEIP SANT JORDI	25
CEIP SANT JOSEP	25
C. LA IMMACULADA*	25
C. SANT VICENÇ (2 línies) *	50

FONT: Àrea d'Ensenyament de l'Ajuntament.

Cal tenir en compte que de cara al curs 2001-02 es denota un increment considerable de la població escolar, fet que ha tingut repercussions positives en l'augment de la matrícula a tots els centres i que ha obligat a obrir una segona línia en una escola pública. Això no vol dir, tanmateix, que la imatge del CEIP Mare de Déu del Rocío i CEIP La Guàrdia hagi millorat, sinó que previsiblement es tracta només d'un efecte conjuntural. De tota manera, caldrà veure si una matrícula més rica permet a aquests centres fidelitzar les mares i pares del barri amb vista al futur.

Les escoles del CEIP El Rocío i CEIP La Guàrdia són totes dues centres d'atenció educativa preferent (CAEP), fet pel qual reben una ratio de professor/alumne major i més recursos per a beques de menjador i material escolar. La sensació generalitzada és que la seva condició els reporta desavantatges a l'hora de presentar la imatge externa del centre. Es fa difícil dilucidar fins a quin punt la causa de la baixa matrícula en aquestes escoles, sobretot en els cursos de preescolar, es pot deure als prejudicis ètnics d'alguns pares o al baix status assignat a l'escola per algunes famílies³². En aquest sentit, no hem d'oblidar que les seves zones d'influència són menys poblades que àrees més centríques de la població. Però sigui quin sigui l'origen de la situació d'*inframatrícula*, i assumint que probablement no hi ha respostes unívokes a aquest interrogant, es perfila un fenomen que no podem deixar de comentar.

Es dona la circumstància que els dos CAEP arrosseguen l'estigma de ser escoles *especials*, on alguns pares i mares eviten portar els seus fills perquè les consideren socialment inadequades a les seves expectatives. I paral·lelament, es tracta de les escoles on s'apleguen més infants descendents de famílies immigrades. Al marge que aquesta pauta d'escolarització majoritària entre les famílies d'origen marroquí pugui, alhora, ser un factor parcialment explicatiu de la fluixa matrícula, el que ens interessa subratllar és que l'aprenentatge escolar de primària de la majoria dels nens i nenes fills d'immigrants marroquins es desenvolupa en una situació de marginalitat dintre el panorama de l'ensenyament públic (a partir d'ara *marginalització escolar*).

No ens referim a posar en dubte la qualitat de l'ensenyament que s'imparteix als CAEP, sinó a la infravaloració d'aquestes escoles pot generar una estigmatització que

³² En el barri de La Guàrdia, malgrat haver-hi empadronats una cinquantena d'infants en edat d'escolaritzar-se per primer cop el curs 2000-01, només sis van fer la preinscripció sol·licitant el CEIP La Guàrdia. No es pot descartar que entre aquestes famílies que s'estimaven més acudir a un altre centre també n'hi hagi alguna d'origen marroquí, que podria optar per una altra escola com a mecanisme de mobilitat social ascendent.

recaigui sobre l'alumnat i, en especial afecti la imatge de l'alumnat descendent de la immigració marroquina. No oblidem, però, que la situació que aquí hem categoritzat com a *marginalització escolar* també afecta força fills d'autòctons, però en termes relatius el percentatge del conjunt d'alumnat autòcton que es troba en aquesta situació és molt inferior.

S'entreveu, doncs, un procés de segregació escolar dels fills de famílies oriündes del Marroc que reflecteix, en bona mesura, les pautes d'assentament d'aquests immigrants. Una altra cosa però, és dir que això tingui una repercussió negativa en el seu nivell de capacitació en finalitzar aquesta etapa educativa. No hi ha cap indici que ens ho faci pensar. Observem més aviat, com el desplegament d'un discurs en el si de la població local, sense cap fonament, que projecta dubtes sobre les garanties educatives de determinades escoles, i n'associa les causes a la presència d'aquest alumnat, tendeix a reforçar els estereotips negatius que recauen sobre la immigració marroquina en general. És des d'aquesta lògica com entenem la *marginalització escolar* entre els fills d'immigrants.

El llast d'aquest menyspreu s'arrossega, com a mínim, fins a l'edat de secundària, quan el gruix d'estudiants de la població conflueixen als instituts públics, independentment de les estratègies educatives que les seves famílies hagin adoptat en l'etapa de primària.

5.1.2) Els centres de secundària

Un testimoni proper a la realitat dels instituts públics de Sant Vicenç ha subratllat que en alguns casos aquesta incorporació a Secundària no està exempta de certa recança per part d'algunes famílies autòctones, ja que després d'haver renunciat a escolaritzar els seus fills a l'escola que els pertocava per zona d'influència amb vista a una mobilitat social ascendent o per tal d'evitar el contacte amb els alumnes del barri de residència (una part d'ells marroquins), se les han d'haver amb una realitat social totalment diferent un cop passen a l'institut, sobretot en el cas del IES Gabriela Mistral, que acull, majoritàriament, els fills de la immigració marroquina. Precisament, la confluència no desitjada en un mateix centre educatiu seria explicativa d'alguns comportaments i actituds racistes, que segons diverses indicacions recollides no es produeixen gairebé mai amb els companys que havien compartit l'etapa de primària amb els fills d'immigrants, sinó amb els que venen d'altres escoles. Aquest és el testimoni d'una adolescent filla d'immigrants marroquins que cursa estudis a l'IES Gabriela Mistral.

—En el colegio, sí! A veces me dicen: "¡Anda, fuera mora!". Pero problemas de peleas, no. Nada más que me insultan: "¡mora!" y eso. Yo paso.

—Cada día?

—A veces. A veces.

—I son nens concrets, no? I sempre els mateixos...

—Algunos. Sí.

—Però companys teus?

—Bastantes.

—Però que havien anat amb tu a l'escola...

—No, esos no.

Si bé podem atribuir la part més superficial d'aquests conflictes a la recerca d'una identitat en l'adolescència, som del parer que la seva gènesi s'ha covat en etapes anteriors, quan, els infants han anat construint la seva identitat en oposició a un altre grup humà, identificat com a foraster. Encara que les actituds racistes als instituts es vulguin reinterpretar des del món dels adults com a picabaralles d'adolescents, tenim constància que la verbalització d'insults i alguns casos de discriminació a l'hora de jugar es produeixen ja en l'etapa de primària. A més a més, no podem deixar d'assenyalar que el procés de *marginalització escolar* abans esmentat és un fenomen intrínsec a aquest procés de construcció de la pròpia identitat d'alguns joves autòctons, ja que contribueix poderosament a forjar barreres simbòliques que subratllen la inconveniència de relacionar-se positivament amb els alumnes que procedeixen del CEIP La Guàrdia i el CEIP El Rocío, especialment quan són d'ascendència estrangera.

A Sant Vicenç hi ha dos instituts públics, l'IES Frederic Mompou i l'IES Gabriela Mistral. Cada un atén una mica menys de mig miler d'alumnes, amb la diferència que el primer també rep els alumnes de Torrelles de Llobregat. Si a això hi afegim el fet que l'IES Frederic Mompou se situa en una zona d'influència més elevada socioeconòmicament -mentre que l'IES Gabriela Mistral comprèn els barris de Sant Josep, La Guàrdia, El Trèvol i Vila Vella- tenim com a resultat que en aquest darrer institut hi ha més alumnes de famílies amb ingressos baixos.

Però la presència d'un institut concertat, els Salesians, que està especialitzat des de fa anys en Formació Professional i que, arran de la reforma també ofereix E.S.O i Batxillerat, infringeix una dinàmica específica a les pautes d'escolarització secundària de Sant Vicenç. Cal tenir en compte que es tracta d'un centre que tradicionalment havia acollit alumnes que desestimaven l'opció de l'antic Batxillerat pel tipus d'aprenentatge acadèmic que s'hi impartia, tot buscant l'especialització en tasques més pràctiques. Es tracta d'un centre concertat però amb amplitud de mires pel que fa a qüestions socials, fet que facilita la presència dels alumnes que es considera que tenen necessitats educatives especials, així com la bona entesa amb els establiments educatius públics.

L'escassetat dels recursos inicialment previstos en l'aplicació recent de la reforma educativa és prou coneguda. Aquest fet es posa especialment de manifest en contextos, com a Sant Vicenç, on hi ha desajustos importants en el nivell de seguiment dels sabers escolars d'un sector considerable dels alumnes. Partim del punt de vista que per donar compte d'aquesta situació de *fracàs escolar* ens hem de remetre a la forma de transmissió dels sabers, no tant al contingut del currículum, com al tipus de codificació abstracta que s'utilitza en el marc escolar³³. A partir de les entrevistes realitzades, hem pogut constatar que la capacitat dels centres per oferir aprenentatges més fonamentats en l'experiència diària dels alumnes no és la mateixa. Així com als Salesians l'existència de nombrosos tallers variats (horta, lampisteria...) facilita enormement l'adaptació escolar dels alumnes esmentats, en els centres públics els recursos que tractin coneixements aplicats són menors, tot i disposar d'aules de tecnologia i informàtica. Tanmateix, aquesta mancança es veu parcialment coberta per l'existència d'una Unitat d'Escolarització Externa impartida al Col·lectiu de Cultura Popular, i que acull els joves dels instituts públics que no s'adapten als continguts abstractes de la formació reglada, orientant-los cap al món del treball a partir de tallers diversos (electricitat, construcció, informàtica, fusteria, cuina...).

³³ En l'àmbit de la sociologia de l'educació ens sembla lloable l'aportació feta per Basil Bernstein. Aquest autor ofereix una explicació que atribueix el *fracàs escolar* dels sectors de la classe treballadora al tipus de codis sociolingüístics que utilitza l'escola (elaborats i descontextualitzats), distants de l'experiència diària d'aquest nens i joves (BERNSTEIN, 1988).

Des del curs 2000-01 el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya ha creat una àrea territorial específica a Sant Vicenç dels Horts. Atenent-nos a la Resolució publicada pel mateix Departament, es tracta d'una figura jurídica pensada per les àrees on s'ha detectat *"una població escolar significativa amb necessitats educatives derivades de situacions socials o culturals desfavorides"*³⁴. La resolució ha suposat que els instituts sostinguts amb fons públics on s'imparteix l'E.S.O. hagin de guardar quatre places per satisfer l'acolliment d'aquests alumnes en cada curs. Cal apuntar que a Sant Vicenç la dinàmica local ha permès fer passes més enllà d'aquestes recomanacions. De fet, existeix un acord tàcit entre els instituts que fixa un repartiment equitatiu del nombre dels joves que incorporant-se a 1r d'E.S.O., i després de l'elaboració del corresponent informe, es consideri que tenen aquestes necessitats. En aquest sentit, la bona entesa entre els instituts fa que els Salesians acullin el mateix nombre de joves categoritzats sota aquest tipologia, encara que segons la normativa vigent només estan obligats a acollir-ne quatre³⁵.

Tanmateix, l'institut Gabriela Mistral és el centre que acostuma a rebre els nois d'incorporació tardana arribats del Marroc a mig curs, sense que es produeixi una distribució similar per centres. El fet d'estar en una zona on viuen la gran majoria dels immigrants marroquins té com a conseqüència que s'hi acumuli la majoria de l'alumnat que desconeix les llengües autòctones i els hàbits escolars. Precisament per aquesta raó, el centre ha desenvolupat un programa d'acolliment més sistematitzat, que es concreta en l'aula d'acceleració de llengua -on es va introduint el català lentament-. Pel que fa a l'IES Frederic Mompou, el pla d'acolliment tot just s'està confeccionant; l'arribada de nois d'incorporació tardana és relativament nova en aquest institut. Pel que fa als Salesians, tenen una llarga tradició d'acollida de fills de famílies marroquines i, en línies generals, han demostrat una gran sensibilitat quan algunes famílies no podien afrontar les quotes mensuals i no s'ha pogut aconseguir una beca de l'Estat. Tanmateix, cal ressaltar que gairebé tots els alumnes fills d'immigrants marroquins escolaritzats en aquest centre són de Formació Professional.

Hi ha un aspecte que hem recollit en les observacions de dos dels directors dels centres de secundària i que pensem que pren una significació per entendre cap on es dibuixa el futur dels fills de famílies immigrades en l'àmbit laboral. Segons aquestes fonts, els pares immigrants marroquins no consideren que l'ensenyament pugui ser un trampolí de promoció social per als seus fills, sinó que li atorguen un valor basat en l'aprenentatge instrumental bàsic que s'hi transmet; d'acord amb això, les expectatives familiars serien un factor decisiu per entendre perquè gran part dels alumnes fills d'aquestes famílies no passen al batxillerat o al grau superior d'F.P. Es remarca així mateix que moltes famílies esperen una inserció laboral ràpida dels seus fills o, en el cas d'algunes noies, no és estrany que la interrupció dels estudis es vegi motivada per cobrir tasques reproductives domèstiques.

Tanmateix, això no sembla que sigui necessàriament contradictori amb el que afirmen altres fonts del món educatiu amb qui hem parlat, segons les quals la postura dels pares davant l'escola és generalment d'agraïment i de respecte cap a la tasca dels professionals, encara que no s'adopti una actitud de gaire implicació, que tampoc està estesa entre els pares autòctons, ni que es comparteixin alguns dels aprenentatges de l'escola. Pensem que tot i la influència que la família pugui exercir en la valoració de l'escola, l'abandonament matiner d'alguns alumnes d'origen marroquí també s'ha d'entendre, sobretot en l'etapa d'E.S.O., en un context generalitzat de renúncia a seguir estudiant i d'alts nivells de fracàs escolar entre la població jove d'E.S.O. en general. Aquesta explicació, però, potser no sigui vàlida per

³⁴ DOGC, núm.3078, 15.2.2000, pàg.1498.

³⁵ La coordinació entre els instituts és creixent i es basa en un tracte de respecte i no competència. Això es palesa en el funcionament de la xarxa local de secundària, que anualment convoca unes jornades pedagògiques d'intercanvi entre el professorat dels centres de secundària.

a la Formació Professional, ja que no s'hi reproduïen els mateixos problemes de seguiment de l'aprenentatge.

5.1.3) Els fills d'immigrats a l'aula

Tot seguit, farem referència a les accions escolars específiques que es generen a partir de l'arribada d'alumnes nouvinguts al país i també a les iniciatives curriculars engegades per tractar la diversitat cultural i d'origen a l'aula. FRANZÉ (2000:68-69) distingeix entre les activitats d'educació compensatòria (que en el cas concret de la política del Departament d'Ensenyament de la Generalitat cerquen l'adaptació ràpida de l'infant nouvingut a la llengua vehicular de l'escola), d'aquelles accions de caràcter global, el públic potencial de les quals és l'alumnat en la seva totalitat. Aquestes accions globals acostumen a centrar-se en el reconeixement d'aspectes considerats propis de la cultura d'origen dels infants, ja sigui en forma d'activitats puntuals (festes, tallers puntuals...) o en forma d'agregats temàtics inserits en el contingut curricular que cada escola pot fixar.

En la majoria d'entrevistes efectuades, els directors d'escoles de primària circumscriuen els dispositius per treballar aspectes de la diversitat cultural a accions de tipus compensatori (bàsicament l'aprenentatge i reforç de la llengua catalana) fet, que en alguns casos, es concreta en la diferenciació de l'alumnat segons ritmes d'aprenentatge. Així, es tendeix a presentar l'atenció per garantir els aprenentatges de l'alumnat nouvingut com el motor del tractament de la diversitat cultural. Algunes observacions fetes per persones vinculades al món escolar han vingut a destacar la complicació afegida que suposa el fet d'ensenyar la llengua catalana als infants acabats d'incorporar en un context aclaparadorament castellanoparlant. La situació esdevé especialment complicada ja que la llengua del carrer i la de l'escola no només són diferents en essència, sinó que també es diferencien conceptualment.

D'altra banda, l'opinió generalitzada entre les escoles de primària és la de no potenciar les activitats relacionades amb aspectes culturals del país d'origen. Generalment, tampoc es tracten qüestions relacionades amb la presència immigratòria³⁶:

— Es constata que a les escoles amb més alumnes fills d'immigrats marroquins es treballa la diversitat cultural i els prejudicis ètnics d'una manera implícita. La presència en si mateixa d'un contingent important d'alumnes d'aquesta tipologia es considera suficient per fomentar el respecte i el coneixement entre els alumnes i entre les respectives famílies. Cal tenir en compte que per la presència numèrica de l'alumnat nouvingut els esforços d'aquestes escoles s'orienten en primera instància a l'adaptació escolar de l'infant, fet que en el cas del CEIP Mare de Déu del Rocío també inclou una dificultat afegida de comunicació amb les famílies.

—En algunes escoles no es considera prioritari el tractament de la diversitat cultural per qüestions pràctiques. La direcció del CEIP Sant Josep valora que no és necessari per l'escassa presència de fills d'immigrats marroquins o altres nacionalitats a l'escola, a pesar de reconèixer l'existència d'actes puntuals de discriminació cap als nens de famílies estrangeres per part de nens de famílies autòctones. Al CEIP Juncadella, en canvi, el fet que no hagin esclatat conflictes entre els alumnes explica que fins ara no s'hagin plantejat aquesta possibilitat. En general, a les escoles de primària no hi ha gaires iniciatives en què es faci una adaptació explícita del *currículum manifest*³⁷. Tenim constància que entre les escoles públiques entrevistades (totes menys el CEIP Sant Antoni) només el CEIP La Vinyala aposta per incloure

³⁶ L'única mesura específica en aquest sentit que apliquen les escoles de primària és l'adaptació dels menús a una de les prescripcions alimentàries de l'islam (no menjar porc), per als fills dels pares ho sol·licitin

³⁷ Entenent-lo com els dispositius pedagògics que es tracten explícitament a classe: agregats temàtics en àrees específiques (ciències socials, llengua...).

regularment el tema de la immigració en el currículum d'algunes assignatures, ja sigui en assignatures d'ètica, ja sigui en coneixements sobre el medi social.

—Al currículum de les escoles de primària no acostuma a haver-hi aportacions procedents de diferents perspectives socioculturals. Així, el reconeixement de la capacitat d'aportació educativa de les famílies immigrades en el marc de l'escola se situa en nivells molt baixos (l'única iniciativa puntual que hem recollit en aquesta línia és la de treballar les similituds del contes populars d'origen i autòctons al CEIP Mare de Déu del Rocío).

Alguns dels nostres interlocutors immigrants plantegen la qüestió de l'aportació cultural dels immigrants com un enriquiment de la societat d'arribada. Altres, en canvi, entenen la manifestació cultural més com una mostra estàtica de costums. Per exemple, la Xama (DG2C) planteja les celebracions de boda com un fet curiós que suscita molt d'interès entre els autòctons. En tot cas, sembla recomanable que s'aprofitin els recursos més propers als infants per treballar les aportacions no autòctones a l'aula. Així, les experiències directes de les famílies en un context migratori poden ser un recurs pedagògic vàlid per treballar-hi la diversitat cultural sempre que es puguin plantejar en un sentit positiu.

Una possible línia de treball que suscita postures contraposades és la que fa referència a l'ensenyament de la llengua materna als fills de famílies d'origen marroquí. Des de la institució escolar es contempla sovint amb reserves la possibilitat d'incorporar la llengua àrab³⁸ en l'ensenyament d'aquests infants, especialment en aquells casos en què es troben en ple procés d'assimilació de la llengua catalana i castellana, es tem que la introducció de l'àrab suposi un entrebanc. Però es tracta més aviat de matisos que no es tradueixen en una oposició a l'aprenentatge de la llengua d'origen. Cal ressaltar que fins i tot la preservació de la filiació lingüística pot revertir positivament en la capacitat del centre d'acollir els infants procedents del Marroc. En el cas del CEIP La Guàrdia des de la direcció s'assenyalen els beneficis que reportava el coneixement de la seva llengua materna a l'hora d'afrontar l'arribada d'un nou infant que desconeix la llengua autòctona:

<< Si és un nen immigrant que no coneix el llenguatge, el tema és com l'integres, com l'agafes perquè el nen se senti bé...Com fas el primer contacte...I sort que tenim d'altres nens àrabs que parlen àrab, i llavors aquests ens fan de traductors...I això va molt bé, clar>>. Directora del CEIP La Guàrdia.

A banda de la seva funció instrumental de cara als nouvinguts, reforçar el coneixement de la llengua materna entre els descendents de la immigració marroquina és un element que és central per a moltes famílies. Fins al curs 1999-2000, el CEIP La Guàrdia acollia les classes de llengua i cultura àrab finançades pel Consolat del Marroc a Barcelona, per acord de l'Ajuntament. Si fa no fa durant quinze anys les classes s'han fet en aquest centre, i això ha servit de reforçament del vincle que les famílies d'origen marroquí tenen amb l'escola. Tanmateix, des del curs 2000-01 l'Ajuntament ha decidit traslladar les classes fora de l'àmbit escolar. El canvi es deu a raons diverses, entre les que cal destacar la voluntat d'obrir-les a nens que no fossin del centre escolar i de despenjar-li l'etiqueta d'escola de fills d'immigrants marroquins.

Pel que fa a l'ensenyament secundari, cal parlar de l'adaptació de programes i crèdits de síntesi per tractar aspectes relacionats amb la immigració, sobretot en l'àmbit de

³⁸ Les llengües parlades per les famílies marroquines són l'àrab i la llengua amazigha (o berber). No obstant això, la implementació de l'aprenentatge d'aquesta segona presenta alguns problemes, principalment pel fet que tradicionalment ha estat una llengua àgrafa.

Ciències Socials (es fa en dos dels tres instituts). Aquest fet que es veu facilitat per la flexibilitat del sistema de crèdits de secundària. Alhora, observem que l'esclat de conflictes molt més virulents que no pas a primària ha obligat els establiments educatius a generar dinàmiques per treballar la convivència, que sovint es concreten en les tutories de curs. Destaca el seguiment individualitzat dels nois i noies que es fa als Salesians, on s'han mantingut reunions amb els pares dels nois que han participat en els insults i pintades racistes.

Un aspecte que ens han transmès alguns interlocutors ha estat que la realització de tallers sobre la cultura d'origen (escriptura, hena, dansa...) ha pogut fins i tot ajudar a reforçar els estereotips d'alguns alumnes, en comptes de tenir efectes positius. Tan és així, que a l'IES Gabriela Mistral el tractament d'aspectes externs de les cultures (culinaris, artístics...) en l'actualitat es planteja prescindint de la lògica cultura majoritària-minoritària que aquest tipus d'aproximacions implicava. Aquesta lògica de treball es basa en el contacte amb aspectes visibles de les cultures del món, sense privilegiar-ne cap ni dedicar-li una atenció específica.

Una de les poques vegades en què l'alumnat entra en contacte explícit amb elements que es consideren propis de la cultura marroquina, és en el marc d'unes activitats del pla de dinàmica educativa de la població, que organitza l'Àrea d'Ensenyament de l'Ajuntament en col·laboració amb el centre *Bayt Al-Thaqafa*. Al llarg de les diverses edicions, s'han anat elaborant uns tallers i activitats destinades als cicles superiors de primària i a l'ESO, on es tracten temes relacionats amb la diversitat cultural, posant un èmfasi especial en aspectes lingüístics, gastronòmics i tradicionals³⁹.

Però tot i ser activitats teòricament adreçades a fomentar el coneixement de la cultura marroquina entre l'alumnat, el nostre parer és que parteixen d'una definició excessivament monolítica del fet cultural, amb la qual cosa contribueixen a ressaltar les diferències entre els alumnes més que no pas a apropar-ne les realitats. Durant el curs 2000-01 aquests tallers van plantejar, tanmateix, un enfocament diferent, ja que serviren per destacar la similitud entre els referents culturals mitjançant una mirada orientada a l'Al-Andalus.

En principi, el que es mira d'aconseguir amb aquestes activitats és que els companys autòctons valorin positivament el bagatge cultural de l'alumnat d'origen marroquí. Ara bé, en aquest procés, els referents culturals d'aquests nens i joves fills d'immigrants s'abstreu de la seva realitat quotidiana, se separen de l'espai social concret en què es desenvolupa el seu procés d'adaptació. Fa l'efecte que la cultura que s'hi descriu s'identifica substancialment amb la cultura d'origen. Però fins a quin punt aquests infants i joves hi veuen reflectida la seva experiència vital en aquest repertori cultural?

5.1.4) L'escola i la mediació intercultural

Als establiments escolars es posen de manifest com a cap altre institució social les rigideses entre les prioritats i criteris de la institució i els principis d'actuació familiar. Desitjat o no, el cert és que el contacte entre aquests criteris sovint diferenciats comporta la necessitat d'arribar a acords que depassen l'àmbit concret de l'aula. La resolució de mal entesos i la negociació de les situacions on les prioritats semblen contraposades és una tasca afegida que se suma als aspectes curriculars i dispositius pedagògics. Fent referència més exacte als nous immigrants marroquins, cal tenir en compte que en el si del context intercultural on es produeix aquest contacte sovint hi flueixen relacions de poder que deixen en situació desfavorable a la família

³⁹ També cal destacar l'experiència puntual d'un curs d'àrab, cultura d'origen i religió islàmica al Magrib, organitzat conjuntament per *Bayt Al-Thaqafa* i la mestra d'Educació Compensatòria de la zona, i adreçat al professorat dels centres públics de primària i secundària.

immigrada a l'hora de maniobrar, ja que no disposa de la mateixa informació que els docents i els codis socioculturals d'interpretació a partir dels quals construeix la seva visió no són els mateixos que els de la cultura oficial de la institució educativa.

Les comunicació intercultural implica necessàriament la negociació i la resolució dels conflictes que, en major o menor mesura, apareixen en el transcurs del procés de comunicació intercultural. En aquest sentit, cal anar a buscar les implicacions concretes que té el contacte intercultural, i mirar de gestionar-les satisfactòriament des de les parts implicades. MIQUEL RODRIGO (2000) assenyala que com més profund sigui el nostre coneixement dels codis culturals aliens, major capacitat tindrem d'accedir a una lectura més subtil del comportament i el discurs de les persones que comparteixen uns altres referents culturals. Aquest coneixement, afirma Rodrigo, servirà per superar els estereotips que apareixen quan no es posseeix prou informació sobre un tema. Compartim aquesta idea en el sentit que ha d'haver-hi una base mínima d'informació cultural que permeti desxifrar les actituds dels *altres*; pel fet mateix que aquesta és una condició *sine qua non* per a la comunicació intercultural, esdevé necessari que el coneixement previ se centri en aspectes que ens permetin interpretar el significat de la conducta de les persones amb qui ens relacionem.

La nostra aproximació als establiments educatius ens permet apuntar que, sobretot a l'etapa de secundària, hi ha un cert desconcert sobre qui ha de tutoritzar els alumnes d'incorporació tardana, fet pel qual s'aboca els joves a una certa desorientació. Però a més a més, cal apuntar les situacions difícils que es poden generar arran de la relació amb els companys, els malentesos amb la família, etc. Aquest terreny es cobreix generalment per mitjà de la mestra de compensatòria assignada pel Departament d'Ensenyament, que exerceix tasques informals de mediació familiar, acompanyament dels alumnes, negociació amb els companys de classe... Es tracta d'una tasca feixuga que requereix més atenció de la estrictament vinculada al seguiment a l'aula.

Sovint, alguns conflictes amb les famílies són de resultes d'una explicació parcial o de manca de comunicació per part dels establiments educatius d'aspectes bàsics de l'educació dels fills. No es tracta de postures malintencionades, sinó d'accions que l'escola o institut pot emprendre sense donar més explicacions i que a la llarga acaben repercutint negativament en les relacions amb la família. En altres casos, el tipus de codis lingüístics utilitzats en aquest sector representen un inconvenient per a la bona entesa entre docents i famílies.

Simultàniament, quan encara fa poc temps que són al país, per a les famílies marroquines hi ha un seguit de pràctiques escolars que són difícilment assimilables (colònies i sortides). Segons l'experiència de la mestra de compensatòria de la zona, en línies generals, la disponibilitat del temps lliure d'aquest nens i joves s'entén com un patrimoni de la família i no com un recurs del qual pugui fer ús l'escola.

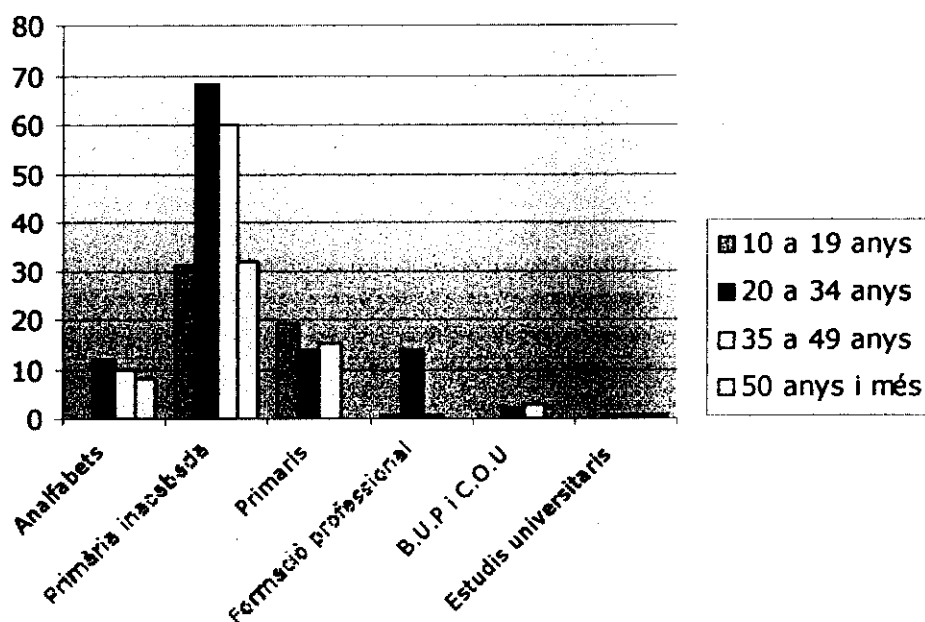
5.1.5) La formació d'adults

La formació bàsica (alfabetització i aprenentatge de les llengües autòctones) i la formació ocupacional són els dos eixos que vertebreren els programes de formació que es troben en funcionament a Sant Vicenç adreçats als estrangers nouvinguts. FORMARIZ (2000:163) ens recorda la importància d'una acció educativa paral·lela adreçada als pares i mares dels infants, per garantir així que l'entorn immediat de relació de la canalla i, específicament el nucli familiar, pugui ser un suport per a l'evolució educativa dels fills. D'altra banda, no hem d'oblidar la transcendència que

l'adquisició de les habilitats de comprensió i expressió oral/escrita té sobre l'enfortiment dels lligams amb la societat receptora (feina, relacions veïnals...) ⁴⁰

A Sant Vicenç ja s'han engegat experiències de formació amb tots dos propòsits. A tot això cal afegir-hi que, en el cas de Sant Vicenç, la qualificació educativa de la població de nacionalitat marroquina se situa per sota del de la població autòctona. Cal esperar que aquesta tendència es vagi transformant a còpia dels anys, malgrat la incidència del fracàs escolar, amb l'accés de les noves generacions a l'educació secundària obligatòria. Tot seguit, veiem quina era la situació en el camp de les qualificacions educatives d'aquesta població l'any 1996:

GRÀFICA 9. Nivell d'estudis segons edat de la població de nacionalitat marroquina

FONT: Estadística de població (1996). Institut d'Estadística de Catalunya

A continuació detallem els programes de formació d'adults vigents, i quines institucions els porten a terme:

Formació bàsica

1. L'escola d'adults (CFA Garrosa), que a partir del curs 2000-2001 va eixamplar l'oferta educativa orientada a estrangers, concretament del curs d'iniciació al castellà que ja havia començat a funcionar uns anys abans. En l'actualitat, hi ha tres grups realitzant aquest curs, i apleguen entre trenta i quaranta persones en total, gairebé totes d'origen marroquí. Les classes es fan a l'edifici de l'Escola d'Adults, que es troba ubicat en una zona cèntrica de la població, llevat d'un curs compost per dones del barri de Sant Josep, i que es desenvolupa al CEIP El Rocío.

⁴⁰ A més, però, cal advertir que la capacitat d'adaptació a l'entorn no és una variable exclusivament vinculada al nivell educatiu, sinó que també són importants qüestions com l'habitat d'origen.

No podem perdre de vista, però, que els criteris de distribució de l'alumnat a l'escola d'adults funcionen segons el factor *origen*, i és evident que això actua en perjudici de les persones nascudes al Marroc, ja que persones amb nivells formatius radicalment diferents comparteixen el mateix curs. Les tipologies d'alumnes són les següents:

- Estudiants sense alfabetitzar en àrab que no parlen la llengua catalana/castellana.
- Estudiants sense alfabetitzar que tenen un nivell de català o castellà prou bo.
- Estudiants alfabetitzats i que han cursat l'educació obligatòria al Marroc però no parlen les llengües autòctones.
- Estudiants alfabetitzats i que han cursat l'educació obligatòria al Marroc però no saben llegir ni escriure en castellà.
- Titulats universitaris al Marroc que no saben escriure en castellà.

Caldria, al nostre entendre, fer tot el possible perquè els grups fossin considerablement més homogenis, cosa que facilitaria un aprenentatge més tutoritzat que en les condicions actuals topa amb seriosos entrebancs. Dels comentaris fets pel professorat es desprèn que la seva tasca està extraordinàriament limitada per aquest desajust entre els nivells instructius de l'alumnat. En aquesta mateixa línia, caldria dotar aquests centres de materials que corresponguin als diferents ritmes i nivells d'aprenentatge que es manifesten a les classes. En aquests moments, com a mínim en un dels cursos una bona part dels materials són d'autoproducció, atès que cal adaptar-los a l'alumnat, especialment en aquells casos en què hi ha un percentatge destacat de persones que no saben llegir ni escriure.

En diverses entrevistes amb immigrants hem copsat que el desconeixement de la llengua dels primers anys és percebut com un dels obstacles que fa més difícil la presa de contacte amb la societat receptora i les possibilitats de desenvolupar estratègies d'inserció. Hem de tenir en compte la importància que té el domini de la comprensió i expressió verbal/escrita amb vista a la consecució dels objectius laborals i socials dels immigrants. No és d'estranyar, doncs, que el professorat que s'encarrega de l'alfabetització d'estrangers a l'escola d'adults apunti com a element diferenciador respecte a altres alumnes, l'agraïment que els immigrants marroquins demostren envers els professors. El Saïd (HM1C) n'és alumne, i preguntat per aspectes que caldria millorar en l'acollida d'immigrants, assenyala l'alfabetització i l'aprenentatge lingüístic com una cosa important.

<< Hombre, por ejemplo tiene que haber la escuela ésta. Vienes aquí, te enseñan: esto así, esto así. Esto se llama esto. Escribir. Porque la gente no sabe escribir. Si vas a una escuela, te enseñan poco a poco, pues... Si te interesa, vas a aprender. Pero si no te interesa, no vas a aprender nada>>.

2. El centre de suport als immigrants *Bayt Al-Thaqafa*, que en l'actualitat ofereix cursos d'alfabetització adreçats a homes i dones d'origen marroquí. Segons hem pogut recollir, algunes de les dones que hi assisteixen també estan inscrites als cursos de l'escola de Formació d'Adults. La tradició formativa d'aquest centre es remunta a finals de la dècada dels setanta, quan s'impartien classes de francès, àrab i castellà orientades principalment a homes.

D'altra banda, al Col·lectiu de Cultura Popular, també s'ofereixen classes d'alfabetització i d'obtenció del graduat escolar orientades a la població en general.

Formació ocupacional

1. El Col·lectiu de Cultura Popular (que és centre col·laborador del Servei Català de Col·locació) organitza dos programes de garantia social adreçats a joves que, tenint més de setze anys, no hagin obtingut el graduat en ESO. Els cursos que s'ofereixen són de fusteria d'alumini i d'auxiliar de comerç. Altres cursos d'inserció laboral que s'ofereixen a joves d'entre 16 i 25 anys, són el d'operador informàtic, telefonista, auxiliar administratiu/va...

2. L'Associació d'Amistat amb els Pobles Àrabs al llarg dels darrers vint anys ha finançat alguns cursos com els d'electricista, paleta, lampista...adreçats al col·lectiu immigrant marroquí. Darrerament, s'han fet cursos d'electricitat dirigits a homes, i de perruqueria per a dones. També s'ha incidit en la formació en l'àmbit del servei domèstic. Per a l'organització d'aquests cursos s'ha comptat amb ajudes de l'Ajuntament de Sant Vicenç.

3. El CES Salesians ofereixen un ventall ampli de cursos ocupacionals força especialitzats (soldadura de metall, planxisteria de l'automòbil...).

4. L'Escola-taller és un projecte de dos anys de duració impulsat pel Consell Comarcal. Ofereix formació per a joves de 16 a 24 anys en determinats oficis (construcció, fontaneria, auxiliar forestal, guia de natura...).

Sobretot, la matrícula d'aquests cursos ocupacionals es nodreix de persones joves que volen obtenir una formació que catalitzi la seva inserció al mercat laboral. En el cas dels cursos de *Bayt Al-Thaqafa* destaca la presència d'immigrants en situació irregular, que cerquen així una via per obtenir un permís de treball per mitjà d'un contracte laboral. Es dona la circumstància que els mòduls o oficis més sovintejats per fills d'immigrants marroquins tan al Col·lectiu de Cultura Popular com a l'Escola-taller són els relacionats amb la fusteria (en el cas del Col·lectiu fusteria d'alumini). Cal remarcar que en ambdós casos els cursos ocupacionals inclouen el treball remunerat.

Tanmateix, vista la poca presència del col·lectiu d'origen marroquí en la majoria d'aquests cursos (per exemple als Salesians és inexistent), cal preguntar-se per les raons d'aquest fet. Una resposta plausible a aquest interrogant pot ser que les xarxes d'informació d'aquest tipus de formació no estiguin a l'abast de les famílies immigrades i els homes joves oriünds del Marroc. I és que no deixa de ser sorprenent que tenint en compte l'aparent interès per una inserció laboral immediata dels fills, tal com ens han descrit algunes instàncies, això no es correspongui amb un aprofitament més satisfactori d'aquest tipus de recursos.

5.1.6) Els centres d'educació en el lleure

D'entre totes les activitats que s'organitzen a Sant Vicenç en el món de les entitats d'educació en el lleure, hi ha un centre que destaca per la seva atenció a nens i nenes descendents d'immigrants magribins. Es tracta del *Centro Amigos*, gestionat per monges i situat al barri de Las Guàrdia, que acull més d'un centenar de nens i nenes. Es tracta d'un centre amb diferents projectes educatius que està obert un total de vint-i-sis hores setmanals. S'hi defineixen quatre grans línies d'actuació: el *centre de dia* és un servei enfocat als infants que viuen una situació socioeconòmica o familiar especialment difícil (n'aplega uns quaranta). Segons les necessitats que conjuntament amb els treballadors socials de l'Ajuntament i l'EAP⁴¹ es detectin, s'ofereix en major o menor grau l'esmorzar i berenar diari, repàs escolar i, en cas de manca d'higiene personal per la inexistència de dutxa a la llar, la possibilitat de

⁴¹ Equip d'assessorament psicopedagògic del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya

rentar-se. La majoria dels fills de pares marroquins que formen part del *Centro Amigos* s'acullen a l'experiència, no tant per raons de conflictes familiars sinó perquè la seva situació econòmica ho aconsella.

Les activitats pròpiament d'esplai són el centre obert (cada tarda hi assisteixen uns vuitanta infants), l'esplai del cap de setmana i les activitats d'estiu. Les activitats del *Centro Amigos* combinen la vessant lúdica (jocs, festes infantils, Carnestoltes, Nadal...) amb el seu caràcter assistencial. Els dissabtes i diumenges funciona l'esplai de cap de setmana, que per als més petits s'anomena *El Farolillo*, i a l'estiu, quan les activitats del centre s'incrementen considerablement, també s'organitzen unes tandes de colònies. Una de les virtuts d'aquest centre és que s'hi apleguen nens procedents de famílies amb referents culturals de tot tipus, i això contribueix a crear un espai de convivència i contacte entre aquestes famílies, encara que de manera indirecta. Cal tenir en compte que un de cada quatre nens que hi acudeixen són fills de famílies marroquines.

Fa uns anys, el casal infantil i juvenil *El Quijote*, situat al barri de Sant Josep havia estat un espai d'interacció entre nens d'origens diversos. En l'actualitat aquest esplai es troba immers en una crisi econòmica, que repercuteix negativament en l'assistència. A més a més, hi ha una manca evident de monitors que se'n facin càrrec. El cert és que no tenen cap fill d'immigrants marroquins en l'actualitat. Els caps de setmana funciona com un esplai on els infants del barri poden participar en tallers i activitats festives. Durant la setmana aquest centre té activitats diàries, i té signat un conveni amb l'àrea de Serveis Socials de l'Ajuntament. Al barri de Sant Josep, hi ha un altre esplai amb una assistència relativament minsa; es tracta de l'Esplai Sant Josep, que tampoc compta amb la presència de famílies oriündes del Marroc.

A l'estiu, són diversos els casals que hi ha a Sant Vicenç. A banda de les activitats d'esplai, l'Ajuntament n'organitza a quatre escoles de la localitat, una d'elles al barri de Sant Josep. A més a més, cal ressaltar l'oferta de colònies, i potser la més arrelada és la del *Centro Amigos*. No podem passar per alt el fet que a les colònies del *Centro Amigos* no hi assisteixen infants i joves d'ascendència marroquina. El preu d'aquestes colònies és de deu mil pessetes per deu dies d'estada, però cal tenir en compte que paral·lelament *Bayt Al-Thaqafa* organitza unes colònies d'estiu totalment subvencionades per aquest col·lectiu, on coincideixen amb alguns nens d'altres pobles. Així, els infants que durant l'any acostumen a assistir cada tarda a totes dues entitats, només ho fan a una d'elles en motiu de les colònies d'estiu. Tampoc no podem oblidar que les sortides de curs organitzades pel *Centro Amigos* no acostumen a tenir una participació gaire alta dels mateixos infants, ja sigui per raons econòmiques ja sigui per desconfiança dels pares.

5.2 Els organismes i serveis de suport als immigrants.

Sens dubte, aquesta és una de les parcel·les en què Sant Vicenç dels Horts presenta un perfil més idiosincràtic, especialment pel que fa referència a la forma com s'organitzen els serveis d'acollida de la immigració estrangera. En primer lloc, el fort arrelament en el territori d'una entitat específicament dedicada a la prestació de serveis al col·lectiu d'origen arabomusulmà suposa, per si mateix, un valor afegit que pot haver influït positivament, i encara avui pot fer-ho, en l'opció d'establir-hi la residència per part de sectors d'immigrants. A partir de contrastar opinions amb diferents interlocutors, no sembla agosarat suggerir que el Centre *Bayt Al-Thaqafa* ha actuat com a reclam particularment atractiu en aquesta darrera etapa de la immigració. Evidentment però, també ens trobem en condicions d'observar que al llarg de la història migratòria d'aquest col·lectiu a Sant Vicenç cal situar el mòbil d'assentament en altres factors com l'estalvi derivat dels preus d'accés al lloguer

d'habitatges, l'efervescència econòmica de la comarca del Baix Llobregat, i encara, en el fenomen de la cadena migratòria.

Bayt Al-Thaqafa

El centre *Bayt Al-Thaqafa* ocupa una posició central en el procés d'implantació de bona part dels immigrants marroquins a la vila. Respecte a això, cal remarcar la tasca que durant vint-i-cinc anys ha desplegat aquesta associació, promoguda per religioses franciscanes, per cultivar la dinamització sociolaboral i cultural de la colònia, mitjançant dos eixos bàsics de treball: el suport a la implantació en el marc de relacions socials, laborals i residencials, que es concreta en accions tan diverses com cursos ocupacionals, d'alfabetització, accés a pisos d'acollida, assessorament jurídic...I, simultàniament, el foment d'activitats relacionades amb el bagatge cultural del país d'origen d'aquestes persones. Un altre puntal de l'entitat és la sensibilització, sobretot entre el moviment associatiu local i la població en general, sovint amb el suport de l'administració local (taules rodones, xerrades, exposicions, jornades culturals...)

Segons fonts de l'associació, les activitats concretes varien en funció de les necessitats expressades per les persones usuàries. Un bon exemple d'això és la introducció recent dels cursos per obtenir el permís de conducció, fet que es pot intuir com un indicador del grau de sedentarització de la població immigrada, que després d'adquirir formació en habilitats professionals comença a expressar un seguit de necessitats més específiques⁴². Les dificultats d'accés a l'oferta formativa en aquest sector, a causa d'uns preus molt elevats, ha animat el centre a organitzar un curs d'aquest tipus. La repercussió de les activitats ofertes des del centre no es limita a Sant Vicenç, sinó que vénen persones de les rodalies (Sant Andreu, Martorell, Molins de Rei...). Això ens posa sobre la pista de la rellevància que el centre té en un àmbit microcomarcal, sobretot si tenim en compte la inexistència d'entitats homòlogues a la zona geogràficament immediata.

En aquesta mateixa línia, l'associació cedeix els seus locals en ocasions especials, com poden ser la celebració de casaments i altres cerimònies. Heus ací un aspecte que no es pot passar per alt, i que té molt a veure amb la dinamització cultural del col·lectiu marroquí. Això fa que, d'entre totes les poblacions de la comarca, Sant Vicenç destaquí per ser on se celebren més quantitat de casaments. (DE LA HABA, 1999b:103).

Però l'abast de l'associació *Bayt Al-Thaqafa* supera el terreny estrictament vinculat a l'atenció social, per franquejar el llindar de la dimensió política. L'administració local veu amb bons ulls la funció representativa que desenvolupa l'associació en nom dels immigrants marroquins. L'associació s'ha convertit en el mitjà que utilitzen els portaveus més carismàtics de les persones immigrades per canalitzar les demandes que apareixen periòdicament en el si de la colònia. En més d'una ocasió, hi ha hagut demandes directes per part d'alguns sectors d'immigrants, però en general no han prosperat. Al capítol 6 desenvolupem aquest punt.

És clar que un dels aspectes més visibles, i que sovint ha estat motiu de comentari per part d'una gran part dels nostres interlocutors, és la funció d'acolliment i de suport que l'associació ofereix en el seu vessant assistencial. Aquesta valoració respon a la gran capacitat de cobertura i mobilització de recursos que, a la pràctica,

⁴² Complementàriament, constatem com s'estructura un mercat de segona mà en el sector de l'automòbil al qual poden accedir sectors d'immigrants marroquins. A partir de les nostres observacions, hem pogut constatar la dualització existent entre els autòctons, que àmpliament han pogut accedir a cotxes del tot nous, respecte a una majoria dels immigrants que, quan poden permetre-s'ho, tendeixen a adquirir automòbils usats.

l'associació ha demostrat en moments crítics per a determinades famílies, i que ha tingut expressió en àmbits tan bàsics com l'oferiment d'aliments, parament elemental de la llar...; àmbits tots ells que superen les prerrogatives dels Serveis Socials de l'Ajuntament. Des d'algunes veus s'assenyala, tanmateix, que l'efecte no desitjat d'aquesta acció d'assistència és el reforçament de la passivitat i el conformisme d'alguns sectors de la immigració marroquina davant la seva situació social.

Considerem que la qüestió fonamental no és tant el debat sobre la conveniència d'aquest tipus d'ajuts, la utilitat a curt termini dels quals és difícil de qüestionar, sinó la necessitat, i això val per qualsevol altra modalitat d'ajuts, d'acordar les seves condicions i l'abast entre les parts involucrades. En aquest sentit, sembla que com que els ajuts en el cas de *Bayt Al-Thaqafa* segueixen criteris bastant informals de concessió, passa sovint que qui en queda exclòs no sap els motius pels quals no hi té accés a diferència d'altres persones, amb la qual cosa hi ha qui tendeix a jutjar-los arbitraris.

Una opinió força estesa en el si de l'aparell administratiu local, és la noció que gairebé la totalitat d'immigrats d'origen marroquí de Sant Vicenç coneixen i utilitzen els recursos que ofereix el centre *Bayt Al-Thaqafa*. Fóra agosarat pretendre mesurar quin és el grau objectiu d'ús d'aquests recursos per part de la colònia immigrada, però arran dels primers contactes amb persones immigrades hem pogut apreciar que aquesta és una noció a priori; mentre que alguns dels immigrants contactats demostraven una implicació significativa en les activitats organitzades des d'aquest centre, altres sembla que s'hi relacionen ben poc.

Hipotèticament, el factor *distància* es perfila com una possible explicació dels nivells desiguals d'ús dels serveis d'aquesta associació. Així, mentre que els residents al barri de La Guàrdia hi tenen un accés fàcil, i la zona contigua al centre és un dels focus de residència de població d'origen marroquí més importants del barri, aquelles persones que viuen en barris més allunyats topen amb més dificultats per acostar-se al centre, sobretot tenint en compte la seva ubicació (al capdamunt del barri de la Guàrdia). És el cas de la Ikram (DJ1C), per a qui durant els mesos d'hivern es fa més complicat arribar-s'hi, ja que ve d'un barri llunyà i el fred i la foscor representen un desincentiu.

Però cal aprofundir en altres raons per entendre la no assistència d'alguns sectors. Entre els nostres entrevistats, hi ha opinions contraposades sobre la tasca de *Bayt Al-Thaqafa*. Mentre alguns han fet ús del seu recurs i valoren molt positivament la seva funció, altres no hi acudeixen perquè discrepen del funcionament del centre i del tipus d'aprenentatge que s'hi transmet. Reconeixem que en el primer cas, el dels entrevistats favorables al centre, les opinions es poden haver vist lleugerament influenciades quan les entrevistes s'han realitzat a la seu de l'associació, però tanmateix també n'hem recollit de positives fora d'aquest àmbit. Entre aquests posicionaments es destaca bàsicament el suport als nous arribats com una peça clau per facilitar l'estada dels primers anys.

Un dels que es mostren més agraïts és en Moussa (HG1C), qui ha rebut menjar i roba del centre en els moments més difícils de la seva trajectòria migratòria. La Karima (DG1C), per la seva part, fa una valoració positiva de l'espai del que disposa el centre en comparació amb la mesquita.

L'associació fomenta des fa més de dues dècades l'aprenentatge de l'àrab amb l'objectiu que els fills d'immigrats marroquins conservin el vincle lingüístic amb les seves famílies. El professorat que imparteix les classes al centre és titulat en Filologia Semítica i utilitza un mètode d'ensenyament de llengua àrab que compta amb el reconeixement del Consell d'Europa. En una de les nostres entrevistes, la Habiba (DJ2S) recorda positivament l'ensenyament d'àrab que hi va rebre de petita.

<< Nos machacaba. Quería que aprendiéramos >>.

Contràriament a això, una de les crítiques que hem sentit més d'un cop en relació al centre, feia referència a les classes d'àrab, mal considerades per alguns immigrants, que les veuen com un espai de temps lliure amb poc rigor educatiu.

<< Se ponen, según..., yo no lo sé; según me han contado gente, van los chavales ahí, y se rien y...No estudian nada y no sé yo, no. Por eso no...Porque si fuera una escuela un poco más seria y...y le enseñan...: lo apuntaría >>. SAID (HM1C)

Per la seva banda, la Lubna (DM2S) considera que les classes d'alfabetització de dones que s'hi ofereixen no estan a l'altura de les expectatives dipositades per les assistents. Està d'acord en què els serveis no s'ofereixin en classes mixtes, ja que aleshores les dones no hi acudirien, però considera que les dones haurien de rebre la mateixa formació que els homes (per exemple que també tinguessin accés a un curs per preparar-se l'examen de conducció). En definitiva, pensa que els millors recursos sempre recauen en els homes.

Des de l'associació es considera que les objeccions amb relació a les classes d'àrab parteixen d'un desconeixement del mètode d'aprenentatge impartit al centre, que és substancialment diferent de l'utilitzat al país d'origen. A més, s'apunta que el mètode en qüestió permet la coordinació amb els establiments educatius i evita interferències en el procés d'adquisició de les habilitats de lectura i escriptura en català a l'escola. Pel que fa a l'oferta educativa per a dones, des de *Bayt Al-Thaqafa* es destaca que un dels entrebancs amb vista a l'anivellament amb els recursos destinats als homes és la impossibilitat d'oferir classes compartides a causa dels recels que això podria generar entre la colònia immigrada de Sant Vicenç. En aquest sentit, cal esmentar que a la seu que l'associació té a Barcelona les classes de preparació del permís de conducció són mixtes.

A banda de l'apartat present, recomanem la consulta dels punts 4.1.2, 4.2.2, 4.2.3 i 5.1.5 d'aquest treball per obtenir una visió general de la tasca social duta a terme per *Bayt Al-Thaqafa* a Sant Vicenç dels Horts.

Centre d'informació als treballadors estrangers (CITE)

Destaca també el paper d'una oficina vinculada a la xarxa CITE (Centres d'Informació per a treballadors estrangers), que durant anys s'ha ubicat en un local de l'Associació de Veïns del barri de La Guàrdia. En aquesta oficina s'oferia fins no fa gaire un servei setmanal d'assessorament jurídic i laboral, que bàsicament se centrava en la tramitació de permisos de treball i residència, i en demandes de nacionalitzacions i reagrupaments familiars. La limitació horària d'aquest servei feia que no es poguessin atendre demandes sobre condicions de treball, discriminació laboral..., les quals es derivaven al sindicat CC.OO. L'oficina s'ha traslladat recentment a Molins de Rei.

Càritas

Càritas té una representació modesta a Sant Vicenç, si ho comparem amb l'atenció que duu a terme en altres poblacions. Bàsicament, l'atenció a la població d'origen marroquí consisteix en atenció puntuals i en el seguiment social d'alguns casos a càrrec d'una treballadora social que es coordina mensualment amb els Serveis Socials de l'Ajuntament.

En general, mentre les persones autòctones ateses responen a un perfil de gent gran sola que demana ajuda i companyia (casals, centres de dia...) o bé antics toxicòmans que es troben moltes portes tancades, els marroquins que hi van són generalment homes residents al municipi des de fa uns anys que tenen una situació familiar estable. El tipus d'ajuda que més demanen és el d'arranjaments de pisos amb greus problemes estructurals, més que no pas qüestions d'alimentació. Això s'explica per la intervenció específica que Càritas ha dut a terme en aquest àmbit durant anys, per mitjà de l'aprofitament de les pràctiques d'un curs de construcció per a aturats, la majoria dels quals homes d'origen marroquí, que s'havia fet en diverses ocasions per arreglar habitatges del barri més malmesos. També cal tenir en compte que Càritas ha participat en el projecte de rehabilitació d'habitatges en mal estat emprès conjuntament amb Arquitectes sense Fronteres, Estudiants d'Arquitectura sense Fronteres i l'Ajuntament.

Altres

No hem d'oblidar que, des d'una acció global dirigida a tota la població, hi ha altres entitats que fan una tasca inestimable que repercuteix en la millora de les condicions de vida la població immigrada. A escala local, destaca el *Col·lectiu de Cultura Popular*, que organitza una àmplia gamma de cursos de formació ocupacional. També hem d'esmentar el *Centro Amigos*, que des de 1980 ha anat realitzant una tasca fonamental de dinamització social del jovent del barri, i també de caire assistencial.

5.3 Iniciatives veïnals, festes populars i cohesió social.

Les festes populars d'una població poden actuar, en la seva dimensió participativa, com un factor més de dinamització de les relacions entre autòctons i nouvinguts. Però sovint la creativitat social vinculada a la festivitat depèn de la fortalesa de l'entramat associatiu. En l'entorn més immediat, el del barri, trobem situacions molt diferents pel que fa a la salut del moviment veïnal. És cert que segons tots els indicadors que hem anat recopilant en les entrevistes a entitats, la participació ciutadana en l'àmbit no lucratiu es troba en hores baixes; però hi ha barris com el de La Guàrdia que segueixen mantenint una alta capacitat de generar recursos de cohesió social, mentre que a barris com el de Sant Josep es detecta una escissió molt més accentuada entre la població i l'entorn associatiu i veïnal.

El grau d'heterogeneïtat de les relacions socials que es produeixen al voltant de les associacions del barri, de les festes i activitats que organitzen, etc...també és un indicador de la permeabilitat social a la presència de persones amb referents culturals diferents als de la societat receptora. D'acord amb això, comprovem que a La Guàrdia els aplecs (durant les festes del barri o les que organitza el *Centro Amigos* - calçotada, castanyada, final de curs, etc...-) acostumen a ser moments de trobada de famílies marroquines i autòctones. No és estrany que sigui així, tenint en compte que les persones que hi assisteixen també hi estan associades o hi porten els fills, en el cas del *Centro Amigos*. En aquest segon cas, els fills i filles actuen de catalitzadors de la inclusió social dels pares, ja que altrament els pares no participarien a les activitats que es desenvolupen. Un altre cas el trobem en l'equip de futbol de la *Comissió de Festejos* del barri de La Guàrdia, on la participació d'un nombre considerable de fills d'immigrats marroquins és un altre referent positiu que a més permet el contacte i l'intercanvi d'impressions entre els pares de família i els encarregats de l'associació.

En canvi, el grau de participació associativa dels immigrants marroquins de Sant Josep en associacions del propi barri és nul. A partir del contacte amb el moviment veïnal, hem observat postures divergents sobre la colònia marroquí que podrien ser un factor parcialment explicatiu dels diferents graus de participació del col·lectiu segons el

barri. Els posicionaments alarmistes i inconscientment racistes afloren amb més facilitat a l'Associació de Veïns de Sant Josep, fet que contrasta amb la postura més oberta de l'Associació de Veïns i Propietaris de La Guàrdia i de la *Comissió de Festejos* del mateix barri.

A Sant Josep, una de les màximes preocupacions del moviment veïnal organitzat gira entorn la seguretat ciutadana. En el transcurs d'una entrevista amb els membres de la junta de socis de l'AA.VV Sant Josep, vam poder copsar posicions diferenciades al voltant de les raons de la inseguretat ciutadana, les causes i solucions per aplicar, etc...En línies generals, però, vam detectar una bel·ligerància vers els immigrants molt més estesa i una tendència a associar immigració amb problemes (droga, delinqüència...). No sabem fins a quin punt els problemes de delinqüència en aquest barri són més grans que a La Guàrdia. En qualsevol cas, no deixa de ser curiós que algunes qüestions com la venda droga es vinculin als nous immigrants que van arribant, mentre que a La Guàrdia, tot i que la venda de droga al carrer també existeix, no es faci aquesta associació perversa des del moviment veïnal.

No hem de perdre de vista que el grau de participació veïnal dels residents autòctons en un i altre barri és molt diferent. Som del parer que la major presència veïnal a les associacions de La Guàrdia, juntament amb una visió més satisfactòria de l'evolució històrica del barri, facilita que el moviment s'obri a tots els sectors socials i busqui sinergies entre la població.

Pel que fa a les celebracions més enllà del barri trobem que el panorama festiu de Sant Vicenç està marcat per dos punt àlgids, la Festa Major d'hivern, que té lloc al febrer; i la d'estiu, que se celebra a mitjan juliol. Com a mínim en una d'aquestes dues dates assenyalades, s'organitza un concert de música (en els darrers anys música raï) impulsat per l'Associació *Bayt Al-Thaqafa* en col·laboració amb l'Ajuntament. A principis dels anys noranta, època en què es van començar a fer concerts d'aquest tipus, cal remarcar l'atracció que va despertar un grup de música sorgit a redós de l'entitat, i del qual formava part un dels màxims representants de la música raï a l'Estat espanyol. La seva actuació va servir de reclam per a persones de totes les procedències, posant de manifest la importància que pot tenir la dimensió pública de persones immigrades en la valorització de tot el col·lectiu immigrant.

L'antropòleg JOSEP MARTÍ PÉREZ (1999) ha apuntat com a element per considerar la doble funcionalitat que poden tenir activitats d'aquest tipus en un context festiu, tant en el seu vessant purament instrumental i musical com en la seva dimensió de vincle de referència que canalitza la participació de persones d'origen marroquí a la festa popular. Podem esbossar alguns altres elements que segons MARTÍ PÉREZ cal tenir en compte en l'àmbit de les celebracions i les festes en tant que possibles generadors de referents comuns per a tota la població:

—Cal ser previsors davant el risc que comporta el fet festiu en termes de l'exotització de la persona immigrada, de manera que aquesta no sigui concebuda com a subjecte de drets sinó exclusivament com a subjecte cultural.

—Una condició *sine qua non* per assolir un alt grau de sociabilitat en el marc de la festivitat és que els participants tinguin l'oportunitat de prendre part en la definició del projecte, o bé que es facin càrrec de la seva organització. Com més ens allunyem d'aquesta condició, més tendim a elaborar la festa en clau d'espectacle.

—Cal tenir en compte la dimensió vivencial de la festa, en el sentit que serveix de d'acte per rememorar el passat personal. És per això que l'adhesió de les persones novingudes a l'esperit festiu no és un procés immediat.

A partir de l'esquema teòric d'aquest mateix autor analitzem críticament l'opció que s'ha prè des de l'Ajuntament en el terreny festiu i veiem que presenta llums i ombres que cal comentar. D'una banda, contemplem l'organització d'una setmana cultural que cada any gira al voltant de tallers manuals i activitats culinàries, gastronòmiques, literàries, artístiques...i que porta per títol *Conixes altres cultures?* Aquest és un model que tot i cercar efectes conscienciadors, té un abast limitat i bàsicament estètic. Abasta els aspectes més superficials de la cultura que es pretén acostar. Però això contribueix a naturalitzar-la, sense tenir en compte que qualsevol col·lectiu humà no pot ser conceptualitzat estàticament i homogeniament, sinó que com assenyalen SOTO i TOVÍAS (1997) cal considerar la particularitat, el conflicte, la presa de decisions i altres fenòmens dinàmics que s'esdevenen en qualsevol grup a pesar dels mecanismes encaminats a la reproducció cultural. Ens trobem davant d'una certa exotització de l'immigrat, que és considerat com assenyalat MARTÍ PÉREZ bàsicament com un subjecte cultural. Però, al nostre entendre, el problema no és tant que sigui considerat un subjecte cultural com que la visió d'aquest subjecte sigui generalment estàtica.

També cal considerar el model organitzatiu que permet vertebrar aquestes festes i les activitats que s'hi realitzen. En aquest sentit, mentre que les activitats de la setmana cultural compten amb una participació activa de l'associació *Bayt Al-Thaqafa* i, per extensió, d'algunes persones de la colònia que hi col·laboren desinteressadament (donació de materials, abast d'aliments...), la dinàmica d'organització imperant a les Festa major d'estiu segueix un model molt més jeràrquic (de dalt a baix). Cal considerar la influència que sobre la participació tenen variables com la presa de decisions i la transparència en el procés de definició de l'activitat. Pensem que, en tot cas, la identificació amb la festa passa per potenciar aquests aspectes de participació.

Pel que fa a altres dates assenyalades, és digne d'esment la repercussió de la Cavalcada de Reis i del repartiment de regals que l'envolta. Cal dir que des de l'administració local no s'han escatimat esforços perquè les persones novingudes facin seva aquest festa. A banda del ja comentat repartiment de regals, en caràcter preferent, als nens de famílies d'origen marroquí, la participació d'una persona d'origen marroquí en condició de rei negre es pot interpretar com un senyal de la voluntat integradora de la festa. En línies generals, tot i ser una festa d'arrel cristiana, sembla que gaudeix d'una bona acceptació entre persones de matriu cultural musulmana i, arran del nostre treball etnogràfic, podem constatar uns nivells de participació a la Cavalcada de Reis que s'assemblen als de la població autòctona.

D'altra banda, la dimensió pública que prenen les celebracions que desenvolupa la colònia Immigrada pot ser un indicador del tipus de vinculació identitària dels immigrants en el context migratori però també de la permeabilitat que des de l'administració local es demostra envers aquestes manifestacions culturals. Aquestes celebracions s'acostumen a vincular al calendari religiós musulmà (festa de la fi del Ramadà, festa del xai...) i en tot allò referent als ritus de pas. Els ritus festius esdevenen moment rememoratius des d'un punt de vista personal, servint de referència a la família deixada en el país d'origen. En aquest sentit, diversos immigrants entrevistats han fet referència a la importància d'entendre aquests diades en clau familiar, sobretot els primer anys de trajecte migratori, ja sigui marxant al Marroc (si és viable), com fa la Ikram (DJ1C) en motiu de la festa del xai, ja sigui comunicant-se amb la família per telèfon, com fa el Habib (HJS1). El plantejament de l'Alí (HM2C) és força revelador del factor rememorador d'aquest festes.

<< És molt important, és como si fuese Nadal per vosaltres. Doncs nosaltres és un cop a l'any també, és una festa molt important. I estar lluny de la família, pues, demà no passa res, però el dimarts quan vingui estarà plorant. Estarà plorant...enyorant la seva mare, enyorant les seves germanes, i...tota la família >>.

En un poble com Sant Vicenç es corre el risc que els agrupaments i les activitats d'immigrats es percebin més com un gueto que no pas a una ciutat. Tanmateix, el terreny muntanyós sobre el que s'ubica bona part de la trama urbana resta visibilitat a les activitats més o menys públiques que tenen lloc en motiu de dates assenyalades. Aquest és el cas de la festa de Fi de Ramadà que normalment se celebra al Parc del Pi Gros⁴³, en una zona força apartada del centre de la població i d'accés difícil. La dimensió pública d'aquestes festes és, doncs, limitada.

Però la mirada al desplegament d'aquestes festivitats i celebracions, siguin organitzades per sectors de la colònia marroquina o des d'altres instàncies, no es pot desvincular d'aspectes més globals de les festivitats locals. D'una anys ençà, presenciem una reviscolada de les manifestacions de cultura popular i religiosa entre sectors de la immigració d'arreu d'Espanya a Catalunya, i molt especialment d'Andalusia. El folklore català també viu un període de relativa bonança. A Sant Vicenç, aquest fenomen també s'evidencia, concretament per mitjà de diverses celebracions de caràcter religiós però sovint carregades de components identitaris (per exemple, les *Misas Rocieras* de les festes de La Guàrdia i la Setmana Santa).

Com ha indicat JAUME BOTEY, pot ser que moltes d'aquestes expressions sorgeixin de manera espontània, cosa que no amaga l'ús polític i partidista que se n'acostuma a fer. A partir d'aquestes celebracions, s'ha anat creant un entramat de penyes, bars i associacions recreatives a tot Catalunya que s'agrupen en àmplies Federacions. Segons aquest autor, el resultat de la revifalla del folklore té efectes negatius ja que la pràctica festiva esdevé un terreny d'escissió, en definitiva, de divisió les persones segons els llaços emotius que tinguin amb el seu lloc d'origen.

Així, sovint es promocionen expressions folklòriques que separen més que no pas cohesionen: un exemple d'això és que, a les nostres festes, la cultura catalana tradicional i la cultura que s'identifica com a andalusa es presenten com coses del tot separades (sovint amb el pretext de no ferir sensibilitats). Pel que hem anat observant, una barrera simbòlica considerable s'interposa entre els referents populars catalans i els d'origen andalusí a Sant Vicenç. Es tracta d'una inèrcia que supera l'àmbit restringit d'aquest municipi, però que hi queda especialment palesa. Evidentment, la barrera simbòlica és una prolongació del barrera física que caracteritza el model d'organització del territori a Sant Vicenç, i que hem comentat en l'apartat segon d'aquest informe.

Una de les poques celebracions que, aparentment, té una repercussió sense distincions, és la celebració de la Setmana Santa, i encara, des de papers diferenciats. Les dues processons que se celebren a Sant Vicenç, i els actes vinculats a cada parròquia en motiu de la Setmana Santa, s'inscriuen en registres simbòlics diferents. D'una banda, els actes organitzats per la "Hermandad Cofrade La Buena Gente" projecten en un context sagrat els lligams amb Andalusia de moltes persones que viuen a Sant Vicenç. D'acord amb les nostres observacions, per entendre l'alta participació a la Missa Rociera i la Processó cal complementar l'anàlisi des d'una perspectiva de pietisme religiós amb una visió que posi l'èmfasi en la reconstrucció identitària andalusa que suposen aquests actes.

D'altra banda, l'Auto Sacramental i la Processó de penitència s'emmarquen en les celebracions tradicionals al voltant de la Parròquia de Sant Vicenç Màrtir, al centre de la població. Aquests actes s'organitzen des de l'associació del Cos de Portants del Sant Crist, entitat que reuneix majoritàriament persones dels sectors catalanoparlants.

En general, veiem com les festes folklòriques constitueixen una barrera entre les persones més que no pas un punt de referència comú. La clau de volta per entendre

⁴³ L'Ajuntament hi contribueix aportant la logística bàsica per a l'esdeveniment

aquesta situació no rau tant en la celebració de les manifestacions populars (processons, diades, *misas rociadas*, sardanes...) en si mateixes, sinó en el marc festiu (per exemple la Festa del dia d'Andalusia, la festa de Sant Jordi...) durant la qual tenen lloc. Aquest marc sovint s'estructura de manera separada, partint de la incompatibilitat entre les expressions culturals dels dos grups humans, el de soca-rel i l'immigrat espanyol dels anys 50, 60 i 70.

L'única excepció a aquesta regla és la Festa Major d'estiu, que reuneix tipologies ben variades d'actes folklòrics i culturals. Fóra bo, però, reforçar el fil conductor que permet donar sentit a totes les activitats, concerts i festivals que s'hi celebren, de tal manera que la Festa Popular esdevingui un *continu* de fets culturals sota el paraigües d'una mateixa comunitat, més que no pas un cúmul d'expressions desconnectades i orientades a diferents sectors etnolingüístics. Aquestes consideracions també són pertinents per al cas que ens ocupa, el de la immigració marroquina. Val a dir que si bé les manifestacions festives-culturals d'aquesta colònia encara són d'abast limitat, situacions d'immigració precedents posen sobre la taula un seguit d'aspectes que caldrà tenir en compte si no es vol essencialitzar la cultura dels nouvinguts i observar la cultura catalana de tota la vida com a impermeable.

6. L'ADMINISTRACIÓ LOCAL I LA IMMIGRACIÓ

Els criteris municipals d'actuació es basen en la convicció que les campanyes d'intervenció pública han de tenir un caràcter genèric, és a dir, adreçat a tota la població⁴⁴. Això fa que no existeixi cap programa municipal orientat exclusivament a la promoció social d'immigrants marroquins. Un aspecte que afavoreix aquesta opció és la situació socioeconòmica de la població en general, que se situa entre les ratios més baixes de Catalunya, i que presenta un perfil format bàsicament per classes populars amb un accés limitat als graus d'ensenyament superior i a les categories socioprofessionals mitjanes i altes. Un indicador d'aquesta situació, per bé que parcial, ens l'ofereix el contrast entre el nivell d'instrucció de la població de Sant Vicenç i el de la resta del país.

TAULA 8. Nivell d'estudis de la població. 1991

	MUNICIPI	COMARCA	PROVÍNCIA	CATALUNYA
Sense estudis	27.21%	21.89%	19.29%	18.52%
Primaris	56.60%	57.10%	54.44%	56.42%
Secundaris	14.28%	16.89%	18.86%	18.03%
Superiors	1.92%	4.12%	7.41%	7.03%
Pobl.>15 anys	16.287	449.350	3.833.907	4.976.161

FONT: BEMCAT 1991, BEMCAT 1996. Sistema indicadors socials del municipi de Sant Vicenç dels Horts

Una altra lectura per entendre el perquè dels criteris generalistes de l'Ajuntament és la precaució per no crear pols d'atracció cap al municipi de sectors d'immigrants estrangers. Els recursos públics gestionats directament per l'administració són accessibles a les persones residents a Sant Vicenç. Per accedir-hi no es necessita tenir permís de residència i ni tan sols estar empadronat. En aquest sentit cal tenir en compte que hi ha sectors d'immigrants que són refractaris a registrar-se en una administració per por a les repercussions legals que això pugui tenir.

Les dues àrees de l'Ajuntament que treballen amb més intensitat en el desplegament d'accions que repercuteixen en les famílies immigrades són Serveis Socials i Educació, encara que les àrees de Treball (mitjançant subvencions a cursos ocupacionals de *Bayt Al-Thaqafa*) i Cultura també hi participen d'alguna manera.

⁴⁴ Aquest criteri té una única excepció. Les famílies d'origen marroquí tenen accés, sense haver de demostrar la seva situació econòmica, a la campanya de reis (repartiment de regals) organitzada des de l'Ajuntament per a famílies amb pocs recursos, ja que altrament es considera que els fills podrien quedar-se sense presents.

L'àrea de Serveis Socials és sovint el primer contacte que les persones immigrades estableixen amb els serveis de l'administració local. Bàsicament, els recursos que en primera instància pot oferir l'àrea a aquestes persones són adreçats als infants, d'una banda, i a qüestions de sanitat de l'altra. Els ajuts més sol·licitats són les beques de preescolar, el finançament productes de puericultura i medicines per a nounats, i també d'altres que pròpiament correspondrien a l'Àrea d'Ensenyament, però que arriben per mitjà dels Serveis Socials: ajuts per a material i beques de menjador escolar. L'oferta sanitària contempla, al seu torn, ajuts per cobrir tractaments especialment llargs, que no formen part de l'atenció primària a la qual tenen accés les persones immigrades, tinguin o no la seva situació jurídica regularitzada. Des de la mateixa àrea es destaca l'alt grau de coneixement, que des del col·lectiu d'immigrats marroquins, es mostra sobre quins recursos s'ofereixen.

A banda de les demandes en primer instància, els Serveis Socials miren de resoldre problemes de convivència en les unitats familiars i de relació intergeneracional que acostumen a aparèixer després d'atendre les demandes econòmiques.

Des de l'àrea d'ensenyament, a més de les beques escolars per diferents conceptes, cal destacar algunes iniciatives de sensibilització que s'han anat duent a terme. Destaquen les activitats en el marc de l'Escola de mares i pares organitzada per l'Ajuntament, que abordaven el tema de la diversitat cultural des del punt de vista de les tradicions i ritus de pas (bateigs, circumcisions...). Les activitats, però, es van deixar de fer perquè l'assistència era pobre.

Una iniciativa interessant de l'àrea d'Ensenyament és l'Espai Familiar. Es tracta d'un lloc de trobada entre pares i mares de Sant Vicenç que té com a objectiu posar en relació les famílies amb fills menors de tres anys, l'intercanvi d'experiències sobre la seva criança i, si ho demanen, facilitar-los orientació. El curs 2000-01 s'ha volgut vincular aquesta activitat a un curs de castellà per a dones marroquines, ja que totes dues activitats es feien al CEIP Mare de Déu del Rocío (barri de Sant Josep). Però els resultats han estat decebedors perquè el funcionament de l'Espai Familiar requeria la participació activa de les mares que, en canvi, no disposaven del temps per fer-ho ja que el curs d'alfabetització gairebé es realitzava simultàniament. Això, juntament amb una baixa assistència familiar ha fet replantejar la ubicació de l'Espai Familiar, que s'ha desplaçat al centre del poble.

Cal deixar palès que durant el curs 2000-01 les dues activitats s'han fet coincidir de manera una mica forçada i per raons circumstancials (hi havia mares que no sabien on deixar els fills mentre feien el curs) però en canvi no s'ha tingut en compte que es tractava d'actuacions diferenciades i que no es podia alfabetitzar i potenciar les relacions entre mares i fills al mateix temps.

En relació als serveis que ofereix l'administració s'observa un fenomen relativament recent que s'esdevé simultàniament a la percepció, ja descrita en un altre apartat, d'alguns autòctons que pensen que els immigrants marroquins reben un tracte de favor. Tal com indiquen fonts vinculades al món de l'ensenyament, es produeix una creixent preocupació de les famílies d'origen marroquí per reclamar aspectes relacionats amb beques escolars, de menjador, de llibres... Hi ha ocasions en què la manca de claredat dels establiments educatius mena a mal entesos i això pot tenir com a resultat una percepció de discriminació. També hem sabut de casos en què el desconeixement de l'ordre de criteris d'accés a una escola o altre provoca una ràpida associació de la denegació d'accés a mòbils racistes. Una de les nostres entrevistes interpretava d'aquesta manera el fet que no acceptessin la seva filla.

<< Todos somos iguales, y si estoy aquí empadronada y todo, cualquier colegio es bueno para mí, igual que para ti. Es normal, ¿no? Tenemos derecho... ¿Son cinco colegios públicos? Al que yo quiera. O al que haya plaza para mí, vale... Pero si soy una de las primeras que pongo la solicitud y... y luego me la denegáis... >>.

Seguint una tendència general, descrita en un altre lloc per GARRETA (1999:60), l'Islam a Sant Vicenç és present en la xarxa de relacions informals que s'estableixen entre les persones immigrades, ja sigui en el cercles familiars com en l'àmbit de reunió i associació, però en canvi es difumina considerablement a l'hora d'estructurar les relacions amb la societat autòctona i, especialment, amb l'administració. Això palesa les dificultats que tenen els immigrants per enfocar les seves reclamacions des d'un punt de vista religiós, alhora que posa de manifest la necessitat de crear canals més directes de relació entre immigrants i autòctons, que permetin negociar qüestions en aquest àmbit.

A diferència d'altres poblacions, a Sant Vicenç no existeix un òrgan consultor sobre el fenomen de la immigració⁴⁵. Aquesta estructura consta, genèricament, d'entitats locals i socials, experts, associacions d'immigrants i l'Administració pública, que es reuneixen periòdicament per discutir les línies d'actuació que planteja el fenomen migratori en el municipi en qüestió. En el cas que ens ocupa, a tot estirar, es fan dues trobades anuals a dues bandes (Administració-Bayt Al-Thaqafa) per posar en comú propostes de futur i intercanviar impressions sobre l'evolució de la colònia d'origen marroquí. Una vegada més, la inexistència d'aquest organisme es pot imputar a la voluntat d'oferir, des de l'Administració local, canals de participació igualitaris per a tota la població. I encara, a l'operativitat del funcionament consultiu vigent en l'actualitat (a dues bandes), que probablement té l'atribut d'agilitar les trobades.

Malgrat aquest funcionament més o menys tàcit, hi ha hagut alguns casos en què sectors d'immigrants han formulat de manera directa les seves demandes a l'administració. En general, el malestar recollit a partir de les diferents interpellacions fetes a l'Ajuntament per part d'aquests sectors té relació amb qüestions urbanístiques, i més concretament, amb la recerca d'espais dignes de residència i de relacions interpersonals (espai recreatiu sol·licitat per alguns joves, ampliació o construcció de la mesquita...). Perquè, com afirma una de les nostres informants immigrades, encara hi ha pocs espais de socialització conjunta per a les persones de la colònia.

<< Tienen muy pocos sitios para la comunidad marroquí. Está la mezquita. Como mucho van a rezar, pero tampoco tienen ayuda del Ayuntamiento ni nada>>.

Fem aquí un parèntesi, per valorar les circumstàncies que poden haver dificultat la plasmació d'aquestes demandes a la realitat.

1. Fonts de l'administració i del propi col·lectiu d'immigrants han destacat com un *handicap* la inexistència d'un referent vàlid que gaudeixi de prou autoritat en el si del col·lectiu. En aquest sentit, un antic interlocutor de la mesquita local davant l'Ajuntament reconeix que, en el transcurs del procés de contactes que es va establir amb l'Ajuntament per mirar d'obtenir un terreny per a la construcció d'una nova mesquita, un dels principals esculls va ser la desunió entre els propis interessats i la diversificació d'interessos que representaven.

2. Un factor poc considerat, bé que prou rellevant, és el context institucional de la població. Des de l'administració local no és té gaire clar el paper de la mesquita en tant que associació representativa d'un sector del col·lectiu. Les relacions entre totes dues són força dèbils, i a la pràctica es redueixen a contactes puntuals per via de l'associacionisme de suport.

⁴⁵ Un cas paradigmàtic d'aquest funcionament és el *Consell Ciutadà sobre Immigració* de Corbera de Llobregat.

3. Puntualment, les aspiracions d'un partit polític que volia recollir suports van servir per instrumentalitzar les demandes dels immigrants. Finalment, aquestes demandes es van desinflar quan la força política en qüestió va retirar-los el suport. Aquest tipus d'operacions partidistes fan de les reivindicacions d'aquestes persones una rivalitat entre partits polítics locals, amb el desencís que això comporta per als sectors demandants.

4. Un dels factors pel qual no s'han pogut atendre algunes d'aquestes demandes, d'acord amb la versió de l'administració local, és perquè estaven vinculades a ajuts selectius per a un grup de persones. Això contradiu els principis d'adjudicació d'ajuts establerts, que es basen en uns barems socioeconòmics que funcionen sense cap distinció segons l'origen de la persona.

L'associacionisme immigrant, entès en un sentit formal, és ara com ara inexistent. Les poques iniciatives que s'han mirat de confrontar amb l'administració pretenien conquerir situacions puntuals, en cap cas s'emmarcaven en un dinamisme reivindicatiu. Tanmateix, sobretot des de grups propers a la mesquita continuen obrint-se vies intermitents de reclamació. Un d'aquests processos de trobada amb l'Ajuntament va desembocar en l'acord de cedir un petit espai per als enterraments dels fidels musulmans al cementiri municipal. Això, juntament amb la possible col·laboració de l'Ajuntament per costejar els materials de construcció de la nova mesquita al barri de La Guàrdia (com ja s'ha fet amb altres entitats socials) són indicis que permeten albirar canvis en la forma d'enfocar la relació amb les incipients formes d'organització col·lectiva dels sectors immigrants per part de l'administració local. Al mateix temps, la possibilitat que el nou espai de la mesquita permeti generar dinàmiques d'associació cultural (a l'actual les dimensions no ho faciliten), fa que a mig termini puguin aparèixer noves experiències més semblants a l'associacionisme formal de la societat receptora. En aquest mateix sentit, caldrà veure l'evolució dels espais d'oci on els joves comencen a desenvolupar la seva vida social.

7. APORTACIONS I PROPOSTES DE FUTUR

L'apartat que presentem a continuació vol reunir alguns suggeriments d'actuació i encetar reflexions sobre les possibles vies d'actuació en relació als aspectes que s'han anat descrivint en aquest informe. L'abast de les aportacions mira de combinar la resolució de les qüestions de necessitat immediata amb una perspectiva de futur que tingui en compte la creació de referents integradors per a tota la societat.

Les propostes tenen part de refosa dels punts de vista recollits en les entrevistes amb immigrants marroquins, agents associatius locals, professionals del món de l'educació, persones vinculades als serveis d'atenció social, etc; a les quals afegim també la nostra empremta en forma d'aportacions covades al llarg del contacte amb la realitat de Sant Vicenç i la prospecció d'iniciatives socials que hi puguin encaixar, aportacions, les segones, reforçades per la consulta documental en el camp de la sociologia de la immigració.

Val a dir que a mesura que hem anat perfilant i desplegant les línies d'investigació del projecte preníem consciència de la importància que la integració social entesa des del conjunt de la societat per articular l'acollida de la nova immigració. En aquest sentit, volem apuntar que les respostes concretes d'atenció a la realitat immigratòria que, al nostre entendre, cal perseguir, han de formar part de respostes més globals per a tota la societat. Les respostes que per al cas concret de Sant Vicenç hem contemplat abasten dues esferes correlatives: territorial (barri, poble, comarca, país, Estat...) i institucional (associacionisme, consistori, administracions supralocals).

Hem constatat, doncs, que la recerca d'àmbits d'acollida més amplis per a la immigració es presenta de forma consubstancial a qüestions com el grau de vertebrament de la societat en forma de teixit associatiu, coherència urbanística dels barris i equipaments, precarització del món laboral, crisi dels nuclis familiars, desconcert en l'aplicació de la reforma educativa, etc.

En alguns d'aquests apartats abordem, doncs, el tractament de mesures generalistes, juntament amb la concreció de mesures específicament orientades a solucionar qüestions de la vida diària dels immigrants marroquins i cultivar la fluïdesa intercultural. Pensem que és important fer-ho així perquè les aportacions específiques en alguns terrenys no es poden deslligar de les mesures globals adreçades a combatre les desigualtats socials.

Algunes d'aquestes propostes poden ser sobretot qüestió de voluntat dels agents implicats i només requereixen petits esforços econòmics per part de l'administració local; altres són conscients que depassen la capacitat econòmica d'un municipi com Sant Vicenç i impliquen necessàriament la negociació amb altres administracions. Cal esmentar també les consideracions més generals, referents a les polítiques immigratòries, que es tracten en primer lloc.

7.1 Algunes línies bàsiques sobre polítiques d'immigració a l'Estat espanyol.

—Cal que els immigrants, en situació regularitzada o no, disposin dels mateixos drets en tots els àmbits (dret a la participació política, dret a la justícia gratuïta, dret als ajuts a l'habitatge...)

—Cal engegar processos de regularització constant de les persones que viuen a l'estat espanyol sense pappers. Paral·lelament, una demanda recollida en les nostres

entrevistes amb immigrants ha estat la d'agilitar i descentralitzar els processos de tramitació de permisos.

—Cal replantejar els criteris de reagrupament familiar per fer-los més permeables. Així mateix, fóra bo facilitar l'obtenció del permís autònom per part del cònjuge reagrupat.

—Cal abolir el criteri de preferència nacional en l'ocupació, obrint l'oferta de permisos de treball dels immigrants a qualsevol sector.

—Cal que l'estat espanyol desenvolupi una legislació antidiscriminatòria específicament destinada als treballadors estrangers.

7.2 Propostes d'articulació social i creació de referents compartits a Sant Vicenç

7.2.1 Habitatge i urbanisme

Els problemes relacionats amb l'habitatge són de diversa índole. En primer lloc cal garantir l'accés al mercat immobiliari de les persones amb menys recursos econòmics, entre les quals se situen força famílies d'origen marroquí, regulant a la baixa els preus de mercat o buscant vies alternatives de relació amb els propietaris. Cal tenir en compte que malgrat que l'opció de compra està molt generalitzada, i cada vegada més entre la colònia marroquina, hi ha un sector de la població, sigui autòctona o immigrada, que no pot afrontar cap hipoteca. Es tracta d'homes immigrants que viuen sols o amb companys circumstancials, dones amb fills però sense parella, famílies amb pensions baixes, gent gran sense suport familiar, joves amb contractes precaris, etc... Un aspecte complementari de l'arbitratge del mercat immobiliari és el suport decidit a iniciatives de rehabilitació d'habitatge que estiguin a l'abast dels agents locals.

Paral·lelament, l'experiència de les nostres entrevistes palesa que les dificultats per trobar habitatge també es poden llegir en coordenades de discriminació racial. Per això mateix, és aconsellable incidir en el terreny dels prejudicis del sector immobiliari i facilitar fórmules d'acompanyament i mediació.

Propostes globals

—Creació d'una borsa d'habitatges de titularitat pública de lloguer a baix preu especialment destinada a les persones amb ingressos o pensions baixes i als més afectats per la inestabilitat laboral.

—Buscar acords entre l'administració local i ADIGSA (entitat dependent de la Generalitat de Catalunya) per fer promocions d'habitatges socials de lloguer al municipi. Atesa la situació d'endeutament de l'Ajuntament, caldria esperar una contribució suplementària d'ADIGSA en la compra dels terrenys.

—Establir preus de lloguer d'habitatges socials que només signifiquin entre un 10 i un 20 % dels ingressos dels llogaters, de manera que es redueixin els riscos de morositat.

—Fomentar una major intervenció d'organitzacions no governamentals en el mercat tutelat de l'habitatge. La Fundació Foment de l'Habitatge Social, adscrita a Càritas, ja ha comprat habitatge a Sant Vicenç, per després rehabilitar-lo i llogar-lo. És necessari seguir implementant aquest tipus de projectes.

—Engegar una iniciativa de *masoveria urbana*⁴⁶ per mitjà de pactes entre inquilins i propietaris per facilitar l'accés a l'habitatge. Es tractaria de trobar propietaris que no disposin de diners per rehabilitar els pisos, oferint-los un contracte en el qual els inquilins es comprometin a pagar el impostos, les contribucions i els rebuts i assolir uns objectius de condicionament del pis durant els anys que durés el contracte.

—Continuar endavant amb els programes de rehabilitació en conveni amb ONG (Arquitectes Sense Fronteres, Estudiants d'Arquitectura sense Fronteres, etc...).

—A més, cal començar a pensar en solucionar projectes urbanístics pendents dels barris perifèrics: parcs, casals d'avis i centres per a joves, casals de barri, etc.

Propostes específiques

—Dotar amb els serveis mínims de sanejament (bany, aigua corrent i ventilació) els habitatges que no en disposin, ocupats sobretot per immigrants.

—En la mateixa línia dels pisos d'acollida de *Bayt Al-Thaqafa*, potenciar intervencions conjuntes entre l'administració local i organismes dedicats al camp de la immigració extracomunitària, com CITE, per tirar endavant la compra de pisos on provisionalment s'allotgin els immigrants més necessitats i que actualment viuen amuntegats.

—Intercedir a favor dels immigrants que cerquin pis mitjançant un servei de mediació amb les agències immobiliàries i els propietaris.

—Tasca de sensibilització adreçada al mercat privat per acabar amb la discriminació per raó d'origen en l'accés a la informació, el lloguer i la compra d'habitatges.

7.2.2 Formació ocupacional i treball

El moment actual es caracteritza per la precarització del mercat laboral, fet que acostuma a tenir més incidència sobre segments socials (dones, joves, immigrants...) que per raons diverses topen amb més dificultats per inserir-se laboralment en un context de desregularització dels drets històrics dels treballadors.

Sobretot entre la població jove del municipi i els nouvinguts segueixen havent-hi problemes greus d'inserció laboral. Cal fer passes més decidides cap a la formació i el coneixement del mercat laboral per part dels joves de forma coordinada entre la iniciativa social i organismes de l'administració, vetllant perquè la informació sobre els recursos socials disponibles també arribi a les persones immigrades.

És important així mateix enfortir la lluita contra la discriminació en l'accés al mercat laboral de les persones immigrades i en la discriminació en el lloc de treball.

⁴⁶ La *masoveria urbana* és un model d'accés a l'habitatge força estès en algunes ciutats europees (per exemple a Ginebra) i que es caracteritza per l'absència d'una relació econòmica. El model proposat es basa en la confiança entre llogater i propietari. Les condicions de cessió de l'habitatge són pactades de comú acord entre els dos interessats, i acostumen a suposar el compromís del llogater de costejar les despeses d'ús i condicionament de l'immoble. A Catalunya ha estat una iniciativa introduïda pel Col·lectiu Dret a Sostre de Mataró.

Propostes globals

- Cal que el Departament de Treball de la Generalitat aclareixi quins són els criteris de subvenció dels cursos ocupacionals i posi per davant la inserció laboral de les persones amb menys recursos econòmics i l'adjudicació de recursos a les zones més afectades per l'atur, com Sant Vicenç.
- Fomentar a escala local projectes d'autocupació basats en recursos fàcils d'obtenir: recuperació de mobles, roba, ferralla...
- Promoure una coordinació real entre els agents socials que fomenten pràctiques d'inserció laboral (Servei d'assessorament laboral, Col·lectiu de Cultura Popular, Escola-Taller del Consell Comarcal...) que vetlli per les necessitats dels joves per sobre dels interessos del projecte d'inserció.
- Vetllar perquè projectes amb finalitat social (rehabilitació d'immobles i construcció d'habitatge social, reparació del mobiliari urbà, manteniment d'espais públics, etc...) serveixin per afavorir la inserció laboral de les persones que viuen als barris on es desenvolupen els projectes.

Propostes específiques

- Fer arribar als sectors immigrants més informació sobre els recursos socials dels quals semblen tenir desconeixement. Més concretament, ens referim a cursos de formació no reglada i inserció laboral del CES Salesians i Col·lectiu de Cultura Popular
- Fóra bo d'obrir una oficina municipal en col·laboració amb el món sindical que assessori gratuïtament als immigrants sobre els seus drets laborals i que a més segueixi gestionant la tramitació dels permisos de treball, reagrupaments familiars, etc., com feia fins ara l'oficina del CITE traslladada a Molins de Rei.
- Establir vies de treball des de l'àmbit local per treballar contra la discriminació per raó d'origen en el lloc de treball.
- Integració a la plantilla laboral de les institucions públiques de persones de la colònia marroquina; a ser possible que desenvolupin una tasca professional que serveixi de referent positiu per als fills de famílies immigrades.
- Cal seguir desenvolupant les activitats de l'Escola d'Adults en matèria d'alfabetització i aprenentatge de llengües, eixamplant i diversificant l'oferta de formació lingüística orientada als nouvinguts i distribuint els alumnes segons criteris d'aprenentatge i no segons el seu origen cultural.
- Ampliar l'oferta educativa dels immigrants a classes de català. Tot i que no sigui una demanda immediata de les persones immigrades, un cop cobertes determinades necessitats bàsiques l'aprenentatge de la llengua catalana pot ser un valor afegit en la seva carta de presentació laboral i una forma d'obrir-los noves portes.

7.2.3 Educació formal i informal

Reprenent el fil de la *marginalització escolar* que hem tractat a l'apartat 5.1.1 d'aquest informe, pensem que la qüestió de fons que cal plantejar amb urgència és la revaloració de les escoles afectades per l'estigma que en deslegitima la capacitat educativa. Totes dues són Centres d'Atenció Educativa Preferent (CAEP), condició mitjançant la qual accedeixen a una quantitat major de recursos i ajuts orientats a les famílies, però el cert és que la majoria de les mesures que es deriven del seu status específic són pal·liatives, més que no pas de promoció, i involuntàriament contribueixen a fer-les més incommensurables respecte a la resta d'escoles. Complementàriament, cal vetllar perquè les escoles finançades amb fons públics assumeixin les seves responsabilitats i tinguin en compte la situació d'altres escoles en situacions d'incorporació d'alumnat estranger nouvingut.

Pel que fa al tractament de la realitat migratòria a l'aula dels centres de primària i secundària, cal incidir en la formació del professorat per gestionar situacions de conflicte, plantejar un debat a fons sobre les formes d'abordar la diversitat cultural en el marc escolar, així com assajar noves formes de gestionar els recursos que passin per la coordinació i l'aprofitament mutu entre centres, evitant així l'especialització escolar i el corporativisme.

En aquest panorama, també cal donar suport i relançar el paper de l'educació no formal que aconsegueixen espais i centres d'educació en el lleure.

Propostes globals

—Cal que el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya doti de més recursos professionals als establiments educatius de Sant Vicenç dels Horts A més, els centres de secundària han de poder gestionar els recursos de forma més flexible d'acord amb les necessitats del centre.

—És imprescindible que el Departament d'Ensenyament anteposi l'assignació de recursos basant-se en estudis fonamentats de la situació dels centres i no en aspectes formals com el número d'alumnes matriculats d'origen estranger, ja que aquest no és per si mateix un indicador vàlid de la realitat educativa dels centres.

—Establir una major coordinació entre centres que es concreti en el reforçament de les xarxes locals d'intercanvi existents i en la definició d'un projecte educatiu compartit per tots els establiments educatius de Sant Vicenç que reparteixi adequadament els recursos segons la realitat de cada centre.

—El fet que una escola s'hagi hagut de replantejar la idoneïtat de la jornada de portes obertes per la nul·la assistència dels pares és un indicador negatiu. Cal replantejar les jornades de portes obertes des d'un punt de vista col·lectiu, per exemple, fent una reunió conjunta per a tots els centres amb una visita posterior com a mínim a tres establiments educatius, cosa que permetria la superació de barreres psicològiques d'algunes famílies.

—Pel que fa als CAEP sembla pertinent que, més enllà, dels dispositius de *discriminació positiva* en l'àmbit de la distribució de recursos es camini cap a una campanya d'*acció afirmativa* que posi l'accent en la capacitat professional del professorat i l'oferta educativa, d'instal·lacions i d'activitats extraescolars dels centres, i que tingui ressò a tota la població (fóra bo aprofitar el context privilegiat de la Fira de Mostres i les festes dels barris de La Guàrdia i Sant Josep).

—Si a llarg termini, la situació de fuites escolars de certes zones i l'estigma sobre els CAEP es consolidés, caldria pensar en mesures que impliquessin acords més profunds entre la comunitat educativa local:

—Modificació de les zones d'influència dels CEIP Mare de Déu del Rocío, CEIP Sant Josep i CEIP Joan Juncadella, de tal manera que el CEIP El Rocío ampliés la seva zona de matriculació cap al barri d'El Trèvol i el CEIP Sant Josep ho fes barri amunt.

—En darrera instància, creació d'una zona d'atenció educativa preferent amb una única oficina de matriculació que abasti els centres finançats amb fons públics de tot el municipi. Aquesta ZAEF disposaria dels recursos equivalents als que disposen actualment els CAEP. El primer criteri de col·locació de l'alumnat seria el de zona d'influència.

—Traslladar el model d'adjudicació de professorat dels CAEP, als quals només recauen els professionals que ho han triat explícitament, als centres públics de secundària, de manera que les persones que hi van a parar coneguin la realitat del centre.

—Seria interessant programar una borsa d'activitats extraescolars conjunta per a tot el municipi a partir de l'acord de les AMPA amb el suport de l'administració local per garantir l'oferta d'aquestes activitats a les escoles on es concentren famílies amb nivells més baixos de renda.

—Fóra bo aprofitar l'estructura de l'E.S.O, tal com s'ha fet a alguns instituts, perquè joves que tinguessin bons resultats acadèmics fessin repàs de forma voluntària a nens que tenen problemes de seguiment escolar a primària.

—Potenciar la relació entre centres d'ensenyament i entitats d'educació en el lleure per tal d'aconseguir una major participació en les activitats dels espais.

—Cal un suport més decidit de l'administració local a les entitats d'educació en el lleure. Un suport que més enllà de la retòrica, posi fil a l'agulla per dotar-los, sense irregularitats en el temps, dels recursos econòmics i materials que figuren als convenis de col·laboració.

—És necessària una intervenció específica al barri de Sant Josep per dinamitzar les entitats existents en l'àmbit de l'educació en el lleure (Esplai Sant Josep i *El Quijote*). És important informar les famílies immigrades i no immigrades d'aquest barri de les possibilitats que ofereixen aquests espais per als seus fills, com a alternativa a la socialització exclusivament al carrer.

Propostes específiques

—Fóra bo flexibilitzar i descentralitzar els recursos existents en matèria d'incorporació tardana. Es tractaria d'implementar projectes pensats inicialment per a un centre de Secundària, com el *Turmeda* d'acclimatació a la llengua parlada, i obrir-los a més d'un centre educatiu i als darrers cursos de primària.

—Incidir en la formació dels docents en la resolució de conflictes i l'acollida dels alumnes nouvinguts a Catalunya, així com elaborar dinàmiques per treballar els seus prejudicis i apriorismes amb relació a les cultures d'origen i el fenomen de la immigració.

—Creació a cada centre educatiu d'un tutor de referència amb capacitat mediatra que s'ocupi durant un període llarg de temps de l'atenció als alumnes, sobretot preadolescents i adolescents, que s'incorporen al sistema escolar català per primera

vegada. Aquest tutor hauria d'actuar d'enllaç entre l'equip docent i l'alumne/família i solventar els dubtes i mal entesos que envolten l'escolarització.

—En aquesta línia, és recomanable que el contacte entre les famílies immigrades i els establiments educatius s'incrementi, marcant reunions periòdiques on es comentí l'evolució dels fills a l'escola.

—Crear recursos orientats als joves que demostrin actituds obertament racistes. Aquesta proposta es podria materialitzar en la participació dels joves en un seguit de tallers on s'abordessin els prejudicis des de la perspectiva que emfasitza la pròpia vivència de la discriminació⁴⁷. Paral·lelament, sancionar l'exhibició de símbols nazis i feixistes.

—Fer especial incidència en els centres on no hi ha gaires fills d'immigrats marroquins i gitanos per treballar-hi el respecte i afavorir el doblegament d'estereotips.

—Plantejar aportacions socioculturals de les famílies immigrades i gitanes a les escoles de primària que permetin la comparació, la detecció de préstecs culturals i les semblances entre fórmules culturals, deixant de banda el tractament en clau de majoria normalitzada-minoria amb dret a la diferència.

—El protagonisme de l'intercanvi intercultural als centres d'ensenyament de secundària ha d'anar a càrrec dels mateixos joves, utilitzant recursos que els siguin propers i que ajudin a veure les arrels comunes de les diverses formes culturals (per exemple, treballar les regularitats entre la música raï i la música rock).

—Seria interessant organitzar unes colònies d'estiu en què infants/joves autòctons i fills d'immigrats participessin conjuntament en les activitats, evitant la segregació actual.

7.2.4 Participació ciutadana, associacionisme i cohesió social

Tenint en compte que la implicació dels habitants dels barris més perifèrics en la negociació dels conflictes i mancances de la zona on viuen és cabdal per a la seva resolució, cal esperonar la relació entre entitats i veïns per començar a donar respostes des de la pròpia població. El debat social s'ha de nodrir de tots els sectors de la població, de tal manera que s'hi reflecteixin els interessos diferenciats, i que al mateix temps el procés serveixi per trencar prejudicis, aprofundir en el coneixement entre entitats socials i fomentar la cohesió social dels barris.

Així mateix, cal una major sensibilització general sobre la situació socioeconòmica de determinades zones i es poden potenciar iniciatives de comunicació i difusió cultural locals que ajudin al coneixement mutu. Cal també impulsar la creació de centres de trobada entre la població, sobretot jove.

Davant del perill de replegament de part de la colònia immigrada a causa de les actituds intolerants d'alguns autòctons, cal proposar fórmules i espais de diàleg intercultural a petita escala que permetin la relació entre persones amb arrels culturals diferents.

⁴⁷ Amb relació a això, ens semblen interessants recursos com el documental pedagògic *La clase dividida*, que permet que els alumnes experimentin en pròpia pell l'arbitrarietat de qualsevol tipus de discriminació.

Propostes globals

—Estimular la creació d'assemblees de barri que integrin sectors diversos de la població i les associacions més significatives.

—Construcció d'un centre cívic al barri de Sant Josep amb la participació dels veïns i entitats del barri en la definició de les activitats per realitzar-hi.

—Crear un Consell Ciutadà per a la Convivència a escala municipal. Es tractaria d'un òrgan consultiu amb la participació de com més entitats socials millor, incloses les que tenen contacte directe amb el fenomen migratori. Serviria per canalitzar les possibles tensions interculturals (ja facin referència a la immigració o no) i s'hi promourien vies de resolució de conflictes. És cabdal que en aquest Consell hi participin directament immigrants estrangers.

—Alhora, des de l'administració cal seguir potenciant les festes de barri i les festes majors del poble, mirant de fer-les més participatives i obertes a la població.

Propostes específiques

—Fomentar la participació de famílies immigrades en el teixit associatiu local (associacions de veïns, associacions de mares i pares d'alumnes, comissions de festes...)

—Estimular la consolidació de les formes d'associacionisme incipient entre els immigrants que podrien comptar amb el suport logístic i humà d'entitats arrelades en l'àmbit català o de la ciutat de Barcelona.

—Projectar un servei de cultura àrab i berber a la biblioteca municipal de Sant Vicenç, on es recullin llibres, revistes i diaris en les llengües d'origen així com informació sobre cultura, història i religió en diverses llengües⁴⁸.

—Les activitats culturals que es plantegin sobre la cultura d'origen no han de girar al voltant del dret a la diferència, ja que l'evidència empírica (sobretot als centres de secundària locals) demostra que això contribueix a reforçar els estereotips en centrar l'atenció en la *rareza* dels immigrants i dels seus fills. Més aviat, cal plantejar accions basades en el dret a reconèixer similituds entre fenòmens culturals, ja que això es pot fer en pla d'igualtat i permet aprofundir en la història dels préstecs culturals.

—Promoure la participació de les persones immigrades en les respectives festes majors, fent-los participants del disseny de l'activitat proposada.

—Crear referents comuns en l'àmbit festiu (per exemple, l'ús de l'àrab, català i castellà al cartell de festes) i elaborar programació variada que posi en relació persones de diferents orígens en un mateix espai urbà.

—Que el Consell de Solidaritat de Sant Vicenç engegui un microprojecte de cooperació internacional amb algun poble del Marroc, possibilitant l'intercanvi cultural.

—Tirar endavant activitats de sensibilització que puguin abastar més àmbits dels ja sensibilitzats. Una iniciativa per valorar seria l'emissió d'un programa de ràdio local amb la participació de persones d'origen marroquí i autòctons.

⁴⁸ Aquesta iniciativa té un precedent força reeixit, el projecte que es va dur a terme a la Biblioteca Sant Pau-Santa Creu del barri del Raval de Barcelona (BANC DE BONES PRÀCTIQUES, 2001)

—Així mateix, cal afavorir la formació, des d'una perspectiva de comunicació intercultural, de persones autòctones que estiguin en contacte directe amb població immigrada (treballadors socials, mestres, personal de l'administració pública, monitors de centres d'educació en el lleure...) basada en el treball de punts de vista alternatius i codis d'interpretació no occidentals.

7.2.5 Acolliment i gènere

—Posar a l'abast de les dones immigrades marroquines més recursos per trencar l'aïllament social que viu un sector d'elles. Per exemple, es podria tornar a desenvolupar la iniciativa de l'Espai Familiar en una zona amb força població d'origen marroquí.

—Seguir potenciant les iniciatives d'alfabetització orientades a dones.

—Creació en el barri de Sant Josep de la figura d'una medidora intercultural, que serveixi si és necessari d'enllaç entre professors i famílies, informi sobre llocs treball, habitatge, promogui iniciatives culturals entre la població femenina marroquina, etc.

—Des de les associacions i entitats socials que directament o indirectament treballen amb persones immigrades cal fer un esforç suplementari per oferir els mateixos recursos formatius i d'informació a homes i dones.

7.2.6 Religió

—Buscar acords a escala local perquè les empreses mitjanes i grans instal·lades a Sant Vicenç on hi hagi treballadors marroquins incloguin clàusules en el seus respectius convenis que garanteixin el dret a demanar vacances en motiu de la festa del xai i la festa de fi del Ramadà.

—Proposar als centres de secundària que els joves que facin dejuni durant el Ramadà puguin tenir un alternativa als exàmens si coincideixen amb aquesta època.

—Donar suport material al condicionament de la mesquita.

—Integrar la Junta Islàmica Musulmana (associació de la mesquita) al Consell Ciutadà per la Convivència.

ANNEX METODOLÒGIC

La metodologia d'investigació ha combinat el treball de camp amb la recerca de fonts documentals referents a la realitat social de Sant Vicenç dels Horts. Una primera fase informativa ha consistit a recollir dades quantitatives pel que fa al nombre de residents immigrants i indicadors sobre les seves condicions de vida objectives, així com altres fenòmens de la realitat social de la població que ens han resultat d'interès. El fons bibliogràfic de l'Arxiu Municipal i l'Àrea de Serveis Personals han fet possible la consulta bàsica sobre aspectes locals i la majoria de dades estadístiques les hem obtingut a partir de l'explotació del padró de 1996, facilitades en suport informàtic per l'Institut d'Estadística de Catalunya. Cal remarcar que en alguns àmbits d'anàlisi l'explotació del padró només és intuïtiva de les grans línies sociodemogràfiques de la colònia, tant perquè no recull tots els immigrants residents a Sant Vicenç com pel fet que la població en els darrers cinc anys ha seguit rejuenint-se a un ritme força ràpid.

Cal dir també que tot i el nostre ferm propòsit de qüestionar l'abstracció estadística a la qual se sotmet la condició social d'immigrant, hem considerat pertinent fer ús de recursos quantitatius per tal de circumscriure l'àmbit d'anàlisi. L'ús de dades quantitatives no pretén, doncs, cobrir el terreny de les explicacions causals, sinó que és una contribució a la millor comprensió del context social d'anàlisi, i en alguns casos hem volgut que tingui un abast comparatiu amb altres poblacions pròximes i el conjunt comarcal.

Pel que fa al treball de camp, hem tingut en compte tres línies d'acció:

1.— Aproximació etnogràfica mitjançant l'observació i la descripció acurada principalment dels barris de Sant Josep i La Guàrdia. Aquest treball ha permès el contacte amb gent dels barris i una primera presa de contacte amb les característiques sociourbanístiques de l'entorn immediat on s'assenta la majoria de la colònia marroquina. Més endavant, hem pogut complementar aquestes observacions primerenques amb l'observació participant en manifestacions culturals, activitats comunitàries, jornades escolars, festivitats...

2.— Realització d'entrevistes personals a membres de la colònia. Els criteris de selecció dels informants han mirat de tenir en compte, a grans trets, la distribució de les característiques socioestructurals en la colònia marroquina. Hem establert el contacte amb els interlocutors basant-nos sobretot en els criteris següents: sexe, situació familiar (si viuen sols o amb família i quin lloc ocupen en la família), any d'arribada/país de naixement i generació (cal tenir en compte que també hem entrevistat persones filles d'immigrants). En tot moment, hem mirat d'anar compensant els buits metodològics que hem detectat en qualsevol de les variables.

Pel que fa a l'edat els criteris han estat diferents. Com que buscàvem majoritàriament persones adultes, la distribució per edats l'hem compresa en tres grans grups. Joves: de 20 a 30 anys. Edat mitjana: de 30 a 50 anys. Gent gran: de 50 anys en amunt. Per entendre aquesta divisió per trams d'edat cal tenir en compte que la vida laboral i conjugal de molts dels immigrants ha seguit cicles diferents, en alguns casos molt més prematurs que els vigents a la societat autòctona.

Una de les limitacions de l'estudi és el seu caràcter sincrònic en el temps. Evidentment, la reconstrucció d'una part del procés migratori dels informants o dels seus progenitors es fa necessària per valorar la seva evolució personal, ja que cal conèixer el punt de partida per mesurar les diverses estratègies adaptatives. Les restriccions del nostre model metodològic, que descarta l'aproximació perllongada, s'han mirat de suplir amb l'aportació de testimonis que responen a situacions

generacionals, laborals i migratòries diferenciades. Així és que la gamma d'entrevistes recull moments concrets del procés migratori (individual o col·lectiu) que es puguin extrapolar parcialment.

En total hem recollit disset testimonis de persones immigrades, que es reparteixen de la següent forma:

—**Sexe:** 9 homes i 8 dones.

—**Situació familiar:** 4 parees de família, 6 mares de família, 2 filles, 1 fill, 4 homes sols (dos d'ells amb la parella al Marroc).

—**Any d'arribada:** 5 persones entre 1970-1980; 2 persones entre 1990-1995. 8 persones des de 1995; 2 persones nascudes a Catalunya.

—**Generació:** 11 de primera generació, 6 de segona generació

—**Edats:** 8 persones entre 20-30 anys; 5 persones entre 30-50 anys; 4 persones de més de 50.

—**Iniciativa migratòria:** 7 migrants primaris, 8 secundaris (4 en condició de fills i 4 en condició de mullers)

—**Barri de residència actual:** Sant Josep (2), El Trèvol (1), La Vinyala (1), Sant Antoni (1), Can Costa (1), Sant Roc (1), La Guàrdia (8).

—**Situació laboral:**

Homes: Indústria (3), Construcció (2), Hostaleria (1), Atur (2), Pensionista(1)

Dones: mestresses de casa (4), Serveis de proximitat (3), Administració (1).

La metodologia s'ha basat en l'entrevista guiada i semiestructurada mitjançant el recurs a diferents àmbits temàtics entre els quals destaquen: situació familiar; relacions personals i entorn immediat; habitatge; treball; aportacions a la nova societat i renúncies pròpies; religió i cultura d'origen; socialització dels fills. La decisió d'enregistrar les entrevistes s'ha dut a terme quan després de creure que no afectaria el discurs de l'entrevistat, aquest hi donava el vist-i-plau. En els casos en què l'informant ha preferit una altra opció, s'han pres notes de l'entrevista com a mètode alternatiu.

Les entrevistes personals no s'haguessin pogut dur a terme sense el contacte facilitat per diverses institucions i persones: Centre *Bayt Al-Thaqafa* (Anna i Teresa), Escola d'Adults (Imma i Montse), Serveis Socials de l'Ajuntament (Blai i Àngeles), CEIP La Guàrdia (Àngels) i Programa d'Educació Compensatòria (Elisenda). En l'informe s'han utilitzat noms falsos per preservar l'anonimat dels informants immigrants. Per poder facilitar la identificació mínima dels testimonis d'aquestes persones, hem elaborat uns acrònims, intercalats en el text, segons els criteris de sexe (H o D), tram d'edat (J de 20-30 anys, M de 30-50 i G de 50 en amunt), primera o segona generació (1 o 2) i, atesa la centralitat del projecte migratori en clau familiar hem considerat important destacar l'estat civil dels entrevistats (S o C). Cal remarcar que als homes que tot i estar casats tenen la parella al Marroc també els hem distingit amb l'indicatiu (M).

3. — La darrera línia de treball ha estat el contacte en forma d'entrevista guiada per conèixer el parer dels agents més directament implicats en els àmbits socials que es pretenien abastar, concretament les instàncies, institucions i persones que per la seva tasca professional o vocacional mantenen un contacte directe amb la colònia d'origen marroquí. Així mateix, s'han mantingut entrevistes amb entitats socials que

tenen una incidència directe sobre l'entorn immediat dels barris on es concentra més població Immigrada:

Àmbit associatiu i veïnal: Mesquita, AA.VV La Guàrdia, AA.VV Sant Josep, *Comisión de festejos* de La Guàrdia.

Àmbit d'ONG de suport: Centre *Bayt Al-Thaqafa*, Càritas, Estudiants d'Arquitectura sense fronteres, CITE.

Àmbit formatiu: Col·lectiu de Cultura Popular, Escola-Taller, *Centro Amigos*, Esplai *El Quijote*.

Àmbit d'Ensenyament: Espai Familiar, CEIP La Guàrdia, CEIP Mare de Déu del Rocío, CEIP Joan Juncadella, CEIP La Vinyala, CEIP Sant Jordi, IES Gabriela Mistral, IES Frederic Mompou, CES Salesians.

Àmbit departamental: Àrea de Serveis Socials, Àrea d'Educació, Àrea de Cultura,

BIBLIOGRAFIA

—**ALÓS, R.** "Las políticas de desarrollo local en Cataluña", a *Papers*, 1999, núm. 58, p.75-93.

—**ANFÓS, L et altri.** *Sant Vicenç dels Horts: aproximació a l'estudi del medi natural i social*, Departament d'Ensenyament, Centre de Recursos Pedagògics, UB-ICE, 1987.

—**AA.VV.** *Atles de recursos sobre immigració estrangera de la província de Barcelona*, Diputació de Barcelona, Àrea de Serveis Socials, desembre 2000.

—**BACK, L.** "X Amont of Sat Siri Akal! Apache Indian, Reggae Music and the Cultural Intermezzo", *New Formations* 27 (Winter): 128-147. (1995-96)

—**BANC DE BONES PRÀCTIQUES**, a www.diba.es/bbp/cat/default.htm, 2001. Fundació Carles Pi i Sunyer i Diputació de Barcelona.

—**BARTH, F.** *Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 1976.

—**BERNSTEIN, B.** *Clases, códigos y control (Vol.II); Hacia una teoría de las transmisiones educativas*, Madrid, Akal, 1988.

—**BOTEY, J.** "Continuidad y ruptura en el cruce de culturas", a www.cidob.org, 2000

—**CARRASCO, S.** *Usos y abusos del concepto cultura*, a *Cuadernos de pedagogía*, núm.264, pàg.14-18, 1997.

—**COLECTIVO IOÉ**, *Inmigrantes, trabajadores, ciudadanos. Una visión de las migraciones desde España*. Universitat de València, Patronat Sud-Nord, 1999.

—**COLECTIVO IOÉ**, *Marroquins a Catalunya*, ICEM-Enciclopèdia Catalana, BCN, 1994

—**COSTA, J.** *Sant Vicenç dels Horts: así crece el Baix Llobregat*. Càritas Diocesana, BCN, 1977.

—**DÍAZ, A.** *Informe socioeconómico de Sant Josep*. Laboratori de Sociologia de l'ICESB, BCN, 1987.

—**DÍAZ, A.** *Estudi Interdisciplinari de Sant Vicenç dels Horts: vol 1 i 2*, Laboratori de Sociologia de l'ICESB, BCN, 1991.

—**DOMINGO, A; BRANCÓS, I; BAYONA, J.** "Joven y marroquí: una situación singular", ponència presentada a *II Congreso sobre la inmigración en España*, Instituto Universitario de estudio sobre migraciones, Madrid, 5-7octubre 2000.

—**FISAS, V.** *Les migracions: contra l'oblit de la nostra història*. Centre Unesco de Catalunya, Documents, núm.31, Barcelona, 1994.

—**FORMARIZ, A.** "L'educació de les persones adultes", a **CARBONELL, F.** *Educació i immigració: els reptes educatius de la diversitat cultural i l'exclusió social*. Fundació Jaume Bofill, BCN, 2000.

—**FRANZÉ, A.** "Escuela e inmigración: respuestas educativas ante la diversidad", a *Estudios de Juventud*, núm.49, juny de 2000. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

- GARRETA, J.** *Els musulmans de Catalunya*. Pagès ed. Lleida, 2000.
- GEOTOP.** "Sant Vicenç dels Horts. Estudi de les transformacions recents d'un municipi del Baix Llobregat", a *Revista Catalana de Geografia*. Any V. Vol.V núm.17. gener-març de 1982.
- GIMÉNEZ, C; MALGESINI, G.** *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*. La cueva del Oso, Madrid, 1997.
- HABA, De la, J** (2000a), *Migracions extracomunitàries al Baix Llobregat*. Consell Comarcal del Baix Llobregat.
- HABA, De la, J** (2000b), *Mapa de la interculturalitat al Baix Llobregat*. Consell Comarcal del Baix Llobregat.
- HARVEY, D:** *Urbanismo y Desigualdad social*. Ed. Siglo XXI, Madrid, 1977.
- INFORME SOBRE EL TREBALL SOCIAL AMB ESTRANGERS A LA PROVÍNCIA DE BARCELONA**, Col·lecció de Serveis Socials, 8. Servei de Serveis Socials, Diputació de Barcelona, 1992.
- JABARDO, M.** "Etnicidad y mercado de trabajo: inmigración africana en la agricultura catalana", a *Perspectiva Social*, pàgs.81-95, ICESB, 1995.
- LACOMBA, J.** "El islam inmigrado. Discursos y prácticas de los inmigrantes musulmanes", comunicació presentada al *II Congreso sobre la inmigración en España*, Instituto Universitario de estudio sobre migraciones, Madrid, 5-7 octubre 2000.
- LÓPEZ GARCÍA, B (dir)**, *Atlas de la inmigración magrebí en España*, Ministerio de Asuntos Sociales Dirección General de Migraciones, Observatorio Permanente de la inmigración, UAM ediciones, Madrid, 1996.
- LUQUE I PERNAU.** *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, núm 42 , pàg. 79-85, juliol-agost 1998.
- MARTÍ PÉREZ, J.** (coord), "Societats pluriculturals i identitats", a *Revista d'Etnologia de Catalunya*, vol.15, Barcelona, 1999.
- MORERAS, J.** *Musulmanes en Barcelona. Espacios y dinámicas comunitarias*. CIDOB Ediciones, Barcelona, 1999.
- MORERAS, J.** "Hijos de padres inmigrantes", a *Estudios de juventud*, núm.49, juny de 2000. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- MORERAS, J.** "Multiculturalitats urbanes", a *DCIDOB*, núm.67-68, desembre'98-gener'99.
- NARBONA, L.M** "La migració estrangera al Baix Llobregat a finals de segle", a *Materials del Baix Llobregat*, núm.5, 1999.
- PALOS, J.** *Eclosión demográfica y desintegración social: el caso de Sant Vicenç dels Horts*. BCN, setembre de 1985. Tesi de llicenciatura inèdita.
- PARELLA RUBIO,S.** "El trasvase de desigualdades de clase y etnia entre mujeres: los servicios de proximidad", a *Papers*, 2000, núm.60, p.275-289.

—**PASCUAL, J.** *Etnicitat i escolarització: vers la formació d'escoles-ghetto? Discursos d'etnicitat a les escoles del baix Llobregat Sud*, Tesi Doctoral, UAB, inèdita. 1998.

—**RECOLONS, LI.** *Estudi Interdisciplinari de Sant Vicenç dels Horts: vol 3*, Laboratori de Sociologia de l'ICESB, BCN, 1991.

—**REX, J; MOORE, R.** *Race, community and conflict: a study of Sparbrook*, Oxford University Press, 1967.

—**RIBAS, N.** *Las presencias de la inmigración femenina en el sur de Europa: un recorrido por Filipinas, Gambia y Marruecos en Cataluña*, Barcelona, Icaria, 1999.

—**RODRIGO, M.** "La comunicació intercultural", a www.cidob.org, 2000

—**RUIZ HARO, I.** "Processos d'aculturació i Integració escolar", a *Escola Catalana*, núm. 373, octubre de 2000.

— **SISTEMA INDICADORS SOCIALS DEL MUNICIPI DE SANT VICENÇ DELS HORTS**, Centre d'investigació, formació i assessorament, Diputació de Barcelona (Patronat Flor de Maig), 1998.

—**SOLÉ, C.** "Discriminació en les condicions laborals de la immigració estrangera: el cas del Baix Llobregat", a *Perspectiva Social*, 1999, núm.42, p.5-53.

— **SOLER I AMIGÓ, J.** *D'un temps, d'una vila. Relats de la història de Sant Vicenç dels Horts*, Ajuntament de Sant Vicenç dels Horts, 1994.

—**SOTO, P; TOVÍAS, S.** "Entre la certeza y la duda", a *Cuadernos de Pedagogía*, núm 264. 1997

—**VEREDAS, S.** "Proceso de construcción de identidad entre la población inmigrante", a *Papers*, 1999 núm.57, p.113-129.

—**YUVAL-DAVIS, N; ANTHIAS, F (eds).** *Woman-Nation-State*, Londres, Macmillan, p.1-15, 1989.

—**ZOUINE, A; SANTOS, B.** "Vivienda: una experiencia local", a www.lafactoriaweb.com

ÍNDEX DE TAULES, GRÀFIQUES I QUADRES

Taula 1. Població de Sant Vicenç dels Horts 1955-2000.....	9
Gràfica 1. Períodes d'arribada a Catalunya dels immigrants a Sant Vicenç segons el lloc de naixement.....	11
Gràfica 2. Nombre de nouvinguts africans comptabilitzats per any (1992-1995).....	12
Gràfica 3. Evolució de la població de nacionalitat marroquina empadronada a Sant Vicenç dels Horts (any 2000)	13
Gràfica 4. Percentatges d'ocupats per sectors d'activitat (1991 i 1996)	16
Gràfica 5. Comparació amb altres municipis de l'ocupació per sectors d'activitat (1996).....	16
Quadre 1. Xarxes associatives dels barris de La Guàrdia i Sant Josep.....	22
Quadre 2. Intensitat d'edificació en els barris de Sant Josep i la Guàrdia.....	23
Quadre 3. Estratègies específiques de mobilitat social en ambdós barris	23
Taula 2. Taxa de feminització de la població africana empadronada al municipi	26
Gràfica 6. Llars amb població de nacionalitat marroquina (1996).....	27
Gràfica 7. Distribució de l'habitatge segons règim de tinença.....	31
Taula 3. Distribució de l'habitatge segons superfície útil.....	32
Taula 4. Immigrants marroquins regularitzats l'any 1991 segons l'activitat laboral i localitat d'assentament a la comarca.....	37
Gràfica 8. Categoria professional dels treballadors de nacionalitat marroquina empadronats a Sant Vicenç dels Horts (1996).....	40
Taula 5. Alumnes fills d'immigrants marroquins escolaritzats a Sant Vicenç dels Horts durant el curs 2000-2001, segons centre.....	59
Taula 6. Alumnes d'educació infantil escolaritzats a Sant Vicenç dels Horts durant el curs 2000-2001, segons centre	61
Taula 7. Matrícula aproximada de P-3 per al curs 2001-02, segons Centre	62
Gràfica 9. Nivell d'estudis segons edat de la població de nacionalitat marroquina	70
Taula 8. Comparació del nivell d'estudis de la població comarcal, de la província i de Catalunya amb la població de Sant Vicenç (1991)	82